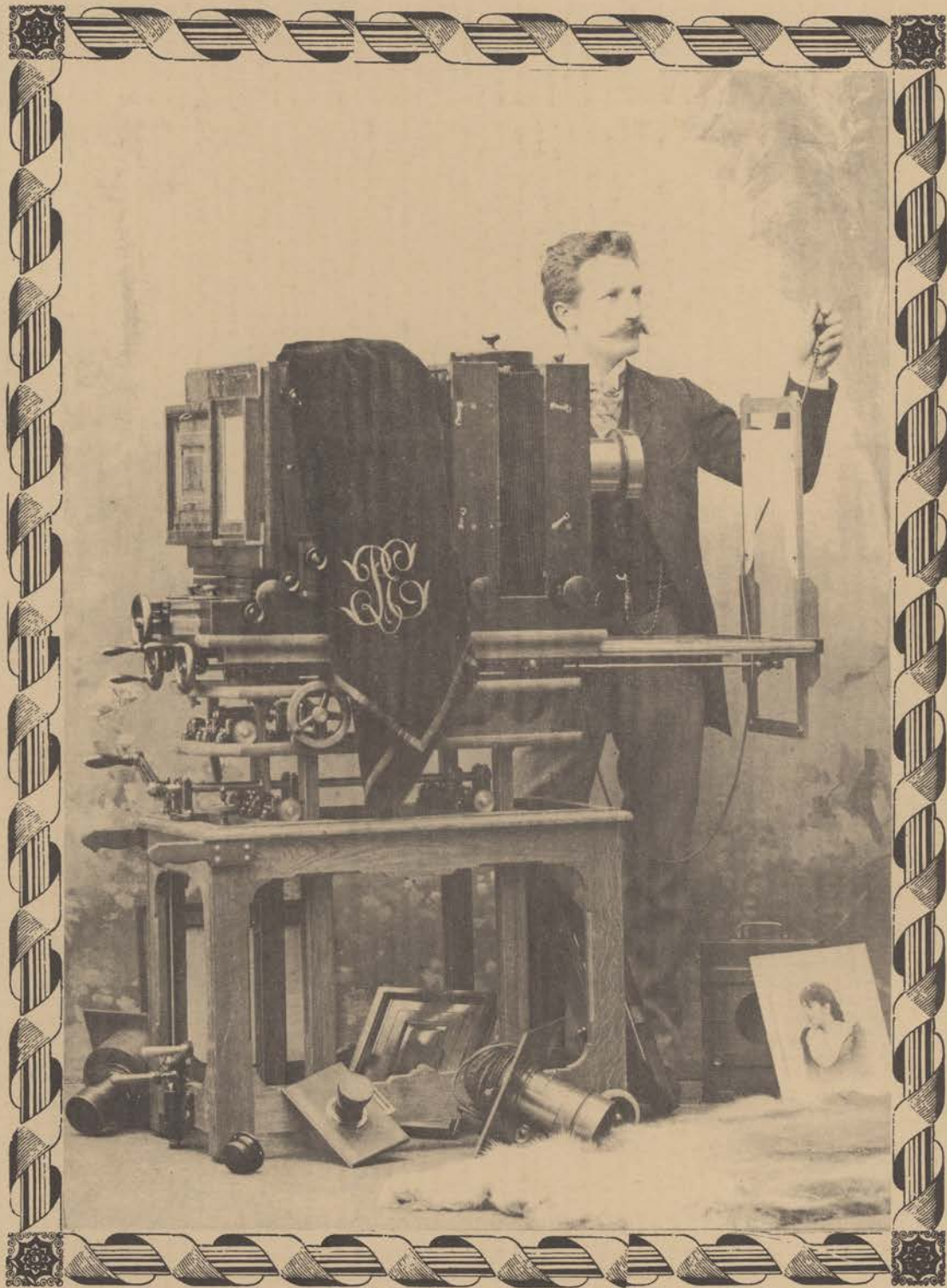

OBJEKTIV

Nr. 63

December 1993

Dansk Fotohistorisk Selskab

Fotograf Jens Petersen (1829-1905), begyndte sin karriere som gårdskarl og endte som kongelig hoffotograf. Han blev en af fotografiens foregangsmænd i Danmark. I 1875 var han blevet en holden mand og etablerede dette prægtige atelier på Østergade 34 i København. 1889 overtog hans søn atelieret. Samling: Andreas T. Mørch.

Forside: Fotograf Hans Peder Eilertsen (1860-1930) Lyngby var bl. a. specialist i relieffotografering, som han havde lært sig i Frankrig. Fra 1909 til sin død havde han atelier på Strandvejen 185, hvor han var en dygtig og velbesøgt fotograf. Hans salonkamera var noget af en specialitet. Fra kameraets bundplade og nedefter ser vi en træ- og maskinkonstruktion af særegen type. Maskinfirmaet W. Löwener's færdiglavede drejhåndtag (beregnet til en drejebænk), bruges her, som redskab for fotografens uanede muligheder for at dreje og indstille det store kamera i alle vinkler. Det håndbroderede sorte klæde med bogstaverne PE tegner fotografmesterens image ca. 1900.

Indhold

- Carte de Visite
Visitkortfotografiets historie
Atelieret.
2 Flemming Berendt.
- En registrant....
- over danske stereoskopbilleder.
25 Peter Randløv.
- Louis de Clercq (1836-1901)
- en fransk politiker, arkæolog, og fotograf.
30 Hans Berggreen. Det kgl. Bibliotek.
- At se dobbelt....
Stewin - et stereosystem for spejlrefleks.
37 Poul Winstrøm.
- Peter L. Fangels erindringer 1837-1922
43 Ved Erik Fersling.
- 50 Boganmeldelser
- 58 Samlerdillen
- Dit & Dat
62 Formidlingsalgslisten, mødeaftener m.m.
- 66 Møderækken
- 67 Spalte-lukkeren

Computerudskrift: NIELS-OVE ROLIGHED

Redaktion: FLEMMING BERENDT

Også dette nummer udgives med velvillig
bistand fra Kodak a.s. - Grafisk Division

CARTE DE VISITE

Visitkortfotografiets historie

Visitkortfotografiets historie
- atelieret

3. DEL

Forudsætningen for visitfotografiets "guldalder", skyldes ikke mindst konstruktion og indretning af tidssvarende fotografiske atelierer. Atelierets størrelse, beliggenhed, og tekniske udstyr var lige så forskellig som fotografernes økonomiske muligheder og faglige kvalifikationer.

Flemming Berendt

Louis Mandé Daguerres beskrivelse og publikation af den fotografiske proces i efteråret 1839, afslørede at man ikke umiddelbart var i stand til at "aftage" et portrætfotografi. Eksponeringstiden var for lang, og hvis det endelig lykkedes, lignende den portrætterede "Døden fra Lübeck". Det blev i New York, at verdens første daguerreotypi-portrætatelier åbnede i marts 1840. Indehaverne var Alexander S. Wolcott (1804-1844) og hans kompagnon John Johnson, som allerede den 6. oktober 1839 havde "aftaget" et daguerreotypiportræt af J. Johnson. Eksponeringstiden var så lang at modellen havde lukkede øjne. De to herrer havde erstattet det lyssvage objektiv, med et selvkonstrueret konkavt spejl, som reflekterede lyset på en meget lille lysfølsom sølvbelagt kobberplade. Hermed kunne man optage portrætbilleder med en eksponeringstid på ca. 2-3 minutter. Man havde også konstrueret et belysningsystem bestående af to stilbare spejle, som monteret udenfor ateliervinduet reflekterede dagslyset ind i lokalet og belyste modellen gennem et blåfilter. I Europa blev det englænderen, Richard Beard (1801-1885), hvis atelier åbnede den 23. marts 1841, som "aftog" daguerreotypi-portrætter. Atelieret var indrettet på taget af "The Royal Polytechnic Institution", med udsigt over Cavendish Place i London. Fotograf Richard Beard, der blev en fremragende portrætfotograf, anvendte Alexander Wolcott's metode og kameraer. Atelieret var rundt med ruder af blå glas. I midten var opstillet et højt podie med stol og

nakkestøtte. Overfor, i den portrætteredes øjenhøjde på en hylde, var anbragt to kameraer. Som baggrund var opsat en skærm på hængsler. Eksponeringstiden var nu nede på ganske få sekunder, takket være en ansat kemiker, John Frederick Goddard (1795-1866), som fremstillede de små, 3,8x5,1 cm, yderst lysfølsomme forsølvede daguerreotypiplader. Det blev dog den tyske professor, Josef Max Petzval (1807-1891), som konstruerede et objektiv, som var 16 gange mere lysfølsomt end de hidtil kendte, der viste vejen frem. Hermed indledtes portrætfotograferingens epoke.

Visitkortperioden (1851 - ca. 1920)

Inden vi fortsætter beskrivelsen af atelierets historie, skal vi have fastslået visitkortperiodens start i Danmark. Umiddelbart efter Disdérís lancering i 1854 begiver danske fotografer sig på studierejser til Paris og får kendskab til visitkortfotografiets fremkomst. Hvor tidligt metoden når til Danmark er lidt uklart, men i Slesvig og Sønderjylland kendes eksempler på dateringer 1857-59. De seneste konkrete oplysninger stammer, som allerede nævnt, fra Aalborg Lokalhistoriske Arkiv. I et indleveret fotoalbum kan man med ganske stor sikkerhed tidsfæste enkelte visitkortbilleder til 1856. (1). Hidtil har man antaget, at den københavnske fotograf, Rudolph Striegler (1816-1876), var den første, som lancerede visitkortfotografiet i Danmark i 1860. Denne antagelse må man

**PHOTOGRAPHIC PHENOMENA, OR THE NEW SCHOOL
OF PORTRAIT-PAINTING.**

Fotografmester Richard Beards runde atelier i London. Tegningen er en korrekt gengivelse af det originale atelier, som kan ses rekonstrueret på Science Museum. Tegning: George Cruikshank i tidsskriftet Omnibus 1842.

nok sætte et spørgsmålstegn ved. Det kgl. Bibliotek har ganske vist et billede på visitkortkarton 6,5x4,5 cm, overtrukket med schellak fra ca. 1860-61 af rådmand Albert Bech og hustru. Desuden skriver Ferd. Riise i sine notater, at den første som blev "visitkort-fotograferet" hos Rudolph Striegler var "en fuldmægtig ved Gas- og Vandværket, og måtte betale 17 rdl. for et dusin". Der oplyses intet årstal. Det er dog en ubestridt kendsgerning, at Rudolph Striegler sætter "manien" i gang. Overalt i landet etableredes det ene atelier efter det andet. Hovedstaden, som på det tidspunkt havde ca. 120.000 indbyggere øgede sit antal af selvstændige fotografer til mellem 80-120. Større købstæder havde 10-20 fotografer og mindre byer fra 1-4 atelierer.

1864

I årene omkring 1864-68 forværredes de økonomiske kår for danske fotografer. For stor tilgang til faget, og krigen i 1864, var en væsentlig årsag. I 1865 læser vi i det fo-

Rådmand Bech og hustru. Visitkortfoto fra 1860-61. Det kgl. Bibliotek.

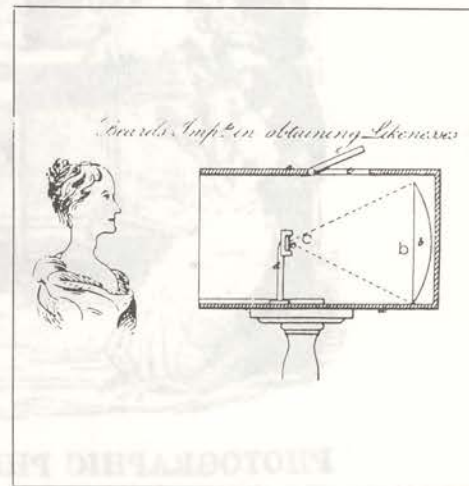
tografiske tidsskrift "Alfen": "Danmark har et for lille og ubemidlet publikum til at andet end simpelt, billigt hverdagsarbejde kan betale sig; der mangler enhver opfordring til at gøre fremskridt og foretage entrepriser. Søgningen har i almindelighed allerede længe indskrænket sig til bestillingen af 2 á 3 visitkort ad gangen, helst á 2 rdl., dusinet, eller mindre, og denne søgning har siden krigen endog været i stadig aftagende. Langt mere end at vente på en bedring af denne konjunktur, på et nyt opsving, lig visitkortenes opkomst, må vi nu forberede os på et nød-anker at skaffe os et buffet i vore "atelierer", hvor de, der gør os den ære med at lade sig aftage på 2 á 3 kort, kunne til tak bydes en lille forfriskning af enten 1/2 bayer, en kognac, en kop chokolade eller sådant. Denne tilgift i købet bør udtrykkelig anføres nede i vore skilte og skabe, at dens tiltrækningskraft kan virke desto mere". I de følgende år aftog antallet af fotografer i Danmark betydeligt: i 1875 var der 55 atelierer i København og ca. 200 i hele landet, i 1882 henholdsvis 36 og ca. 200, men herefter steg tallet, og var i 1897 53 og 400, i 1906 108 og 570 i hovedstaden takket være visitkortfotografiets succes, samt de øvrige formater, som opstod i kølvandet. Antallet af visitkortbilleder, som blev fremstillet fra slutningen af 1860'erne frem til århundredskiftet var enormt. Man kan roligt sige, at næsten alle danskere, der har levet siden 1860 har ladet sig fotografere én eller flere gange. Følgelig kom de dygtigste fotografer til at råde over betydelige formuer, hvoraf en del investerede i opførelse af store ejendomme med tilsvarende luksusatelierer.

Atelieret

Som udgangspunkt for en beskrivelse af atelierets fremkomst og udbygning finder vi en god begyndelse i bogen: "Fuldstændig Vejledning i praktisk Fotografi" af L. G. Kleffel, udgivet 1863. Under overskriften "Betingelserne for et godt Glashuus" - skriver forfatteren:

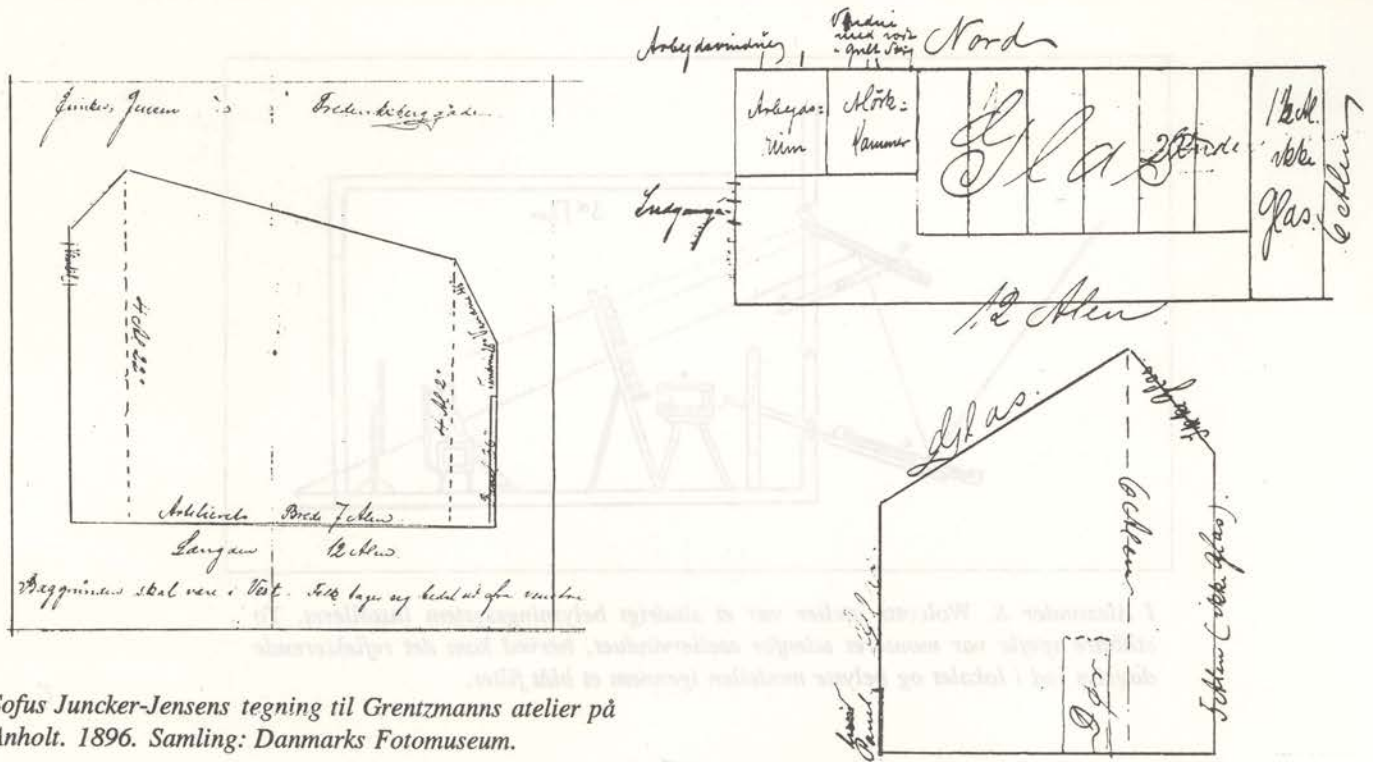
"Endskjønt man meget godt kan forfærdige gode Billeder i det Frie, saa har dog Arbejdet i et Glashuus saa store Fortrin, at ingen Fotograf, der har fast Bopæl, og hvis Kaar tillader det, bør undlade at anskaffe sig et saadant. Afseet fra den store Ubehagelighed, at man i det Frie er afhængig af Veiret, er der forbundet saa store Fordele med at arbejde i et glashuus, at jeg ikke tør undlade at fremhæve disse. Fordelen be-

staar navnlig i den siddende Persons bedre Belysning; det dæmpede Lys i et indelukket Rum, Bekvemmeligheden ved efter Behag at kunne lade Lyset falde ind eller ved Forhæng at afspærre det, hvorved man alene er i stand til at frembringe et fuldkomment, efter Konstens Regler belyst Billede. Behageligheden ved ikke at blive forstyrret i sine Arbejder, enten af Vinden eller ved andre Tilfældigheder, - Alt dette i Forening bidrager til, at man ikke bør skye Udgifterne ved at indrette et Glashuus".

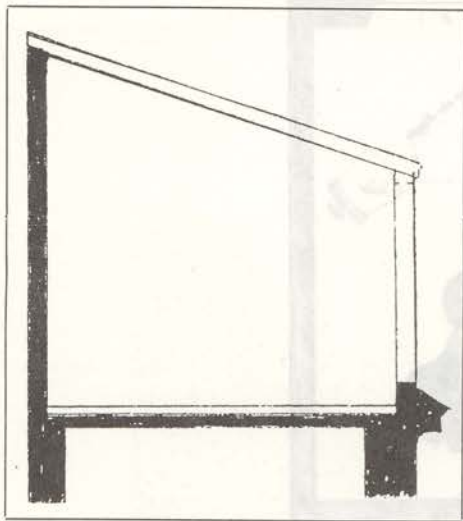

Wolcotts kameratekonstruktion: (a) kamerahus, (b) konkavt spejl, (c), lysfølsom plade. Skitse fra 1841.

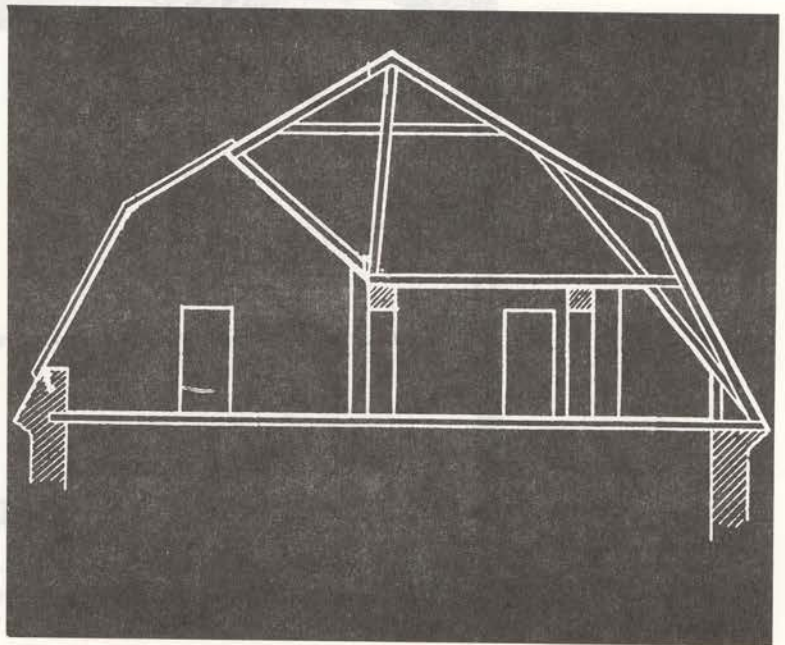
Således var situationen i midten af 1860'erne. Forudsætningen for et brugbart atelier var, at lyset var rigeligt og regulerbart. Huset, den erhvervsmæssige fotograf måtte vælge, skulle derfor have en stor, solid tagkonstruktion, en høj rejsning gav mest plads. Glasruderne blev monteret i det nordvendte tag. Det fotografiske lokale skulle være aflangt, længdemålet skulle være mellem 25-40 fod, den idéelle middellængde er 32 fod. Bredden ikke under 10 fod og højst 20 fod, idéalmålet var 16 fod. Højden fra gulv til tag 10-12 fod, og højden af vinduespartiet mod den nordlige langside 7-8 fod. Lav tagryg var en fordel ved indretning af venteværelse, mørkekammer og skyllerum. Da man øjensynlig ikke har haft nogen form for fagbøger til rådighed, har det været den enkelte fotografs egen idé og opfindsomhed, som blev udslagsgivende for atelierets udformning. Vi kender da også til tegninger udført af fotografmesteren selv.

Sofus Juncker-Jensens tegning til Grentzmanns atelier på Anholt. 1896. Samling: Danmarks Fotomuseum.

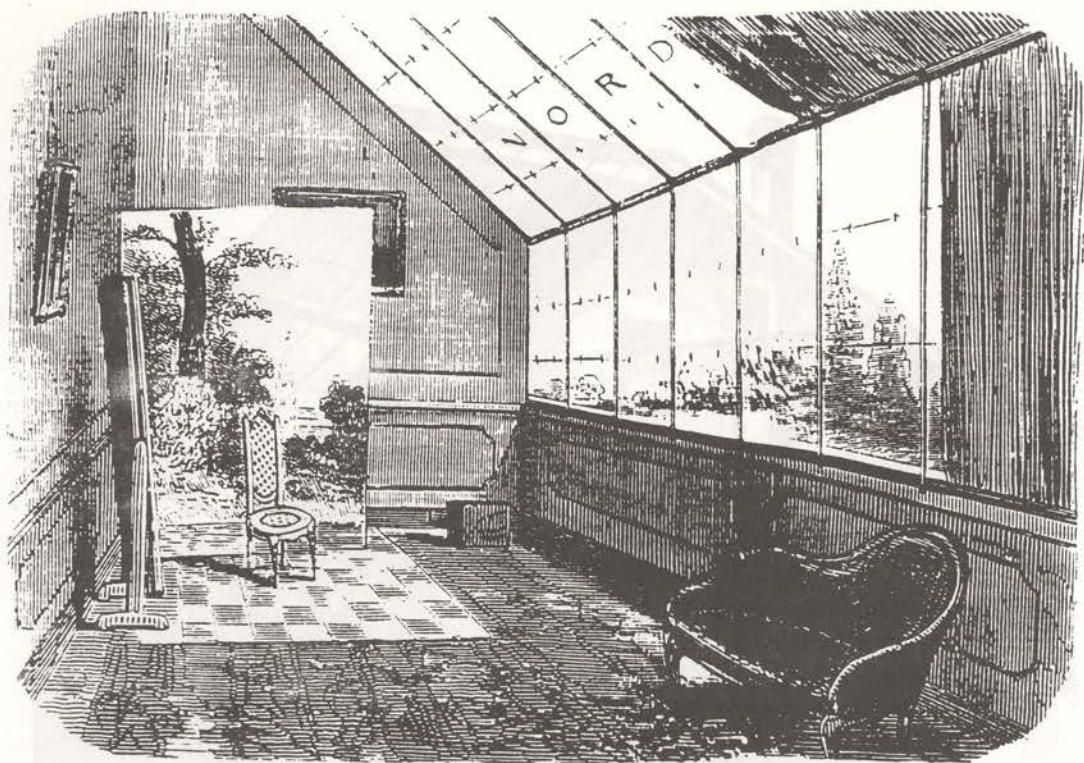
Et pulntag atelier, velegnet til portrætfotografering.

Eksempel på et dobbelt/forhøjet tagatelier.

Renholdelse af taget kunne være et problem.

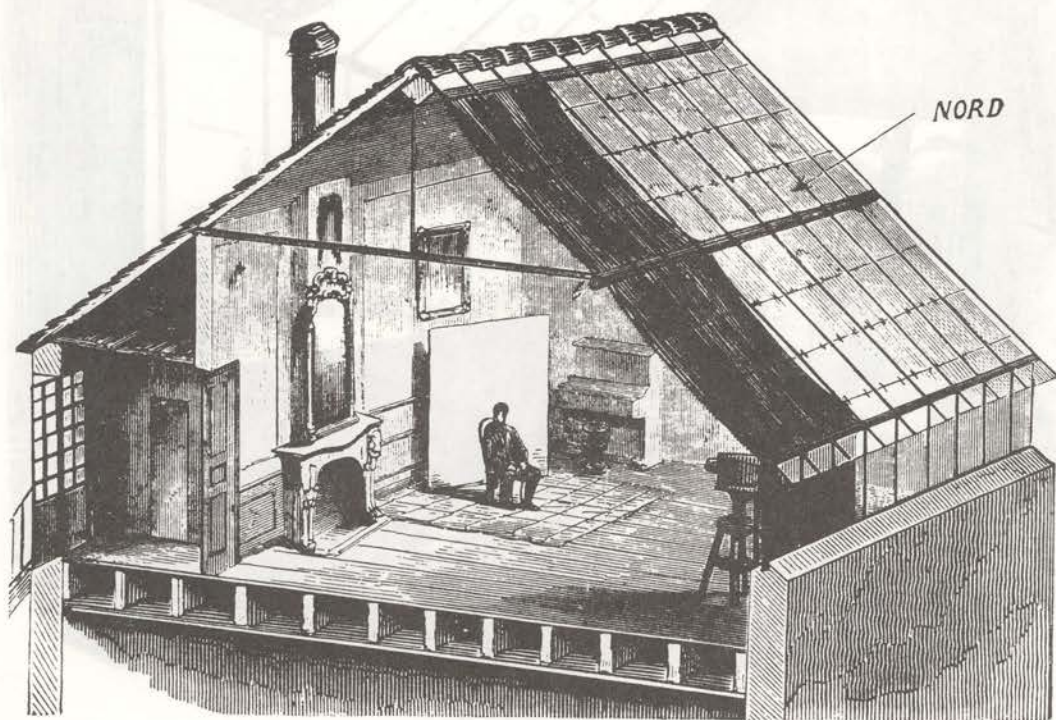

Et atelier med pulntag.

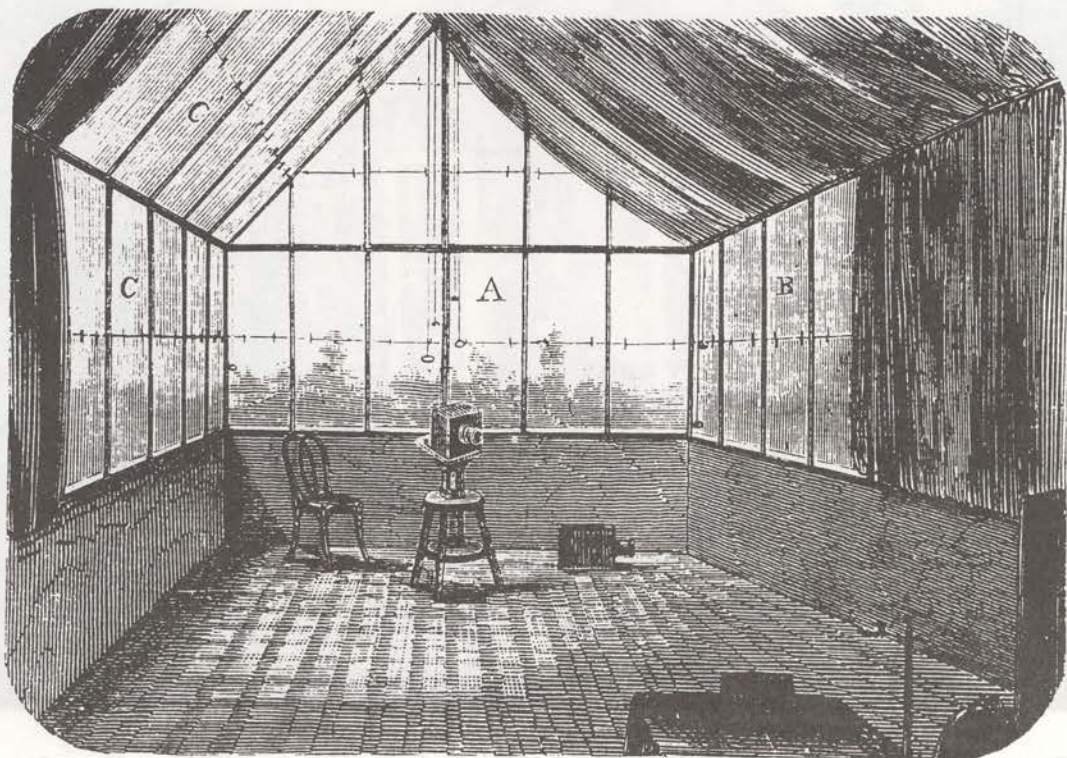
Illustration af et atelier med pulntag.

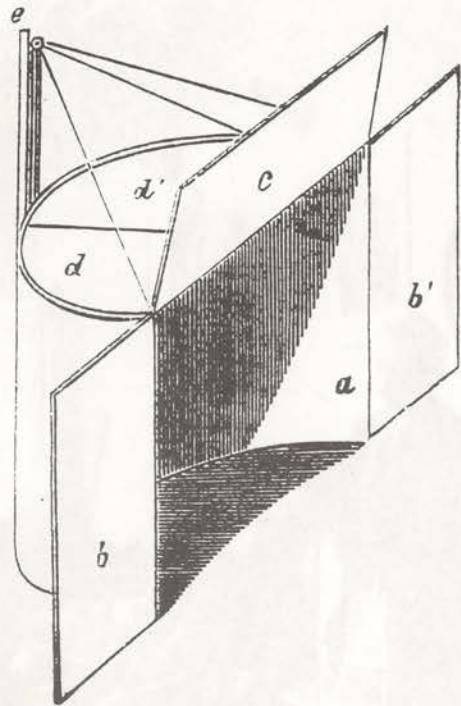
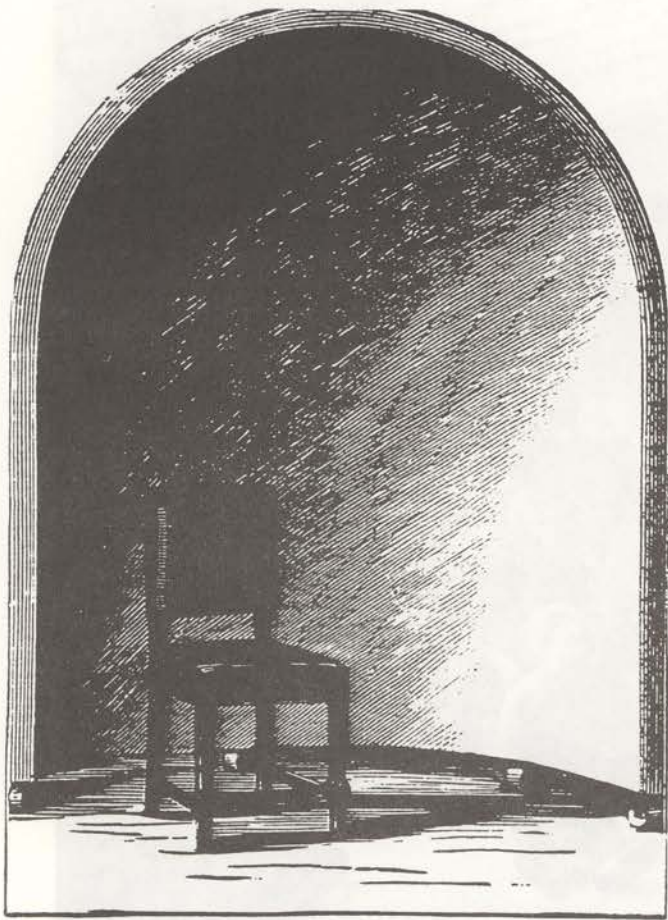
Daguerreotypistinde frk. Thora Hallager (1821-1884), fik dette enkle, men stilfulde atelier opført i træ på hjørnet af Vesterbrogade og Værnedamsvej. Atelieret kunne opvarmes og var velbesøgt. Albumbillede fra 1857. Samling: Det kgl. Bibliotek.

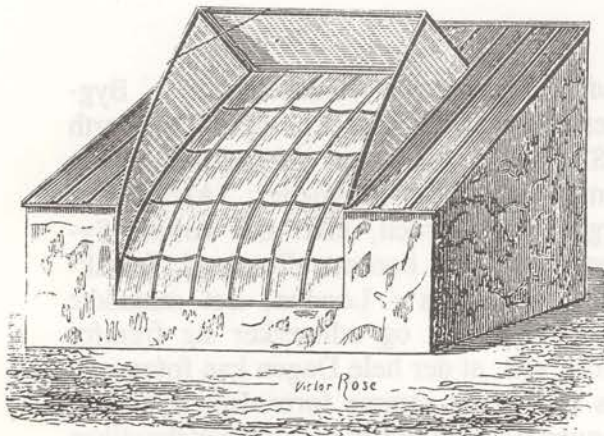
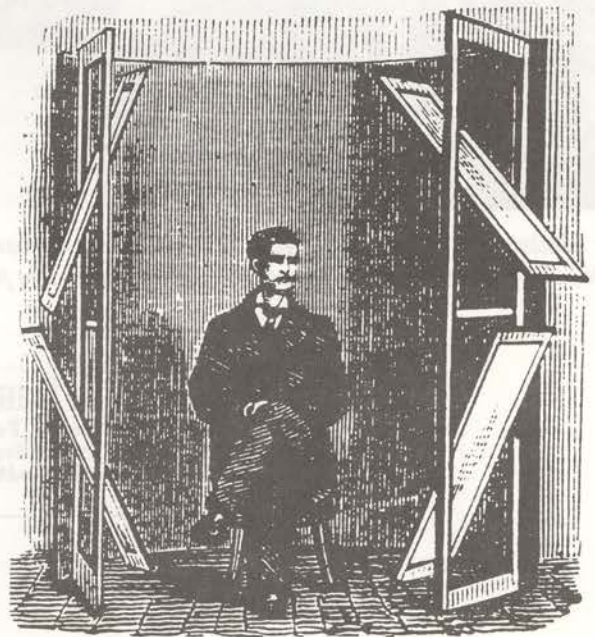
Et almindeligt nordvendt sadeltags-atelier.

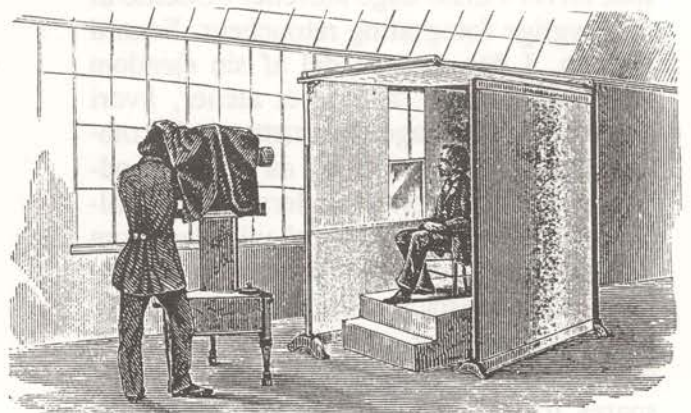
Atelier i hyttefacon. Her må lyset være svært at styre.

Forskellige mere eller mindre effektive baggrunde så dagens lys. På billederne ser vi henholdsvis: Salomons, Ascher's og Waller's udkast til sådanne.

En mere avanceret U.S.A. model "Skylight".

Sammenklappelig dobbelt-atelier.

Budtz Müller & Co blev etableret i 1863 og havde til huse i Bredgade 21. København. Fotografiet er optaget i 1887, og manden som læner sig op af salonkameraet er den senere fotografmester Sofus Juncker-Jensen.

En Dame søger Plads,

helst i en større fotografisk Forretning. Gode anbefalinger haves, saavel fra Kjøbenhavn som Provindserne.

Billet mdk. C. T. O. modtages hos Budtz Müllers Efterfølgere, Bredgade 21. K.

tografisk anstalt efter en meget stor målestok bliver i disse dage indrettet i Odense af den dygtige fotograf og retoucheur, Eduard Hansen. I den øverste del af sin ejendom lader han nemlig indrette et atelier, hvori der vil kunne optages portrætter indtil omtrent naturlig størrelse, og da det hele indrettes efter Rudolph Strieglers måde og til dels efter hans vejledning, så vil Odense om kort tid også i den henseende træde i skranken med hovedstaden. Venteværrelserne i E. Hansens atelier er særdeles smagfuldt udstyrede, og det er øjensynligt, at der intet spares for at gøre det hele så tiltrækkende som muligt". Nogle år senere, i 1869 blev endnu et usædvanligt atelier opført i Næst-

ved. Adressen var Kindhestegade 3. Bygmesteren var fotograf Ludvig T. V. Berth (1821-1896). Det blev indviet den 1. december og beskrives således: "Atelieret er bygget ved Jorden, efter det samme System, som den berømte Fotograf, franskmænden Silvy's i London, det saakaldte Tunnel-System, og udmærker sig fremfor andre ved, at der hele Dagen kan fotograferes med et og samme fortrinlige Lys. Indgangen til Atelieret er i Guldsmedeboutiken i Kindhestegade ved Siden af Hjørnesteedet samt igjennem begge Portene i samme".

GEORG E. HANSEN .

KGL. HOF. PHOTOGRAPH.

Georg E. Hansen var den første til at præparere gelatineplader i Danmark. I 1855 installerede han dette Solarkamera til forstørrelser. Hermed blev han også den første til at levere fotografier i fuld legemsstørrelse. I 1867 havde han en årsproduktion på 35.000 billeder!

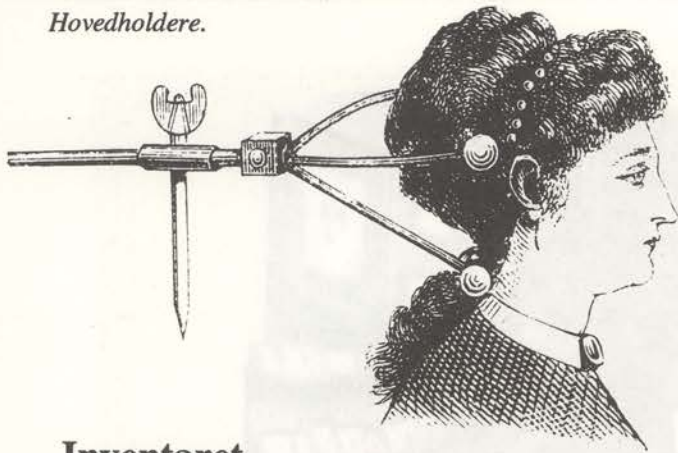
Fotograf Theodor Zeuhen, Læsø. (ca. 1875-1953). Optagelsen er fra ca. 1900. Et meget enkelt atelier. Fotografen er ved at gøre sit universal atelier-kamera klar til optagelse. Samling: Peter Haagen.

Et mellemstort atelier med hele tre fotografiapparater til rådighed. Den læsende pige er Thyra Jørgensen som fortsatte atelieret efter fotograf Axel Jørgensen (1848-1923) Grenå. Billedet er fra ca. 1890-93. Samling: Poul Pedersen.

Et ukendt atelier. Den første optagelse er fra slutningen 1890'erne, den anden ca. 10 år senere. Kameraet er udskiftet og møbleringen ændret. Samling: Danmarks Fotomuseum.

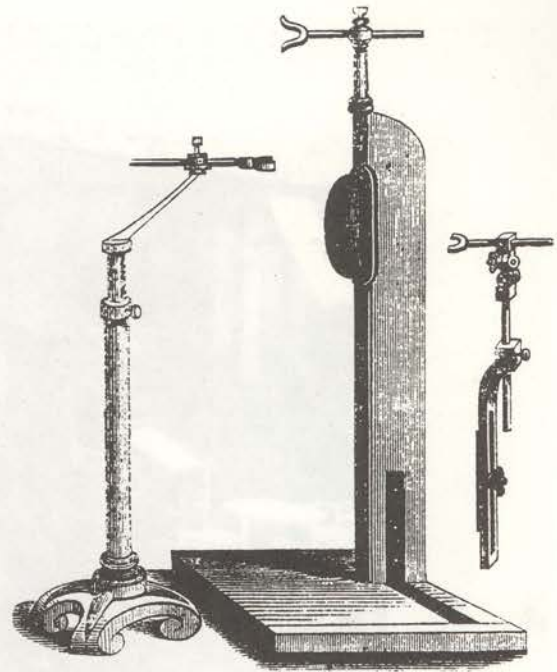

Inventaret

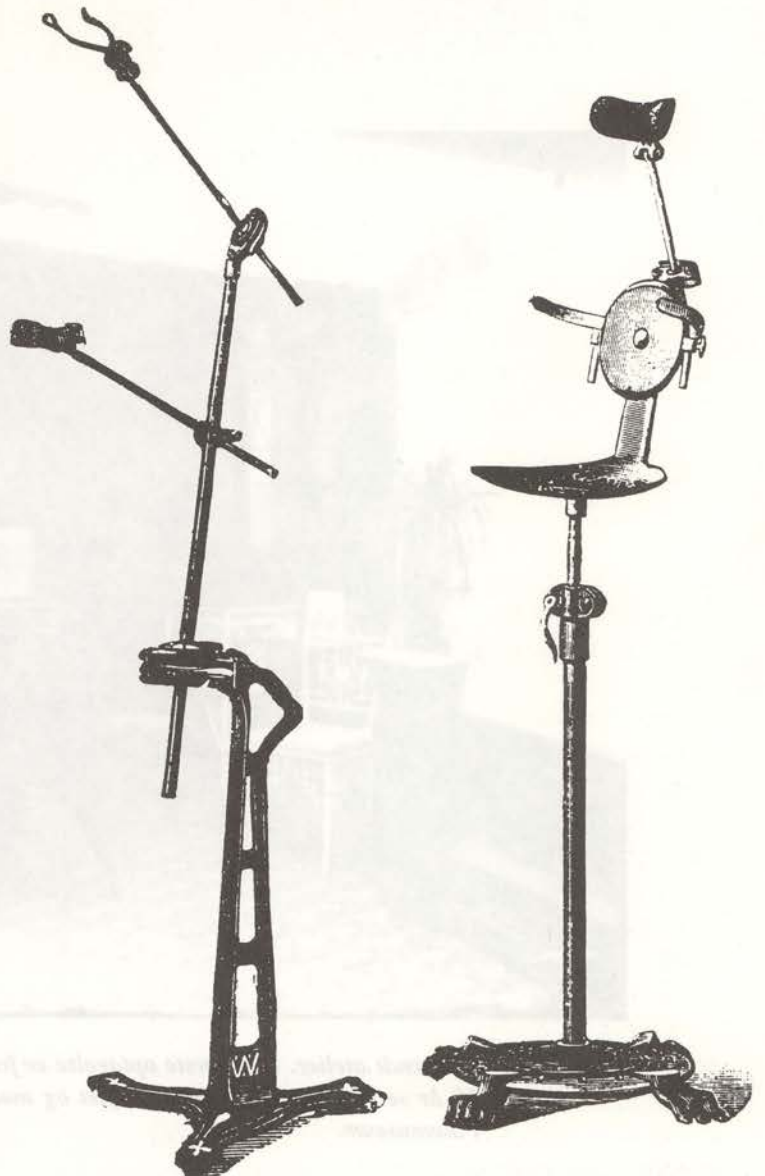
Atelierets inventarliste omfattede som minimum følgende effekter; én eller flere stole, skamler, podier og helt frem til begyndelsen af 1880'erne, en hoved- eller nakkebøjle, for at holde den portrætteredes hoved arrangeret og fastlåst under eksponeringen. Typerne var mange, og ikke alle lige raffinerede. L. G. Kleffel skriver om denne indretning; "Dette Instrument benyttes, naar man tracter efter et meget skarpt Billede, og dets Brug er nødvendig, dersom Præparaterne, hvormed man arbejder, ikke ere letmodtagelige, eller naar mørkt Veir foranlediger, at Eksponeringstiden forlænges. Hovedholderen er til at fastgøre paa Ryggen af en Stol, sættes paa Gulvet bagved den Siddende, og bruges til staaende Personer. En nærmere Forklaring er formeentlig overflødig, hvorimod jeg skal bemærke at Hovedholderen, kan skydes op og ned efter Personens Størrelse, og den udstoppede Pude paa Midten af Instrumentet tjener til at give Legemet et Hvilepunkt".

Børnepuden

I 1889 lancerede Peter L. Petersen (Peter Elfelt) sin egen opfindelse; "En Børnepude", denne var forsynet med et stift bælte til at spænde under barnets tøj, således at det kunne indtage, som skrevet står, "En oprejst, fri og naturlig stilling". Fotograf Carl Poulsen (1857-1938), giver i sit skrift "Nogle nyttige Vink for enhver, som vil fotografere" i 1892 følgende råd ved børnefotografering: "De særlige Vanskeligheder ved Fotografering af Børn er bekendte nok, og de kunne baade forøges og formindskes af Forældrene eller de Voxne, som have med dem af bestille. De forøges ved Dressering før Fotograferingen. Intet betager i den Grad Barnet sin Naturlighed og sit naive Udtryk, som Formaninger til at sidde rigtigt og være artig. Fremdeles er en talrig Ledsagelse uheldig. Moder eller en Barnepige er tilstrækkelig, og de maa under Foto-

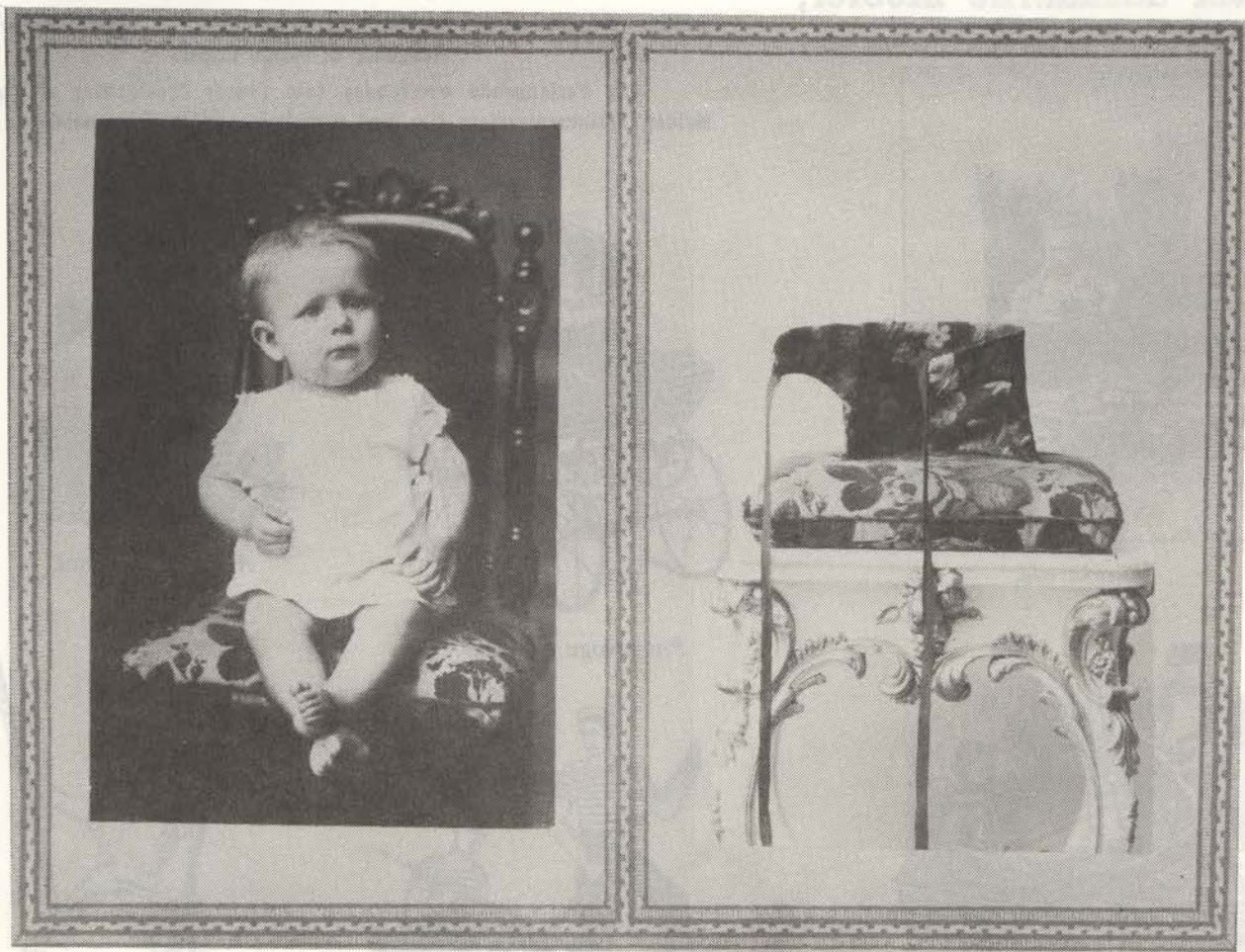

"Dette instrument benyttes, naar man tracter efter et meget skarpt billede...."

Regulerbar holder.

Børnestol med hovedholder.

"Fotorammerne, som viser selve puden og et barnebillede, er optaget ved dens hjælp, er udført af fotograf Hauerslews atelier på Mohrs kolloidiumpapir". D.F.T. Juni 1889.

graferingen helst holde sig tilbage og overlade alt til Fotografen. - Alle Afretningsforsøg bør undlades!".

Baggrunde m.m.

Som baggrundstæppe anvendtes de første år blot et hvidt lagen, bleget eller ubleget, men efterhånden gik man over til malede baggrundstæpper, opfundet og lanceret i London af daguerreotypisten Leon Claudet. Større atelierer havde salon- og landskabsbilleder ophængt som rullegardin. Der opstod firmaer, særlig i Tyskland og Østrig, hvor man specialiserede sig i alverdens udstyr til det fotografiske atelier. Firmaet "Bernhard Wachtl" i Kirchberggasse 37, i Wien, udsendte et katalog på over 1000 sider over produkter til brug i atelieret. F.eks.: "Aakandebalustrade", "Havemur med Dør", "Træstub i 38 variationer", "Søjler i alle stilarter", "Gammeltysk Barokstol", "Storkerede til Børneoptagelser", og "Plastisk forgrund med Vandløb" - her manglede intet. Baggrundstæpper lige fra græske- og olympiske tableauer til samtidens Goethe-romantiske bjergslugter med

vandfald. De mere fantasifulde sandstensbalustrader, træstubbe og lignende blev senere udskiftet med kurvemøbler og stive klaverbænke.

Mørkekammeret

Mørkekammerets indretning var af vital betydning for visitkortfotografiets kvalitet og holdbarhed. Den første forudsætning var adgang til rindende vand. Fotografen, hans kone eller medhjælper, måtte begive sig ud i gården til vandpumpen med billederne, for at de kunne blive gennemskyllet. Et andet stort problem var blanding af kemikalier. Her var virkelig en kilde til bekymringer, især for eftertiden. Den konfektionerede kemi lod vente på sig, og mange fotografer troede, det var "ligetil", at gøre sin egen blanding. Deres uvidenhed skulle få fatale følger. De fotografer som virkelig besad kemisk viden, var i stand til at fremstille visitkortfotografier som holder den dag i dag. Men mange sprang over, hvor "kemien var dårligst" - hvilket i dag giver konservatorerne, grå hår i hovedet og smør på brødet!

Antik udskaarne Møbler,

Ballustrader, Postamenter, Udhængs-Kasser,
saasom Skamler, Stole, polstrede og med Rørsæde, Borde etc. leveres paa
Bestilling til billige Priser.

Paa Forlangende oversendes som Prøver Photographier af Baggrunde,
Møbler, Satineermaskiner etc: mod omgaaende portofri Tilbagesendelse.

Storkerede.

Patentvogn, vendbar.

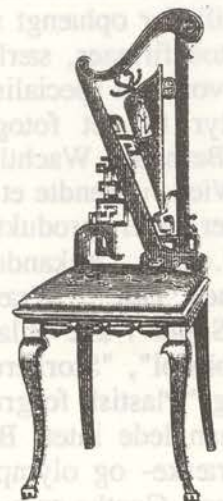
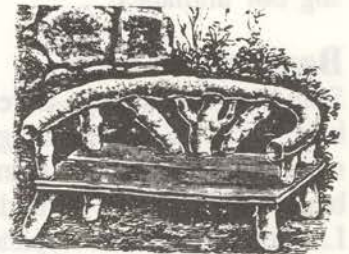
Æg med siddestol.

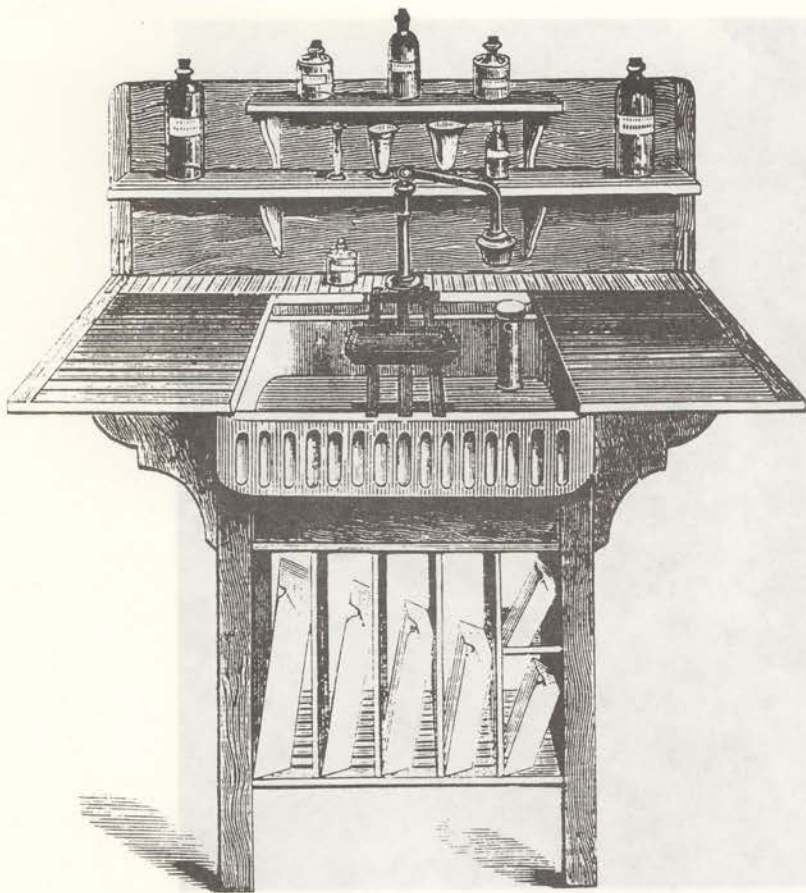
Skip med årer og siddeplads.

Gynge.

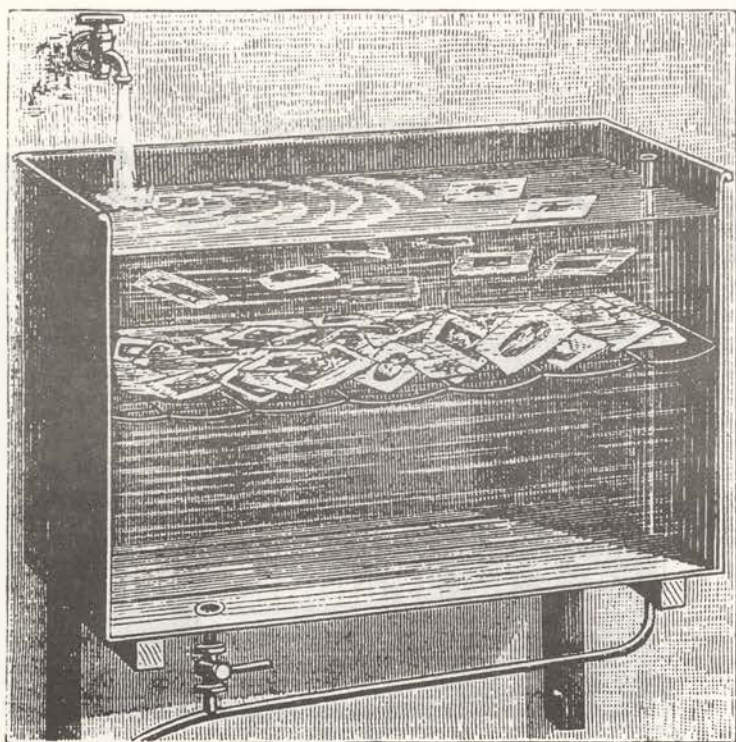
Sofaer, bænke, og stole i mangfoldige udgaver.

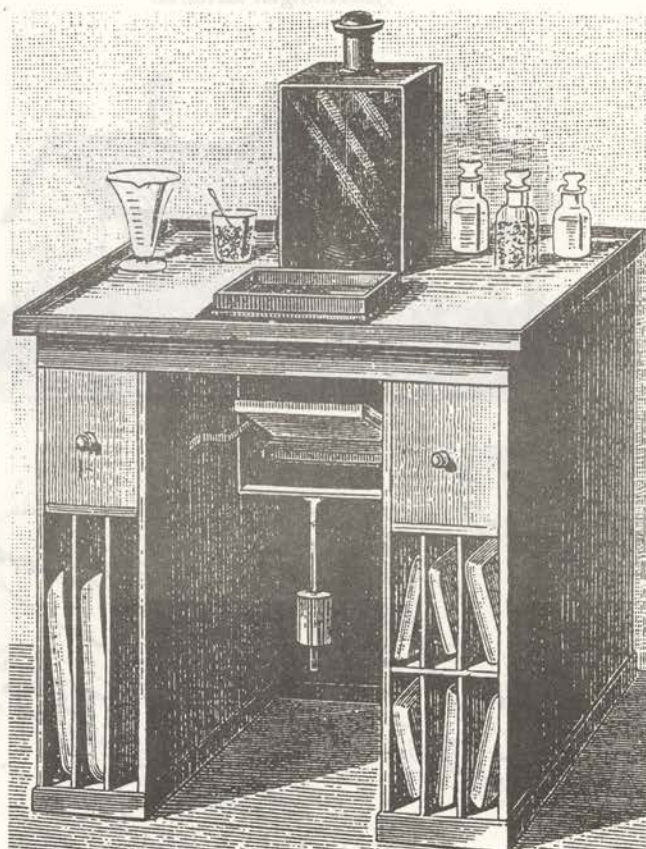
Fremkalderbord med skåle og kemi til afsvækning m.m.

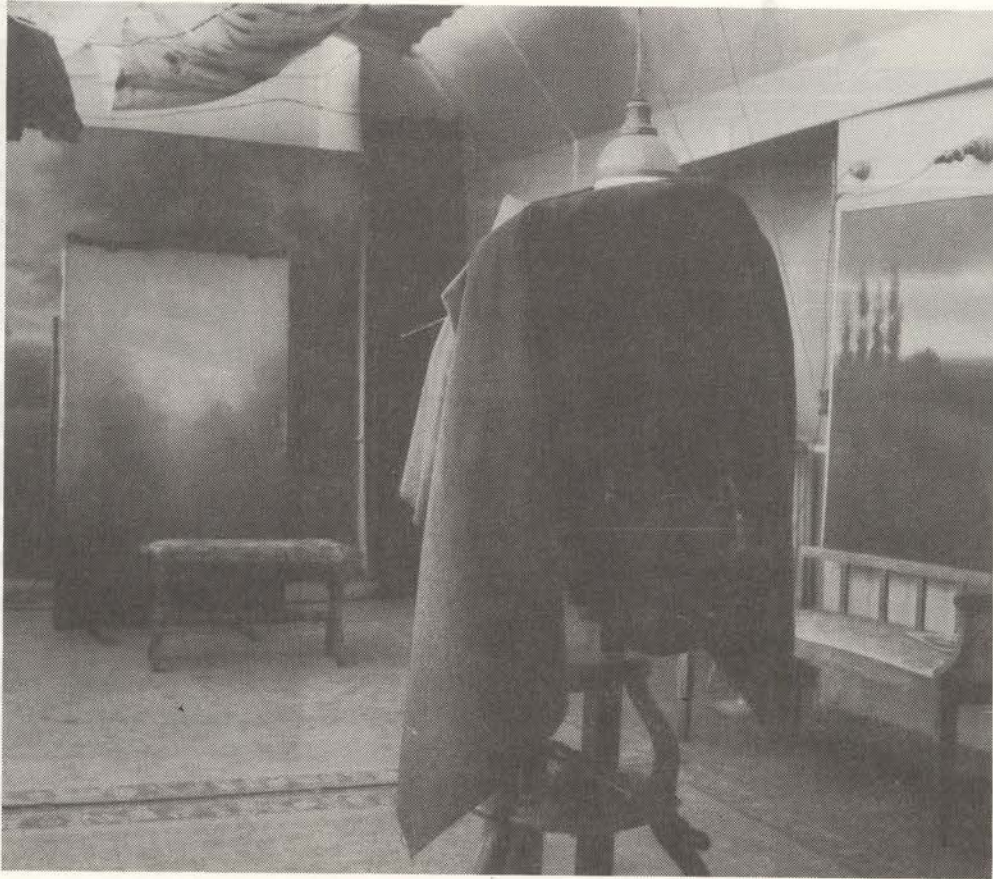
Mørkekammer for et mindre atelier.

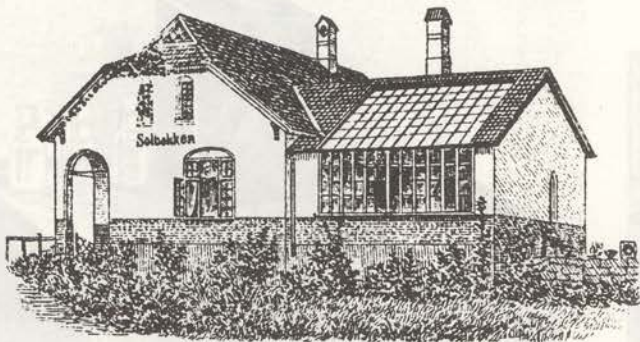
Skyllekar.

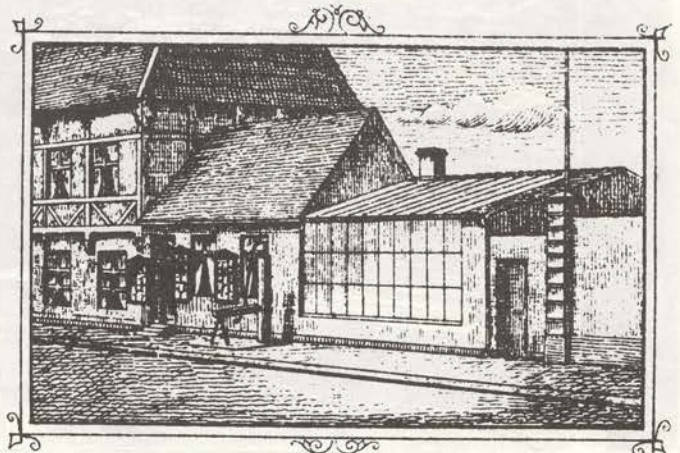
Arbejdsbord til mørkekammeret.

Fotograf Frederik L. Borch (1875-1962), Sct Clemens Torv 15, Århus. Billedet er optaget af Poul Pedersen Århus i 1961. Det fine gamle atelier-kamera er stadig i brug og lyssætningen uændret.

CAND.-PHARM.
CHR. REINAUS

Fotograf *S. Bay-Hansen*
Asnæs
 Telefon 16.

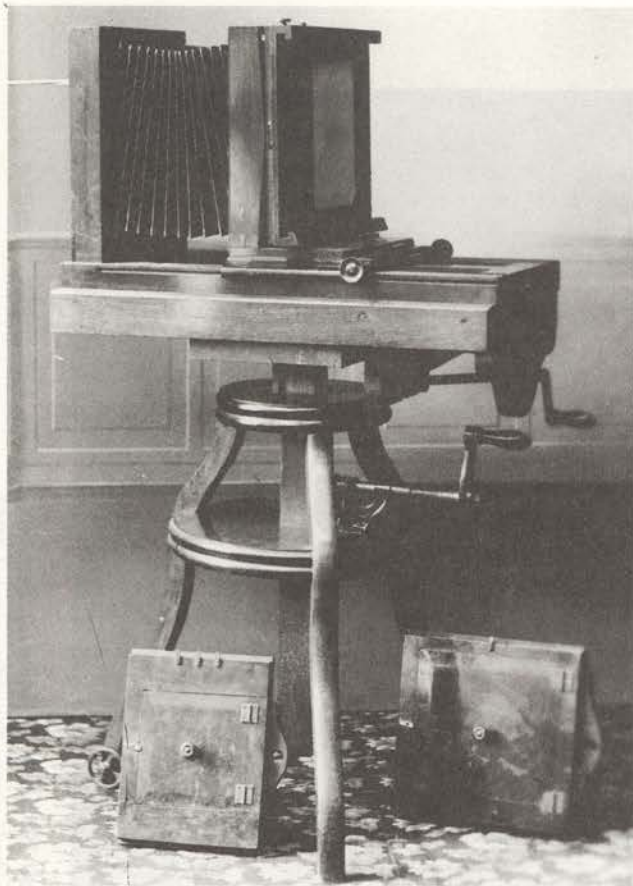
Atelier for
Kunst & Fotografi.

Fotograf Søren Bay-Hansen (1879-1970) opførte i 1910 sin såkaldte ateliervilla "Solbakken" i Asnæs. Bolig og forretning ud i et. aktiv.

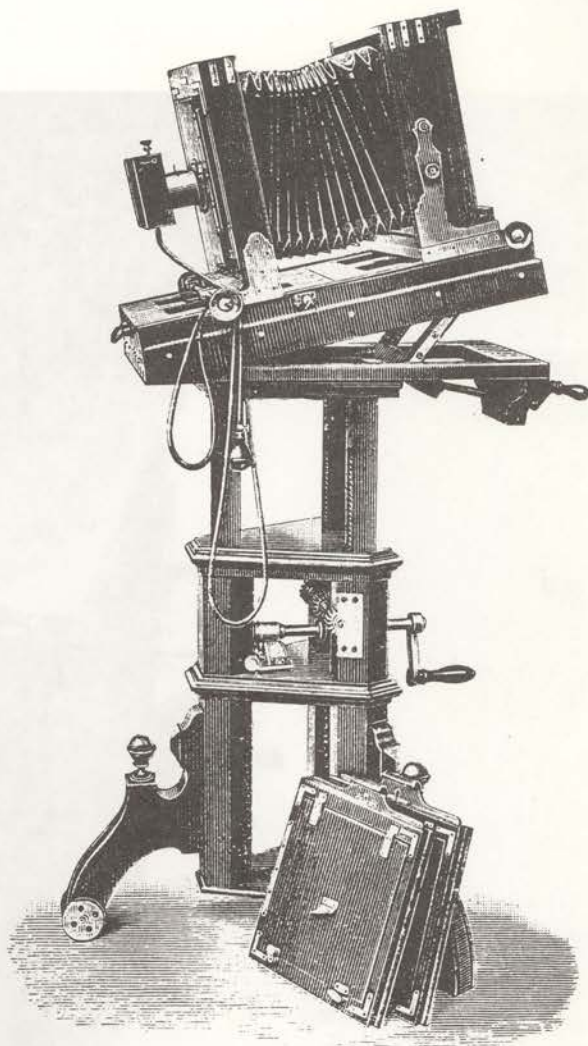
Visitkortbagsiden ses på næste side!

Cand. Pharm. (!) og fotograf Christian F. Reinau (1863-1939) indviede den 1. juli 1903 dette beskedne atelier i Kalundborg. Fotografiet er optaget af Poul Pedersen, Århus - da atelierets sidste ejer, Olga Brandts efterfølger lukkede døren for sidste gang i 1963.

Special salonkameraet er bygget til eet søjlet stativ. Apparatet er let og lille i forhold til pladeformatet. Det er forsynet med dobbelt bundbræt, dobbelt tanddrev på såvel for- som bagramme. Dobbelt bevægelig viserskive, 2 skydekassetter, 2 objektivbrætter. Blev leveret i mahogni eller nøddetræ. Pris: ca. 250.00 i 1906.

Salonkamera fra 1896. Apparatet er udført i mahognitræ med messingbeslag. Dobbelt bundudtræk og tanddrev. Tanddrev på såvel for- som bagramme samt dobbelt bevægelig viserskive. Tresøjlet salonstativ samt skydekassetter. Pris: uden objektiv Kr. ca.450,00.

Salonkameraet

I atelieret var salonkameraet det alt dominerende - oftest til formaterne 18x24, 21x27, 24x30, 27x33 og 30x40 cm. eller en kombination af flere formater. De mest populære atelier-kameraer kom fra Gørlitz i Tyskland. Apparaterne var fremstillet af mahogni eller nøddetræ og calicobælg, kvadratisk, vertikal og horisontal bevægelig viserskive samt dobbelt bundudtræk. Man brugte skydekassetter, med indretning til dobbelt visit. Kameraet var med gennemgående tanddrev og fast front, adskilt bundudtræk samt bevægelig front, således at forstykket og bagstykket kunne bevæges frem og tilbage uafhængigt af hinanden. Et sådant kamera var for den tid uhyre kostbart, med 6-12 kassetter og objektiver var investeringen langt over 2.000 kr. i datidens

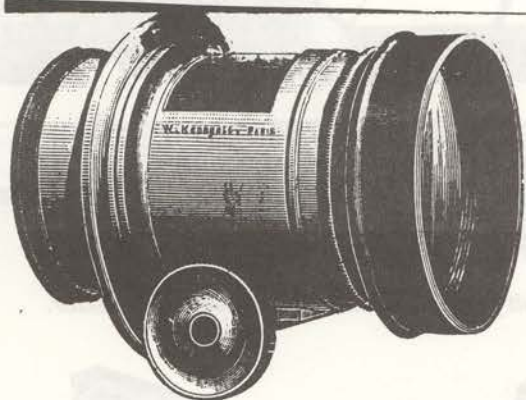
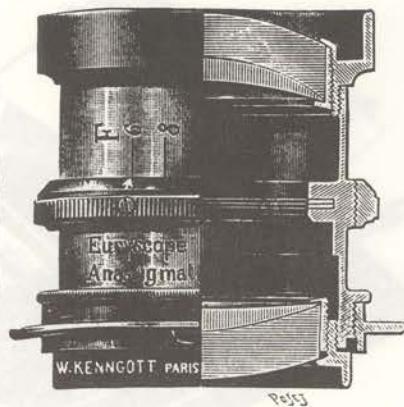
penge. Multivisitkortkameraer, (patenteret i Amerika allerede i 1855), med f.eks. fire objektiver, hvor billederne blev optaget samlet, par- eller enkeltvis blev fremstillet i udlandet, men så vidt vides, har de ikke været solgt i Danmark. Gode objektiver fra Emil Busch kostede fra kr. 140,00 til ca. kr. 300,00. Engelske og franske objektiver var i reglen dyrere. Herudover var der udgifter til mørkekammerudstyr, porcelæns-skåle, udvandingsapparater, kopirammer, tørrestativer og ikke mindst et udvalg af papir og kemikalier. Større atelierer havde egne satinermaskiner, presser, og klippemaskiner. Desuden måtte man ligge inde med et større udvalg af kartoner, silkepair, klæbestof, stempler o.s.v.

E. Fra I. H. Dallmeyer i London.

Det bemærkes, at Prisen for samtlige Dallmeyers Objectiver er iberegnet 1 Sæt Blændere (8 Stk.) i Etuis.

1) Almindelige Portrait-Objectiver.

Nr.	Aabning.	Brændvidde.	Billedstørrelse.	
1.	1 7/8"	5"	4 1/4" - 6"	55 Rd. 48 β
2.	2 1/16"	8"	5" - 9"	112 — —
3.	3 1/2"	10"	6 1/2" - 12"	169 — —
3 a.	4"	12"	8 1/2"	251 — —
4.	4 1/2"	15"	10"	359 — —

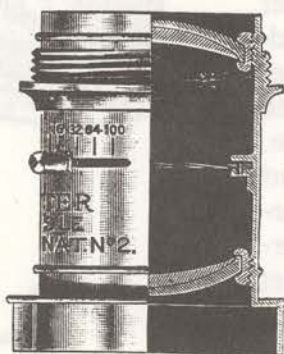

3) Orthoskopiske Objectiver

af nyeste Construction:

Nr.	Aabning.	Brændvidde.	Billedstørrelse.	
1.	18-12"	11"	7"-10"	29 Rd. β
2.	24-16"	14 1/2"	10"-14"	39 — —
3.	36-24"	23 1/2"	15"-20"	70 — —
6.	48-32"	31"	20"-25"	129 — —
7.	48-32"	39"	25"-32"	129 — —
8.	60-40"	49"	31"-40"	220 — —
9.	72-48"	49"	37"-48"	367 — —
10.	7 1/4 - 4 3/4"	4 1/4"	4"	22 — —

(til Stereoskopbilleder).

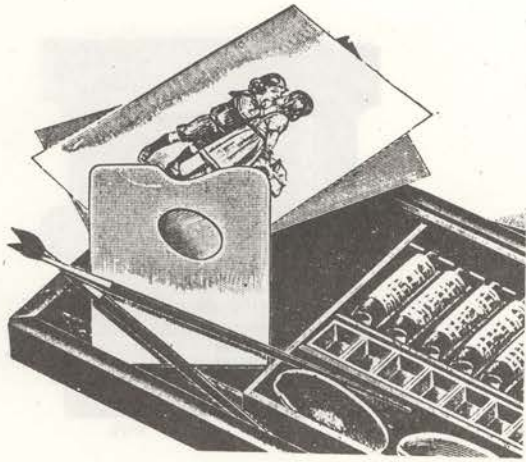

E. Suter i Basel var kendt for at levere et kvalitetsprodukt. Til venstre Suter Petzval type 3,4. Det klasiske lystrærke portrætoobjektiv med stikblænde konstrueret i 1840 af J. Petzval.

Objektiverne

"Sjælen" i det gode fotografi ligger i det rette objektiv. Objektiverne var i mange år usymmetrisk opbygget, men de mange linsefejl blev dog efterhånden afhjulpnet og de bedste optikere fik deres navne udødeliggjort. I 1858 begyndte objektiverne at blive bedre og i 1865 sammenkittede man to ens landskabslinser til en aplanat. Der var dog stadig mange problemer at slås med bl.a. astigmatismen, som viser sig ved, at lod- og vandrette linier ikke samtidigt kan afbildes skarpt udover i midten af billedfeltet. Det lykkes først i slutningen af 1880'erne,

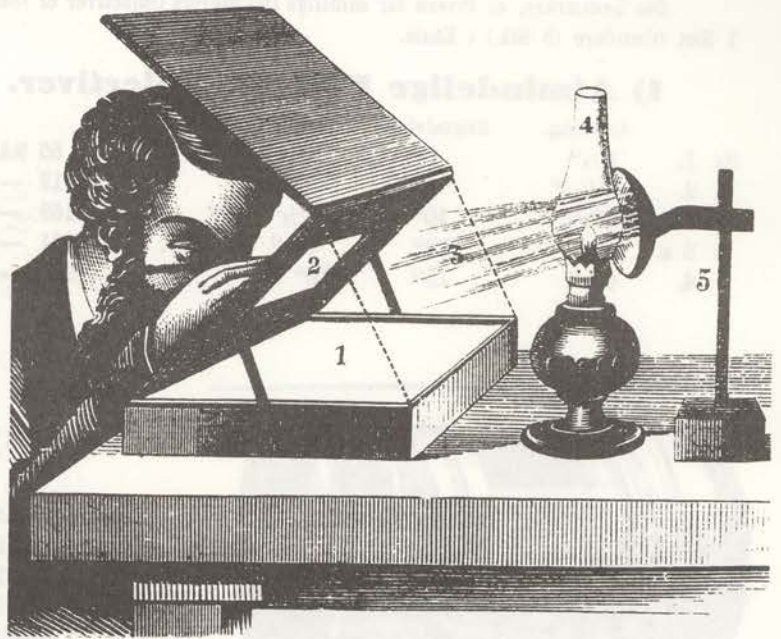
for det tyske firma Jena, at fremstille nye glassorter som overvandt disse gener. Et objektiv som dækkede de fleste portrætfotografers behov var f.eks. Goerz dobbel-Anastigmat f:7,7 - kaldet lysstærkt universal objektiv (1895). Det er anvendeligt til portrætter, grupper, arkitektur, interiørs med mere. Ensartet skarphed og dybde over hele billedfeltet. Mulighederne var utallige, men prisen var som regel afgørende for kvaliteten. Priserne gik fra kr. 60.00 til over kr. 1.500,00!

Retouche

Glaspladerne, hvis de var eksponeret rigtigt, blev efter tørringen udsat for negativretouche. Denne teknik blev opfundet i 1860 af Emil Rabending (1823-1883) i Wien. Det blanke albuminpapir var uegnet til positivretouche. Retoucheringen omfattede ikke blot smuds og lignende, men også hudfejl, bumser, vorter og hos damerne ikke mindst rynker - man forskønnede og foryngede billedet i den grad, at der ofte kun blev en "smuk" maske tilbage. Årsagen var, at det blå og violette lys, som alene virkede på datidens plader, forstærkede ovennævnte skønhedsfejl. Fotograf Carl Poulsen giver også her gode råd: "Fregner og stærk Rødme synes der at være Anledning til at skjule med Pudder og Sminke, men dette maa bestemt fraaades, da Huden derved i Billedet faar Gibsens udseende. Anvendelse af Pomade maa ske med stort Maadehold især ved blondt Haar. Bortfjernelse af Hudpletter og lignende, maa overlades til Fotografen, ligesom en lille Rift, et Saar eller andet Mærke af forbigaaende Natur ikke maa afholde nogen fra at lade sig fotografere, da Retouchen let kan fjerne saadanne Smaating".

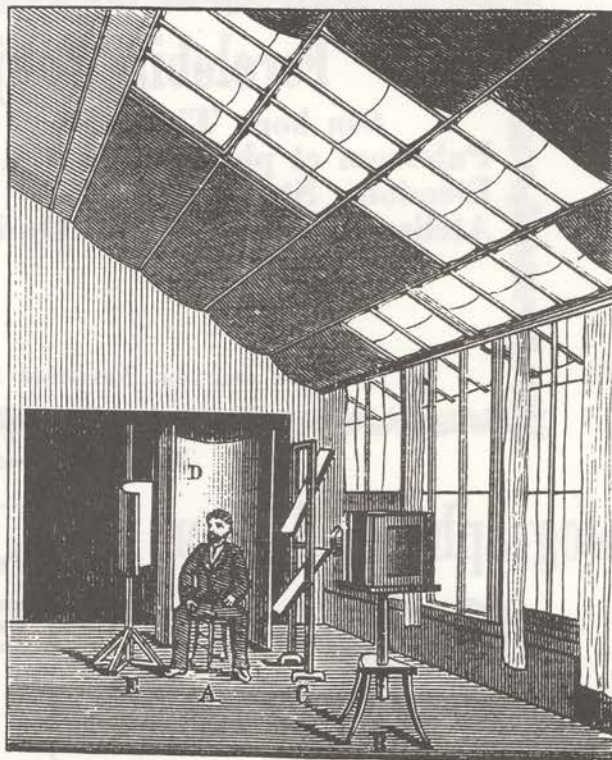
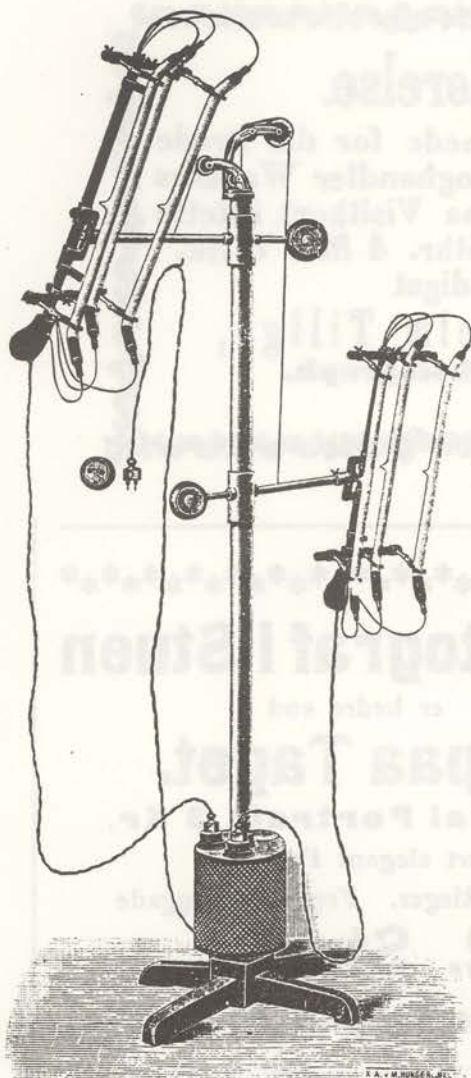
Som sagt: "Det behøver ikke at ligne, når det bare er smukt" en replik, som har overlevet, helt frem til vor tid, men efterhånden som de pankromatiske plader vinder indpas aftager trangen til retouchering. At fremkalde et smukt papirbillede fra en glasplade var ikke nogen let sag fra begyndelsen. Billedkvaliteten fra denne periode svinger fra de mest groteske, snuskede, og grumsede oplæbede billeder til det fineste fotografiske arbejde, som næppe kan laves bedre i dag. Albuminpapiret var dominerende fra 1855 indtil slutningen af 1880'erne, men anvendtes helt frem til 1920'erne i skarp konkurrence med Bromsølvpapiret som anvendtes af de bedre fotografer.

Retoucheringspult fra ca. 1870. Petroleumsllys via reflektor.

"Airostile" med lufttryk. Et avanceret udstyr til positivretouche og farvelægning. 1910.

Forskellige former for brug af lysreflektorer.

Gratis

stort Fotografi i Ramme
til 12 Kabinetskort for 8 Kr.

Atelier „Populær“

15, Østergade 15.

12 Visstkort og stort 5 Kr.

12 Visit og 3 Kabinet 4 Kr.

Tilkendt Medaille Paris 1900.

Nyt! Hver Aften Fotografering ved elektrisk Lys.

Elektrisk kviksølv damp lampe mærket Hageh. Denne lampe havde et væsentligt mindre strømforbrug end buelampen. Den gav et roligt brændende lys hvilket indebar kortere eksponeringstid og finere billedkvalitet. Kviksølv damplyset spektrum omfatter, blå, violette og ultraviolette stråler. Strømforbruget var på 3 ampere for hver lampegruppe. Spændingstyrken betinger lampernes antal og længde. 220 volt er tilstrækkelig til 3 lamper af 60 cm. Lamperne kunne brænde ca. 2000 timer uden pasning. Pris: Kr. 230.00. 1906.

Lys, mere lys.

I Danmark betragter vi solens lys, som lunefuldt og ustabil. Fotograferne lyttede da også andægtigt til budskabet fra Frankrig om, at en vis Hr. Nadar havde optaget fotografier i de parisiske katakomber. "Lyset" nåede frem til København i 1865 i form af magnesiumpulver. Denne "lyskilde" havde et meget begrænset anvendelsesområde. Der skulle gå endnu mange år før elektriciteten kunne anvendes. Det elektriske lys indvarslede sit komme i forbindelse med "Den Store Nordiske Kunst- Industriudstilling" i 1888. Fotograf Sofus Juncker-Jensen, som netop havde indviet sit atelier på udstillingsområdet, stod på Vesterbrogade og så det første elektriske lys blive tændt i tårnet på

National. Her var den "endelige løsning" - men prisen for at få elektrisk lys installeret, var dobbelt så høj som hans supermoderne atelier, nemlig 10.000 kr. Det første atelier som fik el-lys installeret var V. Jensen & Co., Købmagergade 11. På visitkortets bagside stod; "Eneste Atelier i Danmark for Fotografering ved Elektrisk Lys". En ny epoke var begyndt. Der gik dog mange år før elektriciteten var obligatorisk i det fotografiske atelier. Fra 1910 og de følgende 10-15 år var det kulbuelampen og glødelamper på 1000 eller 2000 lys, som anvendtes. Visitkortfotografen foretog alle mulige eksperimenter for at overgå konkurrenterne i lyslægning.

Foreløbig Bekjendtgjørelse.

Om kort Tid aabner Undertegnede for det ærede Publikum et photographisk Atelier i Boghandler Wagners Eiendom, Steengaden 258. Prisen paa Visitkort i dette Atelier vil blive 14 Mk. Dusinet. 3 Stkr. 4 Mk. 8 Sk.

Ærbødigt
Vilhelm Tillge,
Photograph.

Helsingør, den 24de November 1868.

Frb. Amts-Tidende 27.11.1868.

Photographisk Atelier

N° 2.

Steengaden Nr. 258

Aabnedes for et æret Publikum

Fredagen den 11te December.

Photographering alene i Visitkortformat

til følgende Priser:

1 Stk. 3 Mt.,

3 Stkr. 4½ Mt.,

6 Stkr. 7½ Mt.,

12 Stkr. 14 Mt.

Helsingør, den 10de December 1868.

Vilhelm Tillge.

Frb. Amts-Tidende 15.12.1868.

Praktiske vink

Hvordan man greb visitkortfotograferingen an i gamle dage, gives der utallige forklaringer på, men da alle fotograferne for længst er stedet til hvile, lader vi en anden samtidig visitkortfotograf få ordet som afslutning på denne beretning: "I reglen bør hovedet vende i en anden retning, end kroppen. Armlinien bør være krum, hænder og arme må ikke stikke for langt frem. På billedet er ansigtet hovedsagen; alt, som trækker interessen bort fra dette, er en kunstnerisk fejl. Ethvert ansigt er forskelligt på de to sider. For at vælge den for fotograferingen heldigste side bør man sammenligne og bedømme de forskellige ansigts-træk: han bør - hvis der ikke er grund til det modsatte - vælge siden med hårskindningen; dog ikke på flejnskaldede. Rødt hår, i mange tilfælde også blondt, bør hæves ved en mørk baggrund, for at ikke alle detaljer skal gå fløjten. Blå og lyse øjne i almindelighed skal vende bort fra lyset. Et beskadiget øje bør vende fra kameraet og vedkommende i så fald eventuelt fotografe-

En Fotograf i Stuen

er bedre end

10 paa Taget.

12 Royal Portrait 3 Kr.

stort elegant Format.

Vilhelm Rieger. Frederiksberggade

2. Stuen.

Illustreret Tidende 1904.

res i profil. En person med små eller halvlukkede øjne bør hæve hovedet, eller, hvis ansigtet er meget fyldigt, sænke hovedet ganske lidt og se ind i kameraet. Store og stirrende øjne bør sænkes; dybt liggende og indfaldne øjne skal have lidt ovenlys, og meget lys forfra. Øjnene bør aldrig vendes i en anden retning end hovedet. Skal man fotograferer personer med briller, må man vogte sig for falske reflekser på øjnene og strålebrydning på siden af kinden. Næsen er sjælden aldeles lige og giver ofte ansigtets to sider forskellig karakter. Er den drejet noget til den ene side, ser den kortere ud derfra end set fra den anden. En stumpnæset må sænke hovedet lidt, eller kameraet hæves og rettes ubetydelig nedad. Runde og flade næser fotograferes i profil. Høje kæbeben og indfaldne kinder belyses forfra og overlys undgås, eller tages i profil. Rynker må ligeledes belyses forfra. En liden mand kan fotograferes forfra, en stor helst i profil".

Noter:

1. Objektiv nr.60, side 4-7.

En registrant....

Registrant over danske stereoskopbilleder
- 10-års jubilæum!

Erik Fersling ved sin uundværlige computer.

Peter Randløv

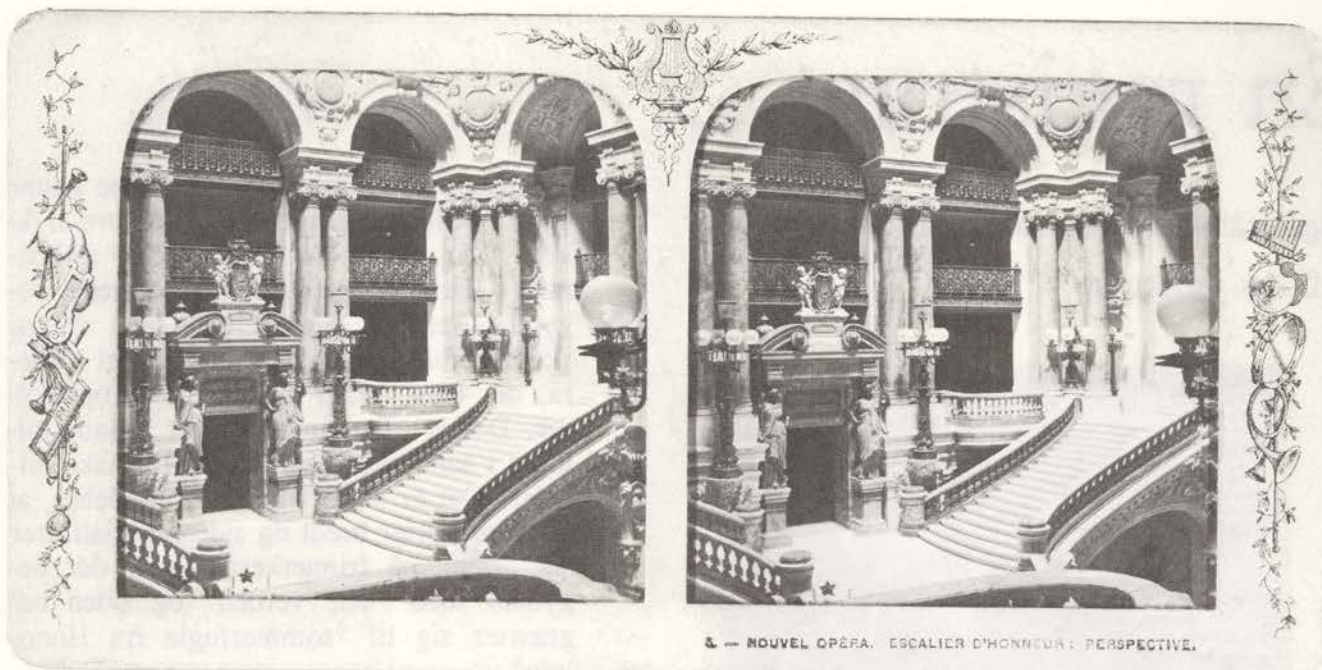
Interessen for fotografiens historie kan dyrkes på mange måder. Erik Fersling, som vi her vil præsentere, har forstået at kombinere sin interesse for det historiske og stereoskopiske fotografi på en bemærkelsesværdig måde, som ikke kun giver ham selv en masse spændende oplevelser, men også resulterer i et stykke kulturhistorisk arbejde, som mange andre vil have glæde af. Vi har fået lov til at kikke indenfor i Fersling's hule, hvor billeder og bøger tydeligt røber, hvad det drejer sig om. En PC'er dominerer rummet, hvad DEN har med sagen at gøre, kommer vi til.

Erik Fersling fortæller, at han for første gang så stereoskopbilleder i midten af 1950'erne. Det var i Spardals billedantikvariat i Åbenrå, København. Det blev be-

gyndelsen på en samling. Billederne kunne på det tidspunkt erhverves for 50 øre stykket - 2 kr. for et flot "tissue-card" af operaen i Paris. Mens samlingen voksede, begyndte Fersling også selv at lave stereoskopiske billeder med et almindeligt kamera, der blev flyttet mellem de to optagelser. Der er efterhånden et par tusinde billeder i samlingen, heraf 4-500 danske billeder. Det er sikkert meget almindeligt, at samlere starter bredt og siden specialiserer sig. Tænk på frimærkesamleren, der begynder med "hele verden" og siden begrænser sig til "sommerfugle fra Honolulu".

Erik Fersling valgte at koncentrere interessen om oplysninger vedrørende "Danske stereoskopbilleder". Hvor mange findes der? Hvor mange fotografer? Hvad var billedmotiverne? Hvorledes kan de systematiseres? Arbejdet med at søge oplysninger om billederne var stort, og det var nødvendigt at gå helt til bunds. Det gav idéen til at lave en oversigt over danske billeder, men det var først i 1983, da Fersling gik på efterløn, at der blev tid til at gå i gang med det arbejde, der blev til:

I begyndelsen foregik registreringen ved, at billederne blev affotograferet og de indsamlede oplysninger blev nøjsommeligt skrevet i skemaer med skrivemaskine. Systematikken var der, men det idéelle værktøj manglede. I sit job havde Fersling stået for installation og indkøring af forskellige fotosatsmaskiner, som til en vis grad er computerstyrede. Da så en lokalavis i maj 1987 oplyste, at Rødovre Kommune ville åbne en datastue var Fersling straks klar over, at her var der en mulighed for at oprette en database, med de ubegrænsede søgemuligheder en sådan indebærer. Efter at have lært at håndtere det nye medie, begyndte Fersling at indtaste de mange oplysninger efter de maskinskrevne lister, som stadig blev lavet. Efter et stykke tid indskrænkede datastuen åbningstiderne, og nu var gode råd dyre. En diskette er ikke meget værd, hvis man ikke kan læse, hvad der står på den. PC'erne var begyndt at

Tissue-card af operaen i Paris. Samling: Erik Fersling.

falde i pris, men de var stadig dyre. Der var dog ingen vej udenom, Fersling købte en PC'er, og kunne nu slippe for ekstraarbejdet med de maskinskrevne lister, mens udskrivningen stadig foregik på datastuen. NU var værktøjet i orden og arbejdet med registranten blev accelereret.

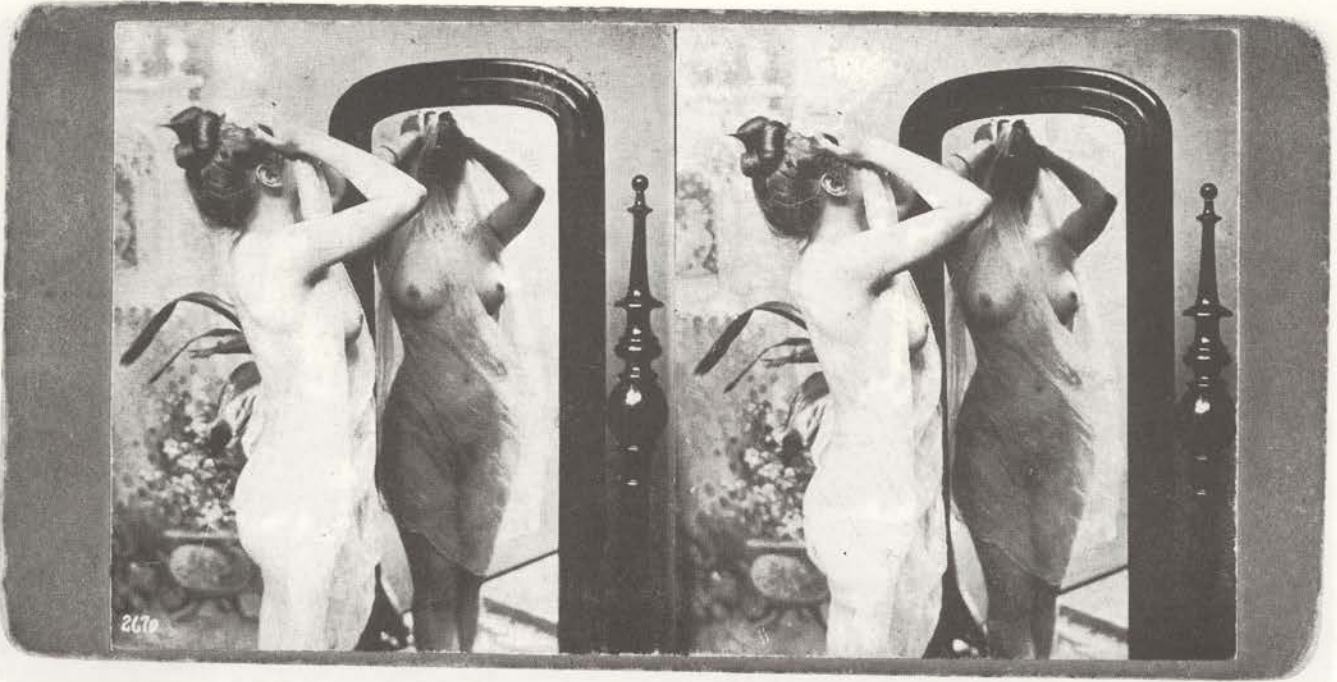
Og hvad er denne registrant så? Som det fremgår af navnet drejer det sig om danske billeder:

1. Billeder fra ind- og udland, hvor fotografens navn kendes.
2. Billeder af danske motiver taget af navngivne udenlandske fotografer.
3. Interessante billeder af danske motiver uden fotografnavn. (Til Danmark regnes syddanmark, Grønland, Island, Færøerne og Dansk Vestindien). Alle billeder bliver identificeret og registreret i en database, der har været uændret siden 1987. Desuden affotograferes alle billederne med et løbenummer. Således ser et typisk kort ud:

Typiske emneord er: Badeliv, Brand, Bro, Børn ... Zoo, i alt 39 emneord, som man kan søge på. Desuden kan man naturligvis søge på f.eks fotografnavn, og det tager således kun få sekunder at finde frem til i alt 161 billeder, som Elfelt har optaget med "badeliv". Tilsvarende fortæller databasen hurtigt, at der er registreret 147 billeder af kirker på Sjælland. Der er for øvrigt ubegrænsede søgemuligheder på fx enkelte ord eller navne. For alle fotografierne i registranten findes der en levnedsbeskrivelse. Hovedkilden hertil har været Bjørn Ochsners bog "Fotografer i og fra Danmark til og med 1920", samt diverse årbøger. Mange af billederne kan nemt identificeres, men en del billeder benytter sig flittigt af kilder som:

Danske kirker.
 Danske slotte og herregårde
 Gamle generalstabskort.
 Gamle leksika vedr. personoplysninger mv.

DBNR: EF0086 GRUPPE: SJÆLLAND
 EMNE: SLOT KIRKE
 MOTIV/BILLEDTEKST: FREDERIKSBORG SLOTSKIRKE. INDV.
 FOTOGRAF: WHITE CO, USA
 NR: 4908 ÅR: 1902 AKTIV: 01 NEG.NR: 122E1 122E2
 DUBLETNR.:
 BEM: Påklæbet seddel med rødt tryk på bagsiden: Transportspandene "Perfect" og Reform" med rusthindrende anordning er de bedste i verden. Burmeister & Wains Eksport Kompagni A/S, København.
 Tekst: Interior of the Palace Church. Royal Castle of Frederiksborg, Denmark.

Kvindefigur. Samling: Andreas T. Mørch.

Café Washington i Rudkøbing i 1904. Ukendt fotograf. Samling: Andreas T. Mørch.

København Før og Nu.

Peter Elfelt's kontor- og salgsprotokoller.

P.L. Fangel's håndskrevne protokol.

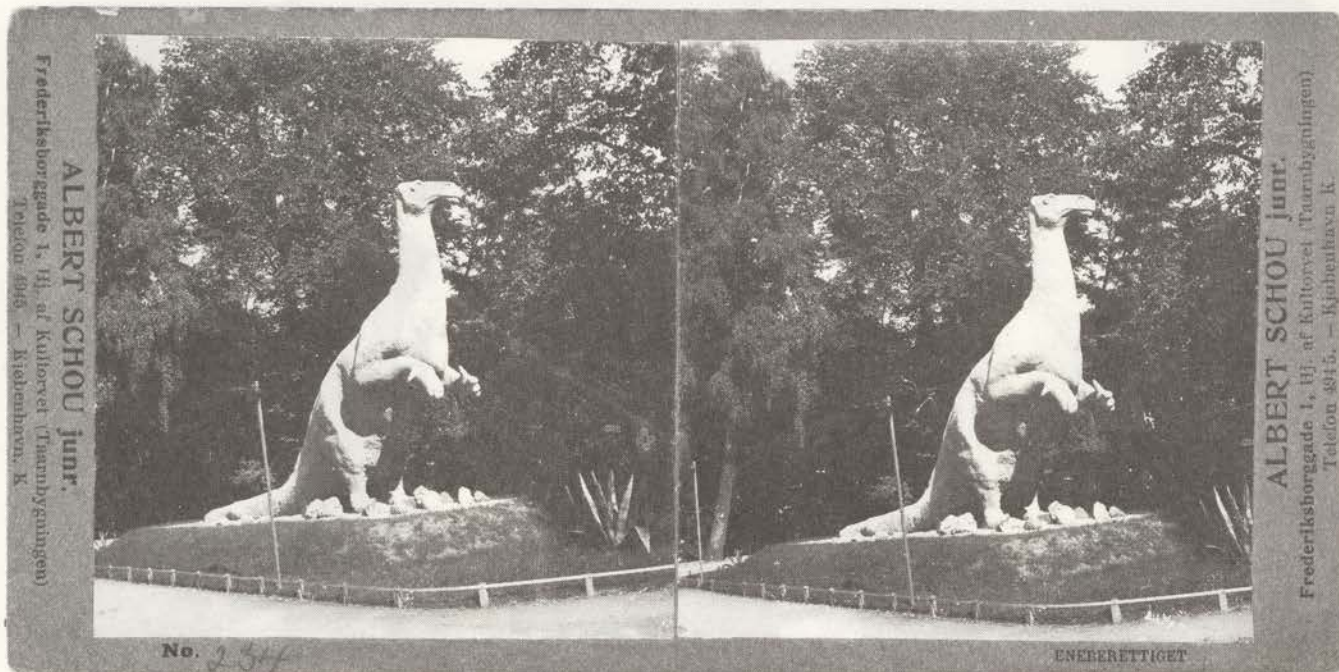
Albert Schou Jun.'s trykte katalog.

Trykte kataloger på bagsiden af billeder.

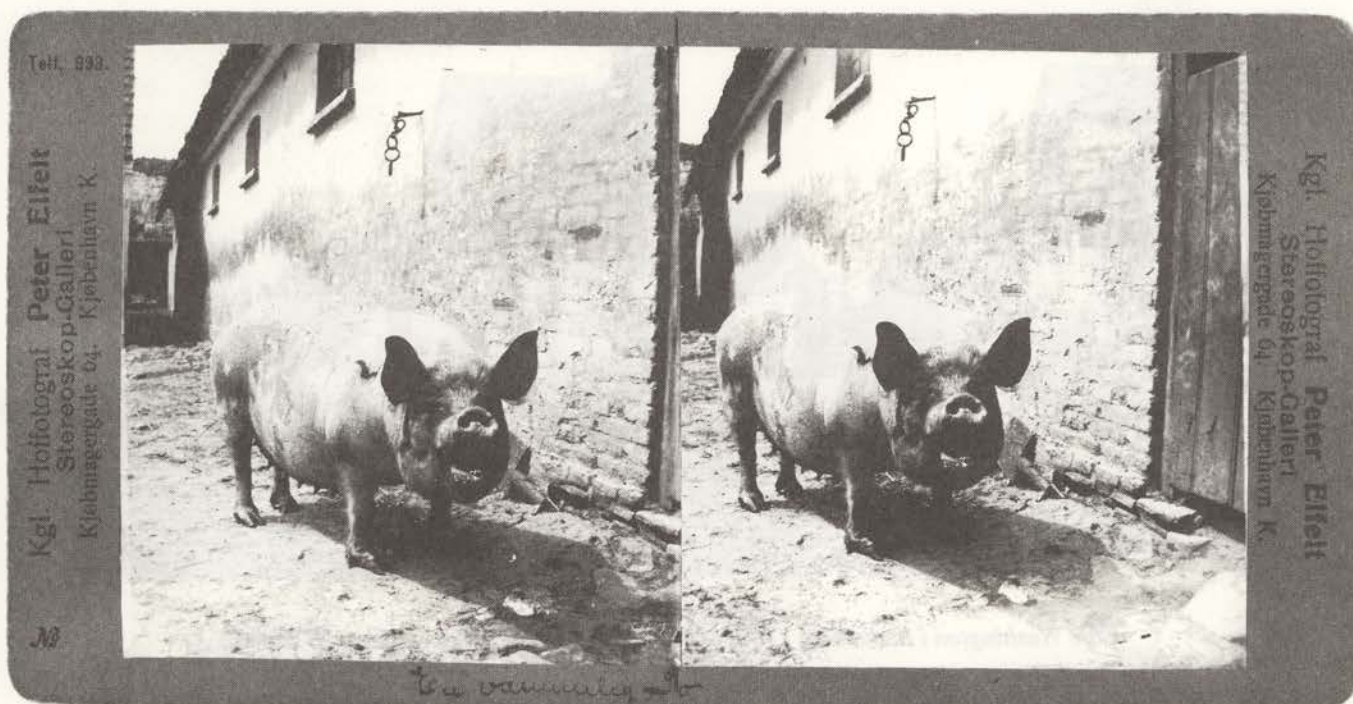
Diverse opslagsværker på biblioteker.

Erik Fersling opsøger ofte steder for at få den helt rigtige identifikation. Et billede fra søerne i København nødvendiggjorde en tur rundt om søerne før lokaliteten var præcist placeret. På en tur til Tåsinge kunne en mølle identificeres og i Rudkøbing på Langeland kunne det konstateres, at Café Washington stadig lå der. En tur til Fyn resulterede i billeder med 100 års

mellemrum af diverse slotte. Der er mange usædvanlige billeder i registranten. Et af de mere sjældne er et billede af Jens Bangs Stenhus i Aalborg, som er blevet dateret af Lokalhistorisk Arkiv i Aalborg. Billedet er en kopi af et daguerreotypi af Johan Bülow Birk fra 1850; men billedet er et "snydebillede" - højre og venstre billede er ens. Nogle af de tidligste billeder taget af Joseph Henschel fra 1857 og senere. Der er endnu ikke registreret nogen danske daguerreotypier, det vil være noget af en sensation, hvis der dukker et op. Billederne, der optages i registranten kommer fra mange forskellige samlinger:

*Kæmpeøgler var også populære før i tiden. Zoo-have København.
Samling: Danmarks Fotomuseum.*

Endnu en populær model, "Madam So". Samling: Erik Fersling.

Ferslings egen samling.
 Danske samlere, især medlemmer af DFS.
 Danmarks Fotomuseum i Herning.
 Museet på Sønderborg Slot.
 Færgegårdens museum i Jægerspris.
 Orlogsmuseet.
 Københavns Bymuseum.
 Kunstakademiets Bibliotek.
 Mønstersamlingen fra Stereoskopklubben.
 Københavns Fotografiske Amatørklub.

Der er foreløbig over 8700 billeder i registranten fra 43 samlinger, og langt de fle-

ste er registreret med kendt fotograf - i alt 144 fotografer/udgivere. Men der er stadig meget at gøre. Fersling skønner, at der stadig eksisterer omkring 15-20.000 billeder, der opfylder kriterierne for at blive optaget i registranten. De to dominerende fotografer er Peter Elfelt, der har udgivet ca. 7.700 billeder plus mange private billeder, samt Peter L. Fangel, der tilsvarende har 7.125 numre i sin protokol. Peter L. Fangel er en fotograf, som Fersling har udvist særlig interesse for. Han har renskrevet Fangels håndskrevne "Livserindringer

Tre fotografier ud for en fotohandel i Frederikshavn. Fangel 1891. Samling: Andreas T. Mørch.

1837-1922", som nu offentliggøres i *Objektiv*, samt oversat afsnittene om stereoskopfremstilling og stereoskopbilleder til engelsk. Den er blevet offentliggjort i det amerikanske tidsskrift "Stereo World" i april 1993.

Jagten efter nye samlinger fortsætter. Der ligger sikkert mange billeder både hos private og på lokalmuseer rundt omkring i Danmark. Det Kongelige Bibliotek har mange danske billeder, men desværre er de anbragt sammen med billedafdelingens øvrige fotografier, så det er endnu i praksis en uoverkommelig opgave af finde dem frem til registrering. Registranten har allerede været brugt til nogle interessante opgaver. Efter branden i Slotskirken på Slotsolmen i København blev der hurtigt fundet otte billeder, der giver oplysninger om kirkens udseende før branden. Til brug for en udstilling på de Vestindiske øer i anledning af 75 års jubilæet for salget til USA kunne man hurtigt finde 44 billeder, hvoraf flere blev affotograferet til udstillingen - et væsentligt supplement til Flemming Berendt's jagt på fotografier fra de gamle danske kolonier til erstatning for plyndringerne på det lokale egnsmuseum under stormkatastrofen i 1991. I forbindelse med Danmarks Radio's Grønlands-projekt "SIULLEQ" blev et stort antal billeder stillet til rådighed og reproduceret på digital form på store CD'er. Resultatet kan interesserede se på Nationalmuseets datastue.

Desuden bliver registranten benyttet flittigt i forbindelse med meget andet fothistorisk arbejde bl.a. billeder til *Objektiv* og Palle Fogtdals udgivelse: "Illustreret Tidende, Billeder af danskerens liv 1849-1993". Erik Fersling har også skrevet flere artikler i vort blad. Interesserede, der i forbindelse med et projekt har behov for oplysninger om billeder, kan henvende sig til Erik Fersling, som gerne assisterer med at søge på emner eller lokaliteter. Alle der har danske stereoskopbilleder, kan ikke opfordres stærkt nok til at kontakte Fersling for at få billederne registreret. Foruden glæden ved at kunne bidrage til dette spændende arbejde får man en udskrift med registreringen af egne billeder, og for de fleste vil denne udskrift indeholde en masse spændende nye oplysninger. De, der stiller deres billeder til rådighed, forbliver naturligvis anonyme. Fersling kan ud fra en kode identificere ejeren, men navnet bliver kun udleveret til andre efter aftale med billedets ejer. I 1989 blev registranten, som dengang indeholdt godt 5000 billeder, fotokopieret i et lille oplag. En ny udgave er planlagt, når 10.000 billeder er nået.

Har du nogle danske billeder eller kendskab til, hvor der ligger nogle, så ring til Erik Fersling på tlf. 36 70 24 57. Henvendelser fra både private og museer er meget velkomne. Så kan vi kun slutte af med at takke Erik Fersling for at han vil dele sine oplevelser med os samt for hans imponerende indsats med dette arbejde, som mange vil kunne få glæde af.

Louis de Clercq

- en fransk politiker, arkæolog - og fotograf.

Hans Berggreen

I fortsættelse af serien "fotografiske inkunabler" i Det kongelige Biblioteks Billedsamling skal denne gang omtales:

Voyage en Orient 1859-1860.

Voyage en Espagne 1859-1860.

Recueil photographique exécuté par Louis de Clercq. Paris? u.a. (acc 1952-235) (alb. smlgn. 2° 47-51).

De seks album, der hver har eget litograferet titelblad (1) er indbundet i fem bind, idet album tre og fire er i et bind. Indbindingen er i rødt læder med titel i guldpræg på forsiden. Bindene, der er i tværformat har nederst på ryggen påklisterede etiketter fx.: IV, S, 8, 29, der formentlig er opstillingssignatur fra en tidligere ejer.

Værket indeholder 222 (2) albumaftryk efter papirnegativ (Gustave Le Gray's metode) (3) monteret på karton med stukket eller litograferet tekst under billederne samt Louis de Clercq's initialer indrammet af en ordenskæde med ordenstegn, kronet af en halv løve. Billederne, der måler ca. 28x21 cm, virker ret grovkornede, hvilket skyldes papirnegativerne. Flere af billederne er panoramaer, der er meget dygtigt sammensat af 2, 3 eller 4 optagelser.

Vol.1 indeholder Album 1 med 49 fotografier fra Syrien til Nazaret.

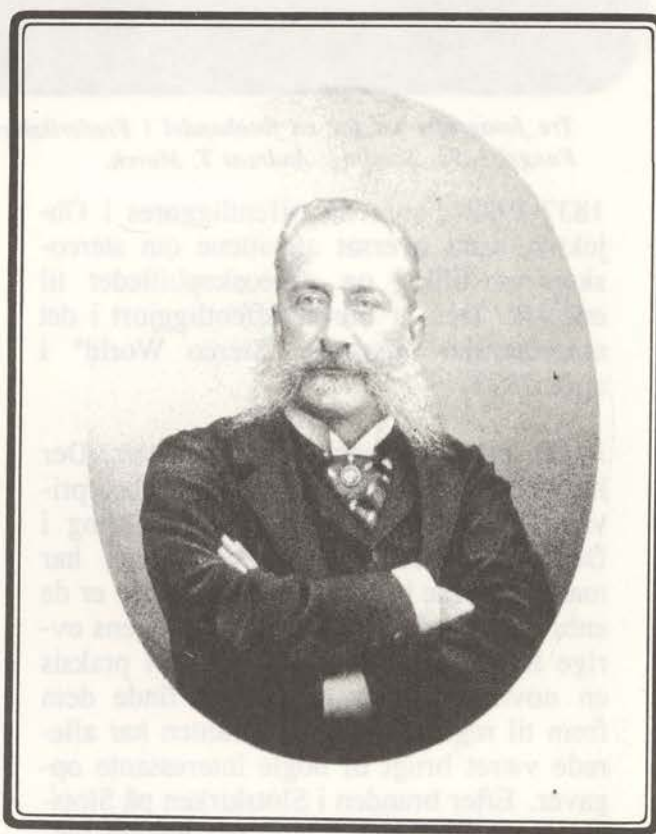
Vol.2 indeholder Album 2 med 37 fotografier af Korsfarerborgene.

Vol.3 indeholder Album 3 med 28 fotografier af Jerusalem med omgivelser samt Album 4 med 16 fotografier af Lidelsesvejen i Jerusalem.

Vol.4 indeholder Album 5 med 41 fotografier fra Ægypten.

Vol.5 indeholder Album 6 med 51 fotografier fra Spanien. (4).

Den franske politiker, oldsagssamler og fotograf Louis-Constant-François-Xavier de Clercq (1836-1901) er et godt eksempel på fotografiens pionerer. Han var alsidig, autodidakt, velsitueret og havde de rigtige sociale og familiemæssige forbindelser. Han var samtidig født på det rigtige tidspunkt, der

Louis de Clercq (1836-1901). Heliog. Dujardin, Ogerau phot. 13,5x11,5 cm. Fra A. de Ridder: Collection de Clercq. Tome III. Les Bronzes. Paris. 1905.

dels gav ham mulighed for at følge fotografiens udvikling, som han havde interesseret sig for siden barndommen, og dels gav ham mulighed for at dyrke sin store passion for mellemøstlige antikviteter fra oldtiden. I dag ville det ikke være muligt for nogen privatperson at samle så store mængder af antikviteter fra Mellemøstens oldtid, ofte direkte fra udgravningerne, som Louis de Clercq gjorde. Et andet træk, som han deler med fx. Maxime Du Camp er, at han tilsyneladende er holdt op med at fotografere,

VOYAGE EN ORIENT,
Villes, Monuments et Vues pittoresques
DE SYRIE.
Recueil photographique recueilli par
LOUIS DE CLERCQ.
1859 1860
Premier Album.

Titelblad til Album 1, Voyage en Orient 1859-1860.

da hans værk var udkommet. Det er dog et spørgsmål, om han ikke har bidraget med fotografier til de heliografier, der illustrerer hans katalog over hans oldsamling. Resten af sit liv viede han dels til politisk arbejde 1871-1889, bl.a. som deputeret i den franske nationalforsamling, og dels årene 1889-1901 til at udarbejde en katalog over sin store antiksamling fra Mellemøsten (5). Denne samling er doneret til Louvre, og med dens mere end 600 genstande er det den største enkelt-donation, museet har modtaget, hvorfor den blev vist på en særudstilling i 1968.

Anbefalet af gode venner og familie blev Louis de Clercq 1859 som fotograf tilknyttet en ekspedition til Syrien, ledet af den franske korsfarerhistoriker Guillaume Rey (1837-1916), der skulle studere korsfarerborge og andre levn fra korsfarertiden. Louis de Clercq afrejste fra Marseille den 28. august 1859 via bl.a. Malta, Rhodos til Latakia, hvor han ankom den 15. september

og tilsluttede sig ekspeditionen (6). Den 5. december 1859 havde han opfyldt sin mission og tog afsked med Guillaume Rey i Jerusalem (7) og rejste via Palæstina, Ægypten og Spanien tilbage til Frankrig. Han udstillede sine fotografier i Brussel og Paris 1861 og i London 1862 og fik pæne anmeldelser. 1862-1863 var han igen i Mellemøsten, denne gang for at samle antikviteter, hvilket han fortsatte under sit sidste besøg i 1893.

Louis de Clercq har stort set været glemt i den fotohistoriske forskning, og det skyldes ikke mindst et dansk initiativ, at han nu er kendt i en større kreds af fotohistorikere, jvf. Marjorie Munstenberg: *To the best of my knowledge the first mention of his name in the context of photographic history was in Henrik Bramsen, Marianne Brøns and Bjørn Ochsner: Early Photographs of Architecture and Views in Two Copenhagen Libraries, Copenhagen 1957* (8). (Det kongelige Bibliotek og Kunstakademiets Biblio-

tek). Under alle omstændigheder er han ikke omtalt af de tidlige fotohistorikere som fx. Wolfgang Baier, J.M. Eder, Helmut Gernsheim, eller for den sags skyld af den franske fotohistoriker Raymond Lécuyer i dennes store værk: *Histoire de la photographie*, der udkom i Paris i 1945.

Når Louis de Clercq hidtil har været så upåagtet som fotograf, skyldes det formentlig, at det var som politiker og oldsagssamler, han blev kendt, men det kan også være fordi, hans værk er så sjældent, at man i dag kun kender en lille håndfuld komplette eksemplarer. Pierre Apraxine anslår, at der måske findes fire komplette eksemplarer (9) uden at specificere hvor, medens Marjorie Munsternberg nævner fem eksemplarer (10), der befinder sig i flg. institutioner:

Det kongelige Bibliotek, København.
Bibliothèque Nationale, Paris.
Musée d'Orsay, Paris.
Gilman Paper Company, New York.
Canadian Centre for Architecture, Montreal. (coll. of Phyllis Lambert).

Noget yder på at Bibliothèque Nationale's eksemplar, der stammer fra Bibliothèque Fontainebleau, mangler Album 2, og dermed ikke er komplet, jvf. teksten til illustration 43 i en udstillingskatalog udarbejdet 1980 af biblioteket: ..Chateau de temps des croisades en Syrie (37 pl. que la Bibliothèque nationale ne possède pas). Så foreløbig kan det konstateres at værket kendes i fire komplette eksemplarer, hvoraf det ene findes på Det kongelige Bibliotek.

Noter:

1. De flot kalligraferede titelblade er udført i litografi af (PL) Imp. Laurent, r.St Jacques 71, Paris (Album 1) og af J. Blondeau et Antonin Scrip^t - Lith. H.Jannin, Paris. (Album 2,3,4,5, 6).
2. De variationer i antallet af billeder, man ser anført, kan dels skyldes almindelig tællefejl, f.ex. 220/222, og dels, at man har talt panoramaerne som hhv. enkeltbillede eller som det antal fotografier, som panoramaet er sat sammen af.
3. En del fotografier fra Spanien (Album 6) har en anden karakter, mindre kornede og mere kontrastre, der kunne tyde på at han har brugt andre negativformer, fx. albumin på glas eller våd kolodion.
4. Selv om det af titelblad og indbinding fremgår at fotografierne fra Spanien er taget 1859-1860, er det næppe muligt at de er taget før 1860, jvf. at

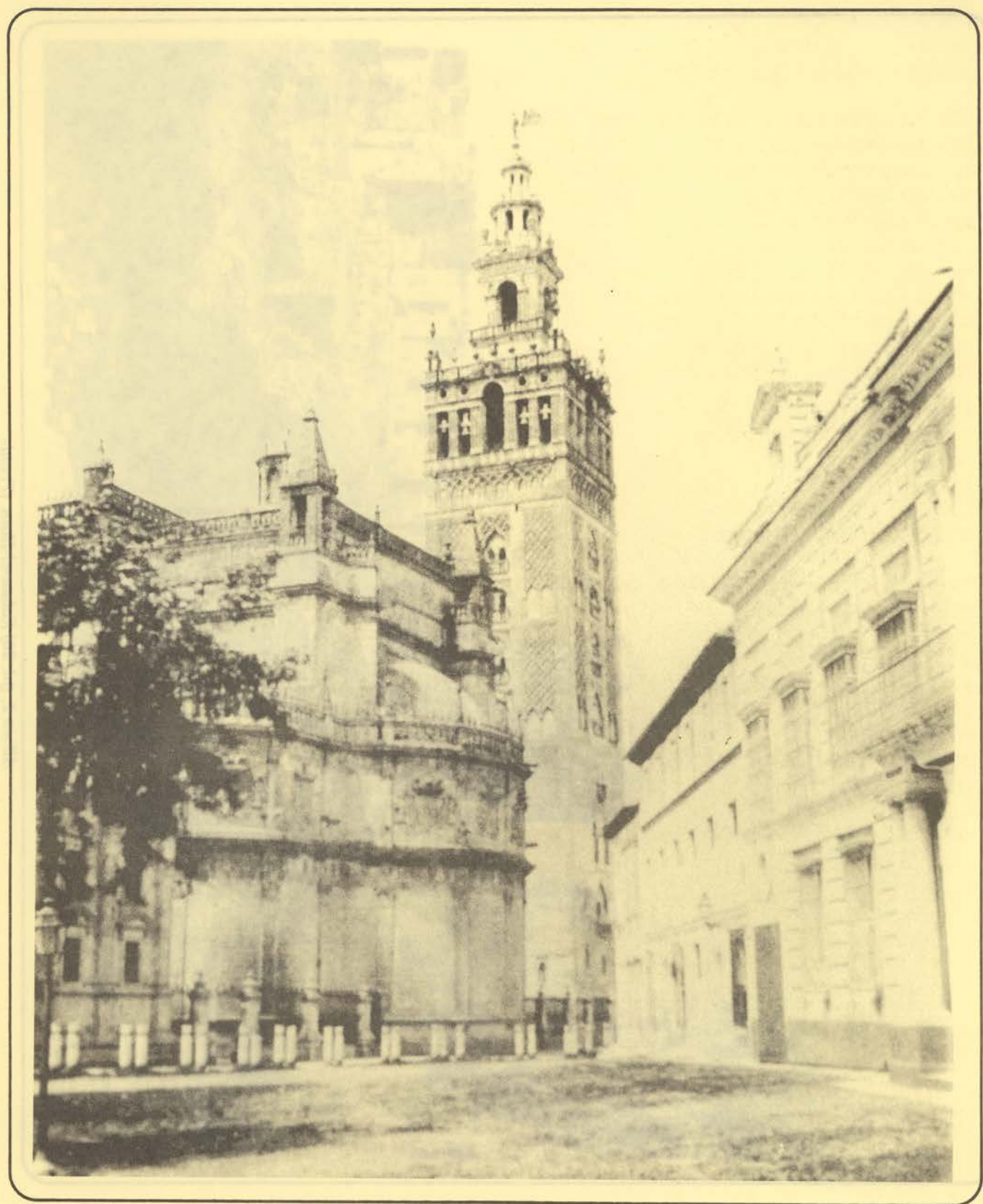
Louis de Clercq tager afsked med Guillaume Rey i Jerusalem den 5. december og rejser via Palæstina og Ægypten, hvor han bl.a. fotografere til Album 5.

5. A. de Ridder: *Collection de Clercq. Catalogue méthodique et raisonné*. I-VII (i otte bind). Paris. 1888-1911, hvoraf Louis de Clercq selv udgav vol. I-II. (60¹ - 24, 4°).
6. E. Babelon: *Louis de Clercq. i: Collection de Clercq. Tome III. Les Bronzes. p V-XIV*, Paris 1905.
7. Marjorie Munsternberg, note 13.
8. Marjorie Munsternberg, note 12.
9. Pierre Apraxine, p. 428.
10. Marjorie Munsternberg, note 8.
11. Bibliothèque Nationale. *Regards sur la photographie en France au XIXe siècle*. Paris 1980.

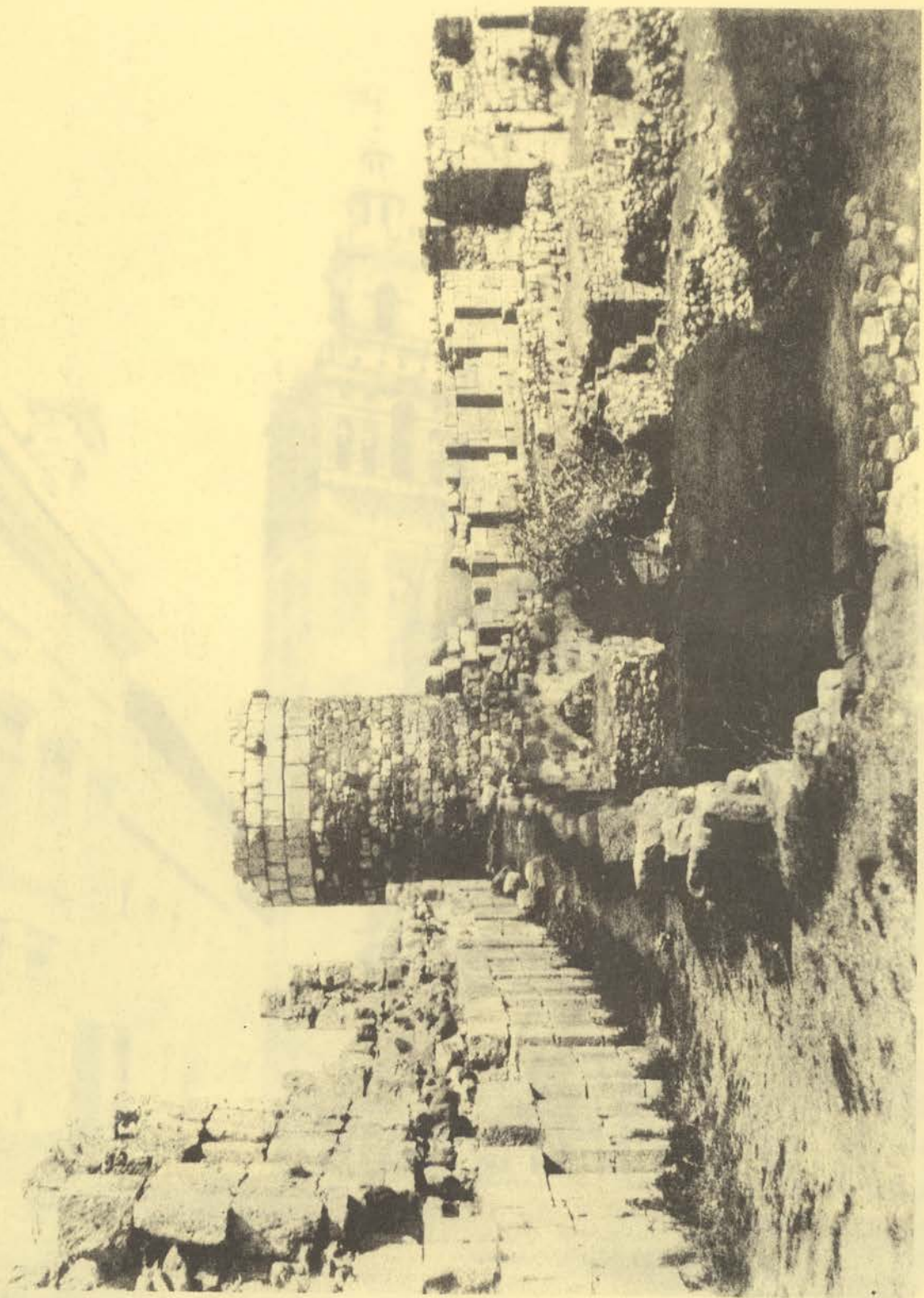
Referencer:

- Bjørn Ochsners
seddelkartotek over udenlandske fotografer.
- Henrik Bramsen, Marianne Brøns, Bjørn Ochsner:
Early Photographs of Architecture and Views in Two Copenhagen Libraries. Copenhagen. 1957.
- Richard Pare:
Photography and Architecture 1839-1939. Canadian Centre for Architecture. Montreal. 1982.
- Andre Jammes and Eugenia Parry Janis:
The Art of French Calotype. Princeton. 1983.
- Marjorie Munsternberg:
Louis de Clercq's Stations of the Cross. i: Arts Magazine, 61. May 1987.
- Pierre Apraxine:
Photographs from the Collection of the Gilman Paper Company. New York. 1985.
- Bibliothèque nationale:
Regards sur la photographie en France au XIXe siècle. 180 chefs-d'oeuvre du département des Estampes et de la Photographie. Petit Palais, 18 septembre- 23 novembre 1980. Paris 1980. (Engelsksproget udgave: *After Daguerre. Masterworks of French Photography (1848-1900) from the Bibliothèque Nationale*. The Metropolitan Museum of Art, New York, 18. December 1980-15 Februar 1981).

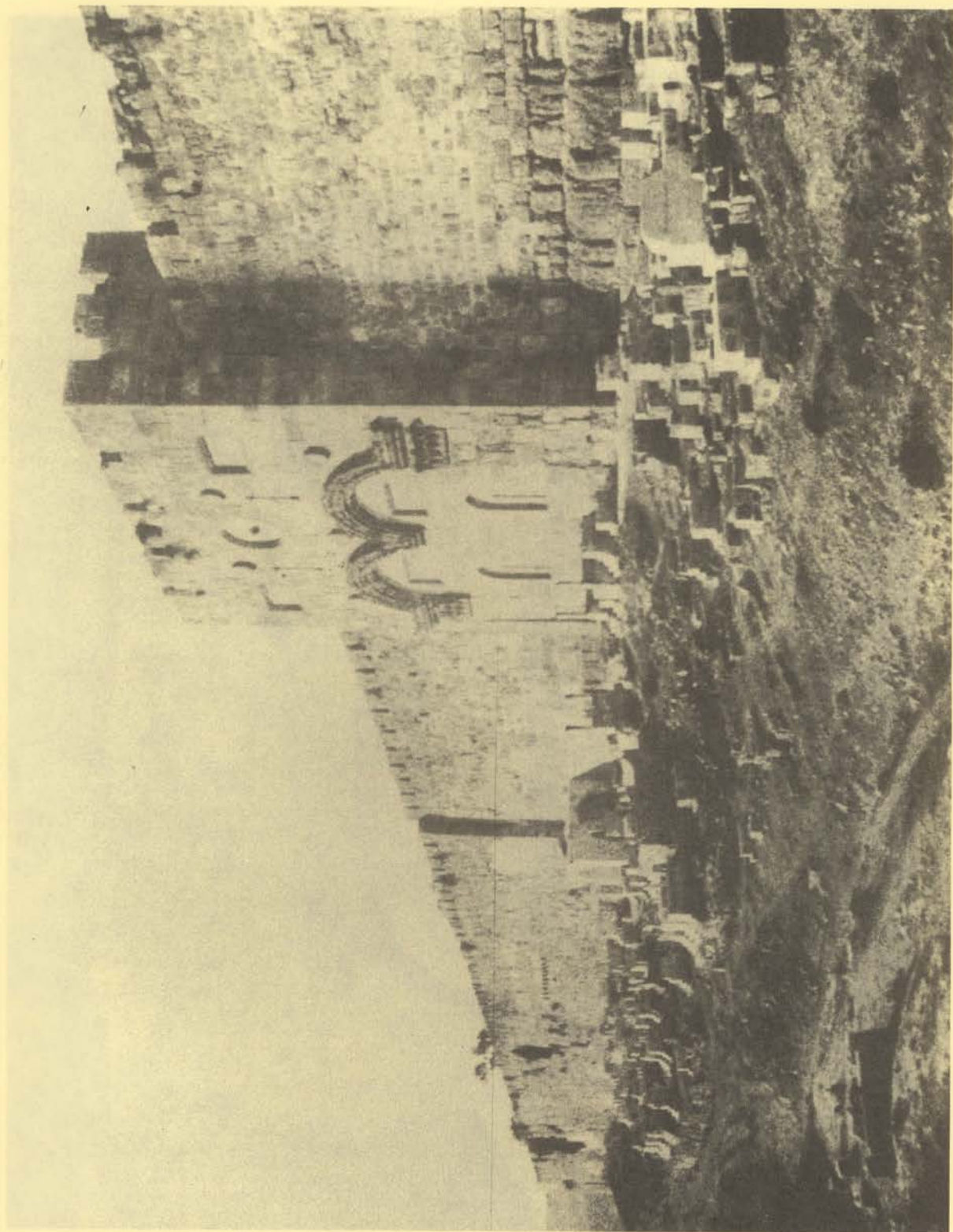

Album 6, Seville. Clocher de la Cathédrale (La Giralda) 28x21 cm.

Album 2, (pl. 26) Kalaat-el-Hosn. (Premi-
ère Enceinte) Parois intérieures, (nord)
20,5x27,5 cm.

Album 2, (pl. 26) Kalaat-el-Hosn. (Premi-
ère Enceinte) Parois intérieures, (nord)

Album 3, pl. 20. Jérusalem. Portes Do-
rées. 21x27,5 cm.

Album 3, pl. 20. Jérusalem. Portes Do-
rées. 21x27,5 cm.

*Album 5, pl. 21. Karnac. Grande Allée du milieu des Ruines. (Prise de l'est)
28,3x21 cm.*

At se dobbelt ...

Stewin - et stereosystem for spejlrefleks

GØR DET SELV

Poul Winstrøm

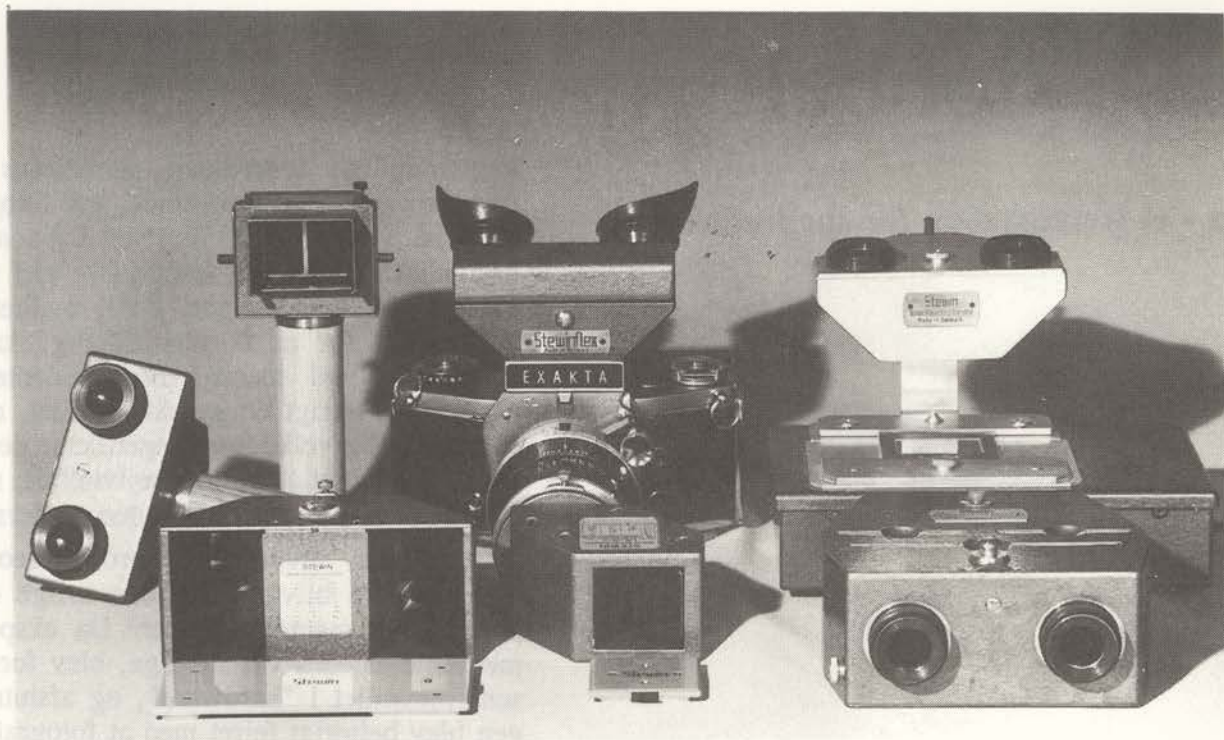
I Objektiv nr. 59 beskrev jeg et stereosystem, jeg har lavet til Leica, men allerede da artiklen var klar til at gå i trykken, var jeg næsten færdig med en kraftig udvidelse af systemet, denne gang til spejlreflekskameraer, og det er dette, der skal beskrives her. Kort tid efter at jeg havde afsluttet Leica-projektet slog det mig, at der manglede noget. Jeg har længe dyrket macrofotografering af insekter, blomster og lignende. Det var blevet forår 1992, og da jeg en dag stod og betragtede en travl humlebi, spurgte jeg mig selv: "Hvordan fotografere man sådan én i stereo?"

Leica objektivet kan ganske vist gå rimeligt tæt på med nærlinser, men er dog komplet uegnet, når vi snakker om målestoksforhold på 1:3 til 1:1, så der måtte noget helt nyt til, og det blev hurtigt klart, at det skulle være spejlreflekstilbehør. Efter mange overvejelser, herunder undersøgelse af muligheden for at lave et specielt tøjlet stereo-macroobjektiv, stod det klart, at den eneste realistiske mulighed var at lave en speciel stereoforsats til brug for allerede eksisterende macroobjektiver, og efter mange forsøg med spejle sat op med Mecano fundet på loppemarkedet, valgte jeg et design som vist på fig.1. Brugt sammen med Tamrons fortræffelige SP 2,5/90 mm macroobjektiv opfylder det

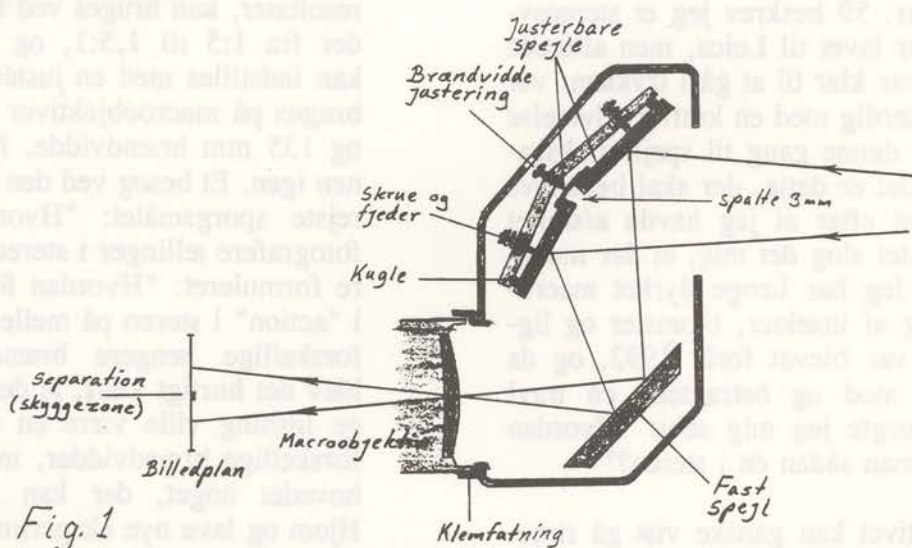
to væsentlige fordringer: stereobasis er passende til de korte afstande, der fotografere på. (Basis ca. 30 mm ved 1:3 som er designbasis). Det kan fotografere ved meget små blændeåbninger, 8-32, hvilket er nødvendigt for at få tilstrækkelig skarphedsdybde ved macro. Eksperimenterne afslørede i øvrigt en ganske uventet, men overordentlig velkommen egenskab: det er ikke nødvendigt at ændre spejlvinklen, selv om man ændrer objektafstanden og dermed forstørrelsen, hvorved macro stereooptagelser ikke bliver mere besværlige end almindelige macrooptagelser. Da eksperimenterne således var færdige, blev forsatsen fremstillet i "hardware", og afslutningen blev behørigt fejret med at fotografere en humlebi i stereo!

Forsatsen, der giver ganske fortræffelige resultater, kan bruges ved forstørrelsesgrader fra 1:5 til 1,5:1, og da spejlvinklen kan indstilles med en justérskrue, kan den bruges på macroobjektiver mellem 80 mm og 135 mm brændvidde. Nu rullede laven igen. Et besøg ved den lokale andedam rejste spørgsmålet: "Hvordan ville man fotografere ællinger i stereo?" Eller bredere formuleret: "Hvordan fotografere man i "action" i stereo på mellemdistancer med forskellige længere brændvidder?" Igen blev det hurtigt klart, at den eneste rimelige løsning ville være en stereoforsats til forskellige brændvidder, men er det overhovedet noget, der kan lade sig gøre? Hjem og lave nye eksperimenter!

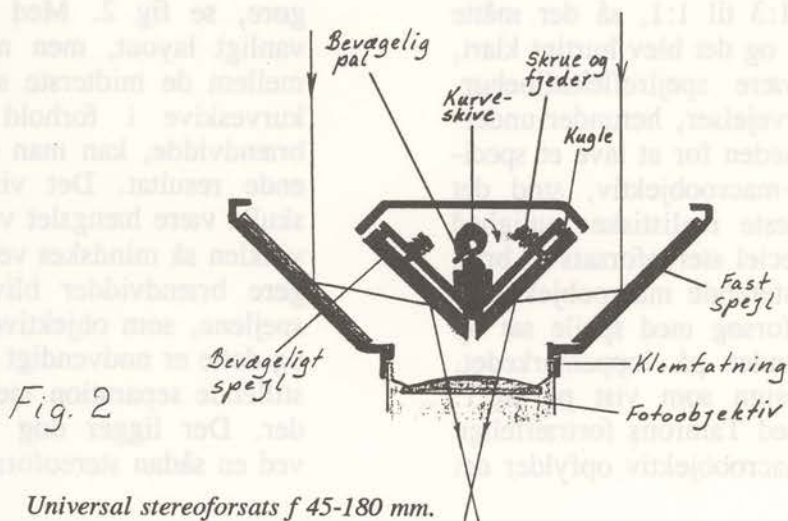
Det viste sig, at det faktisk kan lade sig gøre, se fig 2. Med en stereoforsats af vanligt layout, men med variabel vinkel mellem de midterste spejle, styret via en kurveskive i forhold til den anvendte brændvidde, kan man opnå et tilfredsstillende resultat. Det viste sig at spejlene skulle være hængslet ved forkanterne. Når vinklen så mindskes ved indstilling til længere brændvidder bliver spalten mellem spejlene, som objektivet ser den, bredere, og dette er nødvendigt for at få en tilfredsstillende separation mellem de to delbilleder. Der ligger dog nogle kompromiser ved en sådan stereoforsats:

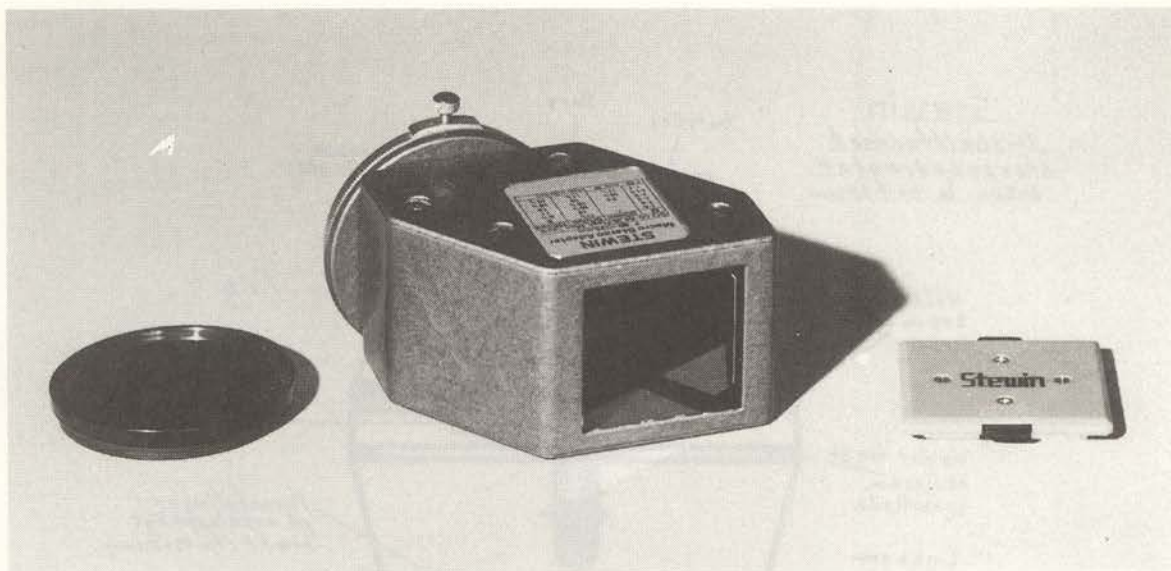
Stewin spejlreflekssystemet: Ikke-transponerende betragter. Belysningsenhed til Exakta søger/betrager. Universal stereoforsats. Exakta med stereosøger og stereomakrofor-sats. Universelt diasmonteringsapparat. Dobbeltformat stereobetrager.

Stereomakrofor-sats f 80-135 mm F:8-32.

Universal stereoforsats f 45-180 mm.

Stereomakroforsats med dæksler.

- 1) Stereoforsats er konstant (ca. 75 mm) så forsatsen giver kun gode resultater på mellemafstande (ca. 1-50 m).
- 2) Forsatsen er kun anvendelig indenfor ca. ét blændetrin ved en given brændvidde ellers vil separationen blive dårlig. (ved 50 mm bl. 4-5,6, ved 135 mm bl. 8-11).
- 3) Den anvendelige blænde aftager med stigende brændvidde, men det har til gengæld den gavnlige egenskab at skarphedsdybden forbliver næsten konstant uafhængigt af brændvidden.

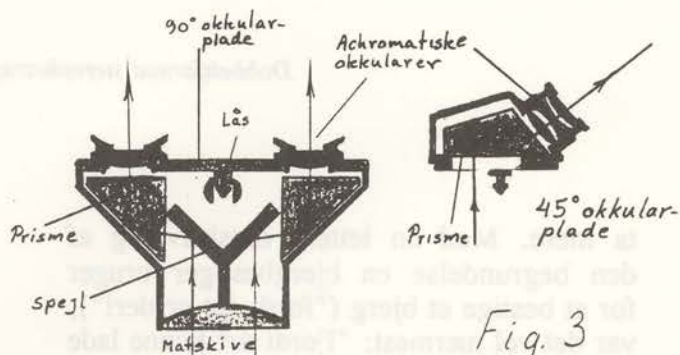

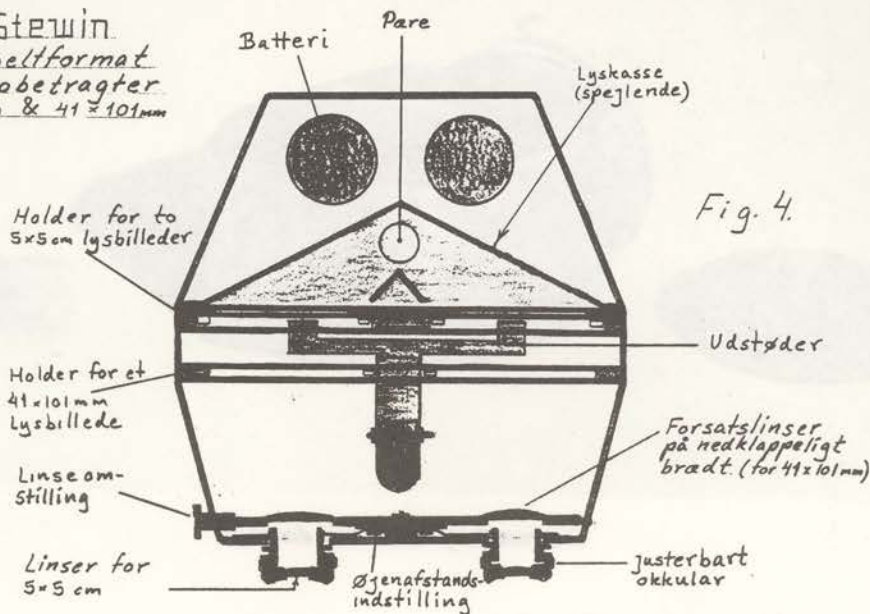
Fig. 3

Stereosøger til Exakta.

Forsatsen kan anvendes til alle brændvidder mellem 45 og 180 mm og giver ganske udmærkede resultater med Olympusobjektiver, som den er skræddersyet til. Den korte ende af anvendelsesområdet, 45 mm, er begrænset af spejlenes størrelse, samt af at den såkaldte Keystoneforvrængning vil blive for stor, hvis man prøver at anvende kraftigere vidvinkler. I teleenden (180 mm) ligger begrænsningen i, at den anvendelige blænde er blevet meget lille (11-16), 50, 90, og 135 mm vil blive de mest anvendte brændvidder, og her virker den fortræffeligt. For at lette focussering og billedkomposition blev der også fremstillet en speciel stereomatskive (til Olympus) med afmaskning i midten, men det er stadig lidt forvirrende, at man ser to delbilleder på én gang i søgeren. Dette problem løste Exakta på elegant vis, i halvtredserne, ved at lave en speciel tøjlet stereosøger, kaldet Stereflex til deres spejlreflekskameraer, hvori man så billedet i fuld stereo inden optagelsen.

Da jeg gennem årene har samlet en del Exaktaudstyr og altid været fascineret af denne stereosøger, syntes jeg, at det kunne være sjovt at prøve at lave en sådan. Under de indledende forsøg blev jeg klar over, at jeg kunne lave en forbedret version, idet Exaktas søger kun er beregnet til lodret indblik. Ved at lave okularpladen udskiftelig, fig.3, kunne jeg også lave én med 45 graders indblik, hvilket er den mest hensigtsmæssige vinkel ved macrofotografering, hvor man ofte arbejder lavt. Okularpladen kan udskiftes ved et tryk på en knap. Exaktas originale stereosøger kunne også bruges som stereobetrakter, når man tog matskiven ud og satte en lysbilledholder på. Da jeg allerede havde et belysningsarrangement, som jeg havde lavet til en Pentax stereobetrakter, var det kun et beskedent arbejde at lave en lysbilledholder, der passede, så systemet var komplet. Den oprindelige begrundelse for at lave Exakta systemet var ikke helt logisk, da jeg jo ikke normalt bruger det gamle Exak-

Stewin
Dobbeltformat
stereobetrakter
5x5cm & 41x101mm

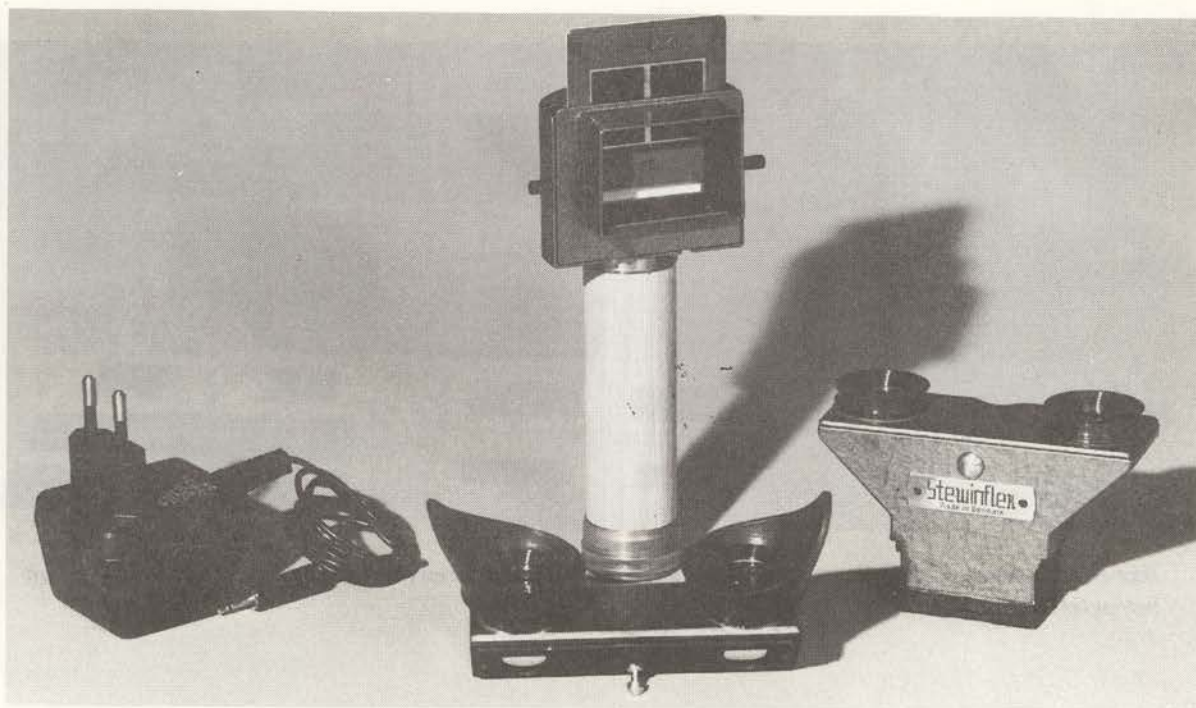

Dobbeltformat stereobetrakter 5x5 cm og 41x101 mm.

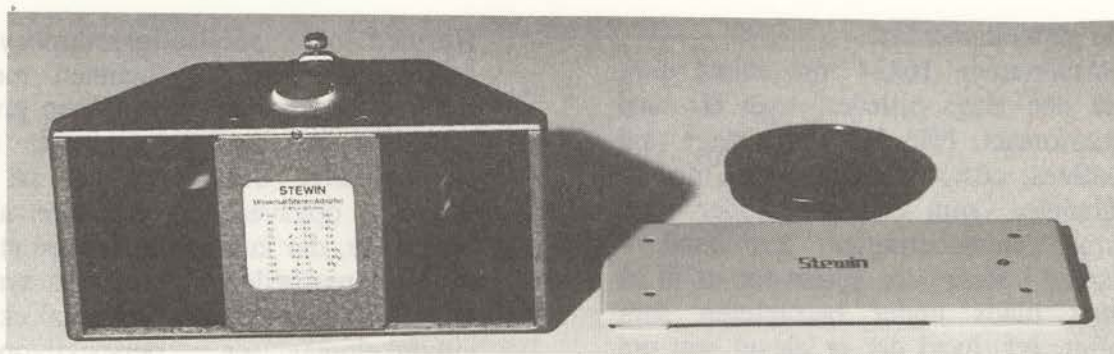
ta mere. Med en lettere omskrivning af den begrundelse en bjergbestiger bruger for at bestige et bjerg ("fordi det er der!"), var det vel nærmest: "Fordi det kunne lade sig gøre". Det viste sig dog snart, at det er overordentligt behageligt og uproblematisk at arbejde med, især ved macrofotografering i stereo, selv om det er et gammelt kamera.

Da jeg nu havde lavet et omfattende stereosystem, fandt jeg det lidt upassende, at jeg stadig skulle bruge en købt Pentaxstereobetrakter til at betragte billederne, så jeg besluttede at afrunde systemet ved også at lave en ny stereobetrakter, som så passende kunne blive en forbedret version med større synsfelt, indstillelig øjenafstand, indstillelig focussing og indbygget lys. Resultatet er en betragter, der i design og forstørrelsesgrad svarer nøje til den transponerende betragter, der er beskrevet i den første artikel om Leica-systemet. Også her er den høje forstørrelsesgrad opnået ved at "snyde" strålegangen med prismer. Da alle stereoforsatser selv sørger for transponeringen, ombytning af højre og venstre delbillede, ved at strålerne "krydser over", er den sidste betragter ikke-transponerende.

Nu burde systemet være færdigt, men alligevel. Der manglede egentlig en stereobetrakter, hvor man kunne betragte to enkeltbilleder i fuldt 24x36 format, højformat eller bredformat, optaget enten på fri hånd eller med stereoslæde, eller med de to synkroniserede kameraer, men når man nu alligevel var i gang, hvorfor så ikke lave en betragter, der også kunne tage "Stereorealist"-formatet 41x101 mm?. Dette er det internationale format for billeder optaget med normale stereokameraer, som de blev lavet i 1950'erne og 60'erne. Dette viste sig at være en hård nød at knække, men til sidst lykkedes det af få plads til det hele og resultatet er blevet en dobbelt formatbetragter med fuldt indstillelige okularer, som kan tage enkeltbilleder op til 4x4 cm, eller 41x101 mm rammer med billedbredde op til 30 mm. Når man betragter de sidste, som sidder i en speciel holder, se fig.4, vippes et sæt forsatslinser op foran okularerne, så man får en meget kraftig forstørrelse. Det var nødvendigt at designe et meget effektivt belysningssystem, idet der nu er to 4x4 cm flader, der skal udlyses. På grund af det store strømforbrug fra halogenpærerne (2,8 v - 0,85 A), var det nødvendigt at kunne nøjes med én pære, og det viste sig at ét

Stereosøger med vinkelret okkularplade monteret. 45 grader okkularplade. Belysningsapparat og betragterforsats til stereosøgeren. Ni-cad lader.

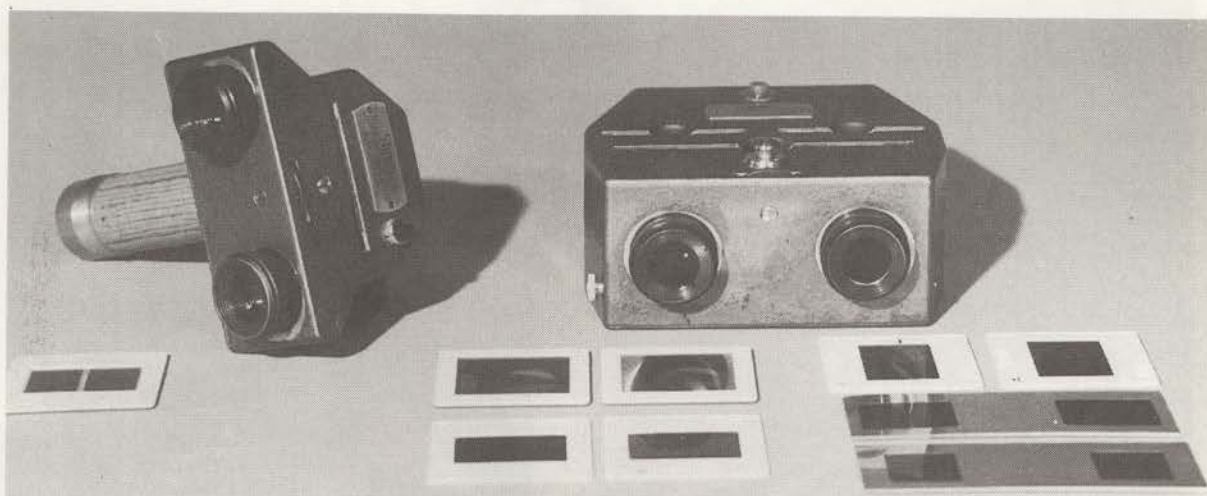
Universal stereoforsats.

spejlende belysningssystem, lavet af højglansplade, kunne opfylde fordringerne. Det blev også nødvendigt at lave en udkaster, der ved et tryk på en knap får billederne til at "poppe op", for når man vil vise 4x4 cm lysbilleder, hvor rammen er smal, må hele billedet forsvinde ned i betragteren ved indsætningen.

Ved diasfremsvisning på lærredet bør billederne, ifølge ortodoks "stereologi", vær monteret så præcist, at det ikke er nødvendigt at efterjustere på projektorens stilleskruer under forevisningen. Da en sådan montering er meget besværlig uden et specielt monteringsapparat, måtte et sådant også fremstilles. Apparatet er bygget op over et lille lysbord, der er velegnet til negativ- og positivbedømmelse af sæd-

vanlige negativer og diapositiver op til 4x5 tommer (10x13 cm). Lyskilden er en 9 watts SL lysstoflampe (sparepære), der næsten ikke varmer. Stereomonteringsapparatet er lavet som et låg til lysbordet, monteret med stereobetragter og udskiftelig lysbilledholder. Mens man betragter billederne i stereo, med rammerne fastholdt i apparatet, kan man flytte rundt på delbillederne indtil de sidder korrekt i rammerne. Monteringsapparatet kan bruges til næsten alle formater, da lysbilledholderne er udskiftelige:

- 1) To enkeltbilleder i billedformat op til 4x4 cm, altså den type der optages med ét kamera på stereoslæde eller to synkroniserede kameraer.
- 2) "Realist"-formatet 41x101 mm, altså den type billeder man tager med etable-

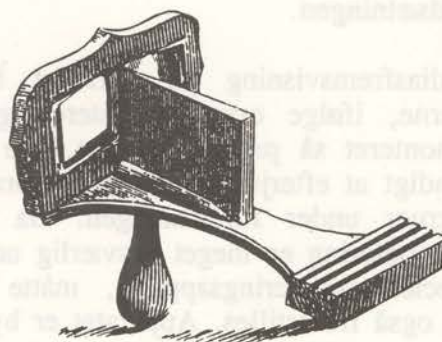
Ikke-transponerende stereobetrakter, samt dobbeltformatbetrakteren (med de formater lysbilleder der kan betragtes).

rede stereokameraer.

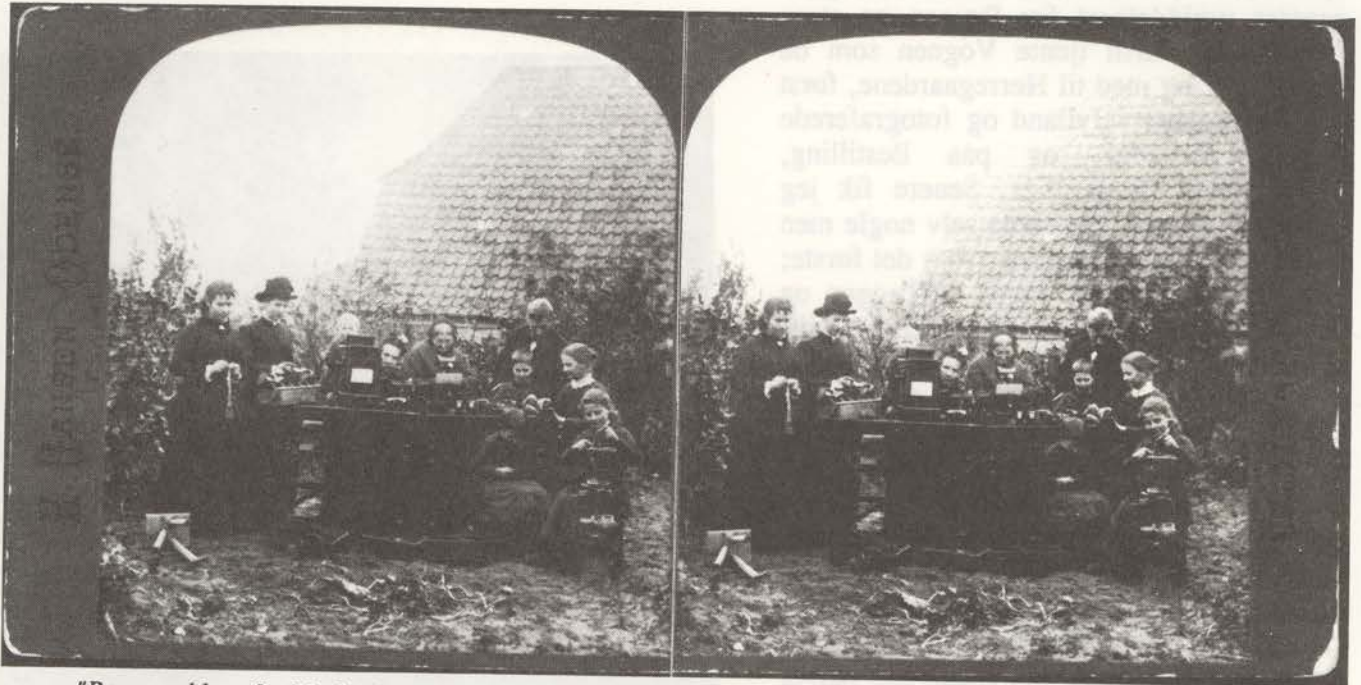
- 3) Transponerede 16x24 mm enkelt dias, altså den slags billeder, man får med stereoforsats. Når den sidste slags skal monteres, udstyres okularpladen med en stråledeler, som den der sidder i en normal stereobetrakter, her med 4 prismer i stedet for spejle for at få så meget plads under betrakteren som muligt, jvf. hvad der er blevet sagt om at "snyde" lysstrålerne. Den eneste type dias monteringsapparat den ikke kan tage er ikke-transponerende 16x24 mm enkeltdias, altså dem, der tages med Leica Stemar type objektiver, idet det optiske system her ville blive meget omstændeligt, men det forholder sig heldigvis sådan, at denne type dias sjældent kræver justering idet de fastlægges meget præcist ved optagelsen. Kun ved optagelser helt tæt på kan der være behov for justering.

Til systemet er yderligere lavet et par småting: En primitiv betrakter til at se stereopapirbilleder med f.eks. gamle stereobilleder i Objektiv, samt en stereoskinne af "sving" typen til fuld-format stereobilleder optaget med ét kamera. Den har indbygget lynkobling til stativ og er velegnet til rejsebrug, da den er lille, let og hurtig at bruge.

Hermed er spejlrefleksstereosystemet omsider færdigt, og sammen med det tidligere beskrevne Leica system giver det mulighed for løsning af næsten enhver stereoopgave. Som eksempel på nogle specielle opgaver, ud over de allerede beskrevne, der kun kan løses med et kamera på stereoslæde, eller med to synkroniserede kameraer, kan nævnes ekstreme vidvinkeloptagelser, perspektivoprettede arkitekturoptagelser med shift-objektiv, absurde stereovirkninger med fiskeøjeblikter samt teleoptagelser med lang stereobasis. Også disse kan projiceres eller betragtes med det beskrevne udstyr. Bag de to stereosystemer ligger en arbejdsindsats på ca. 550 timer fordelt over halvdelen af året, og der er i øjeblikket ingen faste planer om yderligere udvidelse, men man kan jo aldrig vide....

Peter Lorents Fangels erindringer 1837-1922.

"Børnene blev efterhånden lært til at hjælpe med at file, slibe og polere for vis akkord betaling" - hele familien Fangel ved det fælles arbejdsbord.

Erik Fersling

I det smukt håndskrevne manuskript, som består af 93 tætskrevne sider, fortæller fotografen først om slægtens historie, derefter om sin opvækst og oplevelser som vandrende håndværkssvend gennem Tyskland, Østrig og Schweiz. Et særligt afsnit er et stykke dansk fotohistorie. Ved renskrivningen af manuskriptet er bevarelsen af Fangels egen retskrivning, som sikkert på nedskrivningstidspunktet var meget korrekt. Enkelte afvigelser forekommer dog - undtagen m.h.t. tegnsætning og nye afsnit, som det har været nødvendigt at justere på grund af manuskriptets meget lange sætninger. (1). Erik Fersling 1990.

Peter L. Fangel

Førend jeg gaar videre vil jeg anstille nogle Betragtninger over hvorledes en Tilfældighed kan have Indflydelse paa et Menneskes Skæbne senere i Livet. Som nævnt side 64 læste jeg i bladet "Bund" at der gik et Extratog til Paris, at jeg der købte et Stereoskop og 12 Billeder hvortil kom enkelte fra de Steder jeg senere besøgte og da jeg saa var kommet hjem og med min Fader besøgte Familien i Skamby havde jeg Stereoskopet med, hvad der

interesserede dem meget og Fotograf Høeg spurgte om han maatte tage Kopi af Billederne, hvad jeg gerne tillod. De holdt et Fotografisk Tidsskrift hvori der var en Afbildning af et amerikansk Stereoskop, selvfølgelig ovalt, men Chr. Brøns lavede et af Mahogni med runde Hjørner og fik derefter nævnte Stegmann til at lave nogle, hvad han vist ikke har villet fortsætte, thi pludselig sendte de mig et Stereoskop og 11 Par Glas, uden forud at forhøre om jeg vilde lave dem, og bad mig lave 11 Apparater og angav Betalingen til 2 Kr. pr. Stk. Skønt min Savmaskine derved gavnede mig meget og jeg hængte i med at lave dem mindst 12 Timer daglig kunde jeg ikke tjene mere end 1 Kr. 33 Øre daglig; jeg sendte dem med den Besked at hvis de vilde have flere lavet saa forlangte jeg 2 Kr. 66 pr. Stk. uden Glas. Det vilde de gerne betale for de var meget pænere end Stegmanns, svarede de. Imidlertid havde de nok ogsaa af Tidsskriftet faaet Anvisning paa at lave Stereoskopbilleder, thi de lod lave en lukket Vogn, med et Hul i Bunden bagtil, som en Mand lige kunde udfylde saa at der ikke kom Lys ind naar Vognen benyttedes som Mørkekammer.

Dengang var de tørre Plader endnu ikke opfundne saa hver Plade skulde først præpareres umiddelbart før Brugen og strax fremkaldes, dertil tjente Vognen som de kørte omkring med til Herregaardene, først paa Fyn senere i Jylland og fotograferede Stereoskopbilleder, og paa Bestilling, ogsaa større Fotografier. Senere fik jeg flere Glas tilsendt og købte selv nogle men lavede ikke flere Apparater som det første; Skyderen kunde ikke tages af Tungen og hele Apparatet var skruet sammen og høist ubekvem at forsende; de blev da indrettet, som de endnu er. Hermed var de to kommen ind paa at lave Stereoskopbilleder og jeg paa at lave Stereoskoper, hvad jeg nok tør sige, blev min økonomiske Redning havde jeg ikke tilfældigt læst i "Bund" vilde alt dette slet ikke kommen saaledes og hvem kan da sige hvor jeg da vilde være havnet? Selvfølgelig har mange andre Aarsager grebet med ind. Ingen kan derfor sige at han selv er sin Lykkes Smed.

Nu havde jeg altsaa faaet begyndt at lave Stereoskoper, men dette vilde ikke være muligt, hvis jeg ikke i 1869 havde lavet en Rundsavmaskine, saa godt jeg kunde huske efter en vi havde i Telegraaffabriken, (der fik jeg den første uge Pegefingern skaaren lige til Benet i Rundsaven og den Fingerende var i mange Aar efter død saasart det blev koldt). I begyndelsen blev Stereoskoperne mest et Fyraftensarbejde medens jeg om Dagen passede andet Arbejde paa Værkstedet, og kun ved at høvle Træ op ved at lime og desl. fik Stereoskoperne Lov til at komme med om Dagen. Kl. 7 sagde jeg: "Fyraften" og vi holdt alle op med Arbejdet (jeg havde for det meste 1 Svend og 1 a 2 Lærlinge). Men jeg tog Kassen med Smaadele ind til Bordet og arbejdede sædvanlig der hele Aften. Naar saa de mindste Børn stod paa Slagbænken, holdt af en ældre Søster, vilde de gerne gribe Smaating men jeg sagde blot: Næ-æ, saa saa Barnet paa mig og det kunde gentage sig mange gange, men jeg lod det hele ligge og derved blev Børnene vænnet til ikke at rør, hvad der ikke vedkom dem, og jeg havde mange Kasser med Smaadele staaende aabenbart uden at de rørte dem.

Stereoskopfotograf Fangels antikke barnevogn med træhjul var hans løsning på et transportproblem.

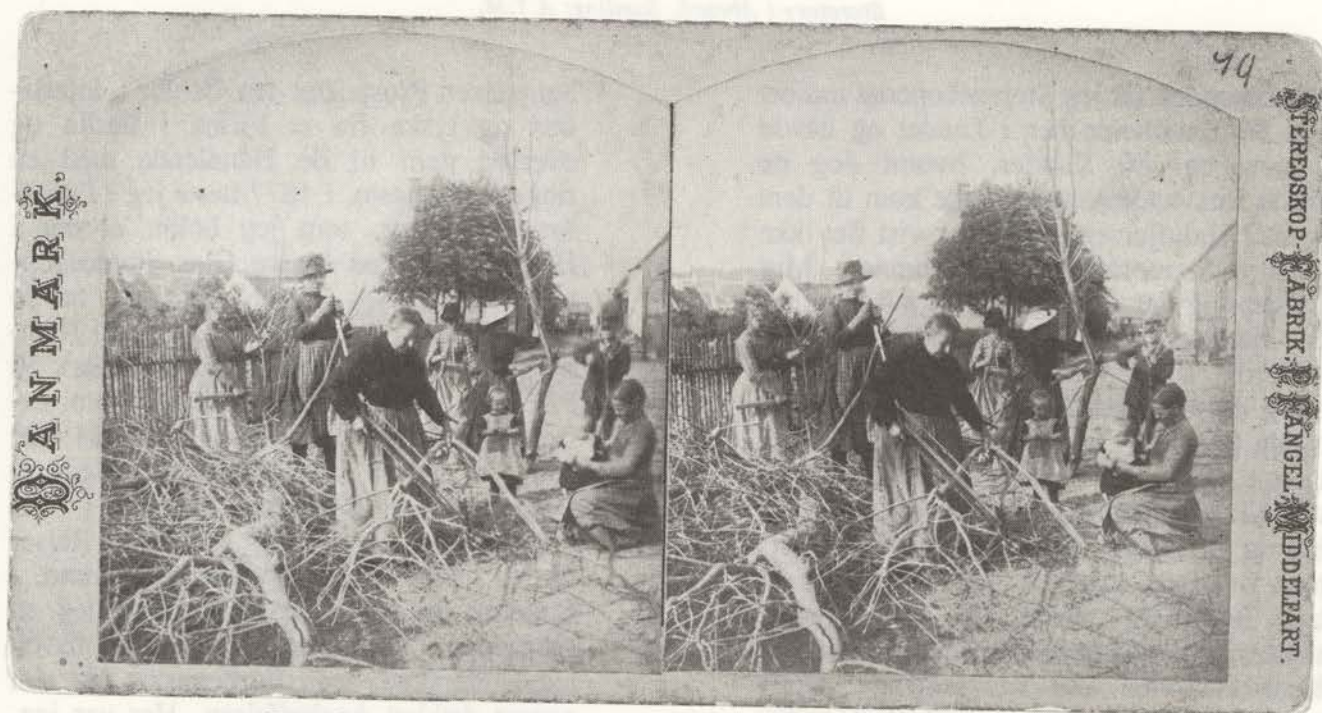
Desværre findes der kun ganske få fotografier af Peter Lorents Fangel, hans familie eller arbejdsredskaber. Det var derfor en overraskelse, at Middelfart Museum var i besiddelse af et billede, som forestiller Fangels FOTOVOGN.

Desuden kunne museet supplere med et uddrag af en erindringsbog: "Minder fra Middelfart", skrevet af en nabo, Marie Suhr. Om fotograf Fangel hedder det bl.a.:

Var deres levevis ejendommelig, var deres opvarmningsmateriale ligeså, det bestod af spåner, findelt bark, sidstnævnte lå ofte i store dynger ved siden af huset, barken har sikkert været affald fra garverierne her i byen. Hvis spåner og bark var brugt op, hentede Fangel nedfalden løv fra skoven, og dette blev kørt hjem i sække, anbragt på en gammel barnevogn, hvor kalechen var fjernet. Samme barnevogn blev brugt, når Fangel drog ud i landet for at fotografere, så havde han fotografiapparatet og anden bagage anbragt på denne temmelig antikke barnevogn med træhjul.

Udsigt til Sommerlyst i Åbenrå. Samling: A.T.M.

Brændehuggere. På bagsiden er angivet: fotograffamilie på Langeland.
Samling A.T.M.

I Middelfart var jeg med at oprette en Industriforening og da der i 1872 var Udstilling i Kjøbenhavn, vedtog Foreningen at yde et Reisetilskud til et vist antal Medlemmer, som vilde søge det; jeg søgte og fik det, men i Stedet for at rejse til Kjøbenhavn, tog jeg først til Hamborg med Prøver af Stereoskoper, som i den Form, var noget helt nyt, jeg fik nogle mindre Ordre der og tog saa til Berlin hvor jeg fik 2 Kunder; den ene tog det Efteraar 12 a 13 Dusin; den anden har vedblivende faaet indtil han for 3 Aar siden ophævede Forretningen. Fra Berlin reiste jeg til Udstillingen i Kjøbenhavn hvor jeg lod en

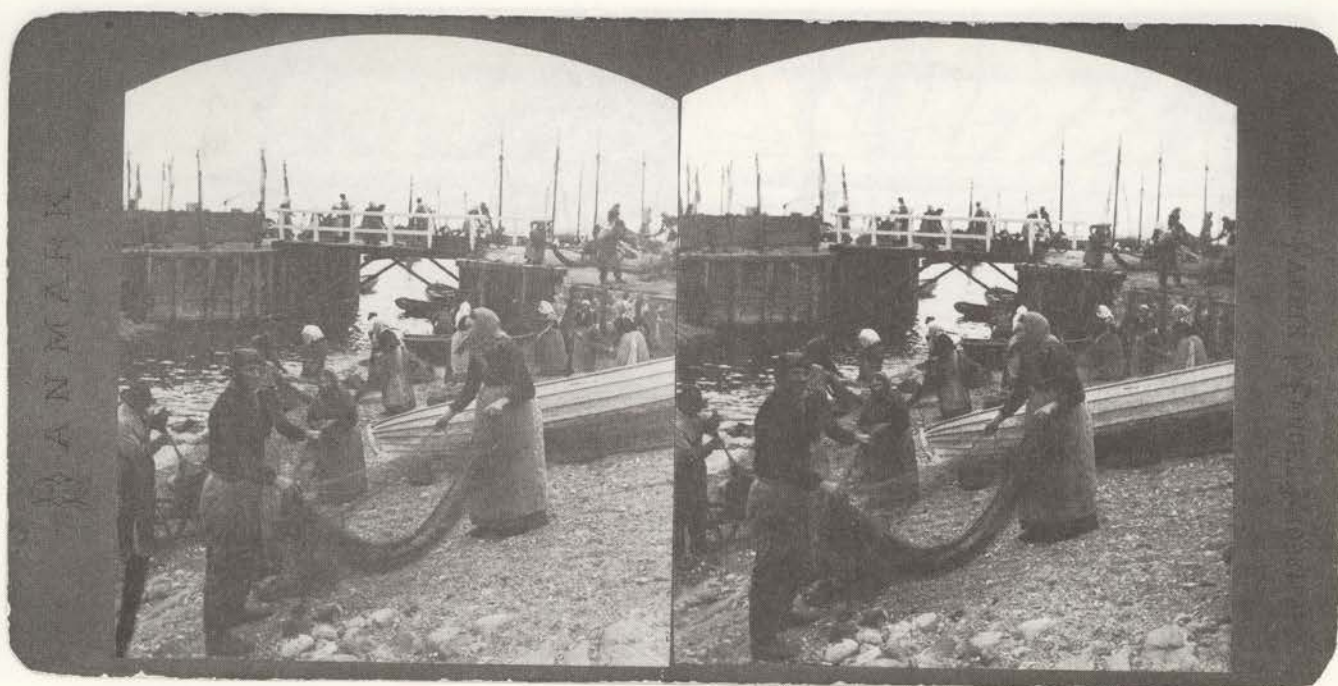
Prøve ligge hos Sekretæren, Jensen, han solgte nogle. I Berlin solgte jeg dem til 4 Kr. Stk. en Gros, men da jeg der samtidig fik Glas betydeligt billigere nedsatte jeg strax Prisen saa meget, som Glassene var billigere ogsaa for dem som var bestilt til 4 Kr. for at fremme Omsætningen. (Denne Nedsættelse kunde jeg vist have sparet, da der ikke var Konkurrenter, og det kunde dog havt nogen Betydning ved de 10.000 jeg har lavet, men jeg har været for beskedden og selv nu da Arbejdsløn er 3 Gange saa høi som dengang er Prisen bleven den samme).

Storetorv i Åbenrå. Samling: A.T.M.

Efterhaanden fik jeg Stereoskopene indført hos de Handlende her i Landet og havde engang ca. 80 Kunder, hvoraf dog de fleste forsvandt naar jeg ikke kom til dem igen. I Halvfjerserne blev der vist slet ikke indført Stereoskop til Danmark. Min omsætning var i mange Aar 3 a 4 Hundrede, sjælden mere, men da en stor Del af Arbejdet stadig blev gjort i Fritiden saa hjalp det os godt ud over de trange Kaar, og da Børnene efterhaanden blev lært til at hjælpe med at file, slibe og polere for en vis Akkord Betaling der jo ikke var høj bidrog de meget til at fremme Arbejdet, men hvad de saaledes tjente eller ved at tage Bypladser maatte ikke bruges, men sættes i Sparekassen; et af dem havde ved Konfirmationen 120 Kr. staaende. Derimod havde jeg ogsaa Ligkistemagasin; dengang brugtes Kridtserater til de sorte Kister, Seraterne lavede Børnene og svættede og lakerede dem, en Del deraf blev ogsaa solgt til andre Snedkere; ved dette Arbejde fik Børnene hele den Fortjeneste jeg havde naar jeg solgte Seraterne eller selv brugte dem. De Penge de tjente derved maatte de bruge efter Behag. Derved har de fra 8 a 9 Aars Alderen næsten klædt dem selv, lært at spare og sørge for dem selv. Naar jeg nu leverede Stereoskop til de Handlende her i Landet, saa manglede der Billeder og hver Handlende brugte saa lidt at de ikke kunde indføre og danske Billeder var der kun de faa fra Høeg og Brøns, som jeg havde; saa skaffede jeg

Schweizer Prospekter fra Gabler i Interlaken og tyske fra et Firma i Berlin og overlod dem til de Handlende med en ringe Fortjeneste. I 1877 læste jeg i Frankfurter Zeitung, som jeg holdt, at der i Hamburg var en Masse Glas Stereoskopbilleder til Salg. Eierne, en jøde, havde forevist dem i Amerika; jeg reiste til Hamburg og udsøgte 250 Billeder a 1 Mark 50 Pf. og senere 100 mere samt et Revolverstereoskop, efter hvilket jeg lavede 24 Stk, som, da de var færdige blev benyttede til Forevisning af Billederne omkring i Landet, men det kostede mig for mange Reiser da jeg havde andet at varetage hjemme. I Bogense og paa Langeland havde jeg en glimrende Fortjeneste og intetsteds havde jeg Underskud, men Fortjenesten har vist næppe dækket Anskaffelsen. Her var jeg, som sædvanlig ikke fræk nok, havde jeg haft mere Frækhed til at gøre Reklame kunde der være tjent langt mere, thi alle syntes udmærket om Billederne. Af og til løste jeg Kort paa Banen og reiste til Byerne for at afsætte Stereoskop og nu blev der mere og mere spurgt: Kan vi ikke faa danske Billeder? H. Hansen Odense havde dengang ogsaa begyndt at tage nogle og han lovede at skaffe nogle faa Numre fra hver By i Danmarks, men 3 Aar ventede jeg forgæves derpaa. Da jeg saa i 1887 var en Rundtur i Jylland til mine Kunder gik jeg og noterede smukke Partier i Byerne, men inden, jeg kom hjem var jeg bleven saa ærgerlig over det Venten at jeg tænkte

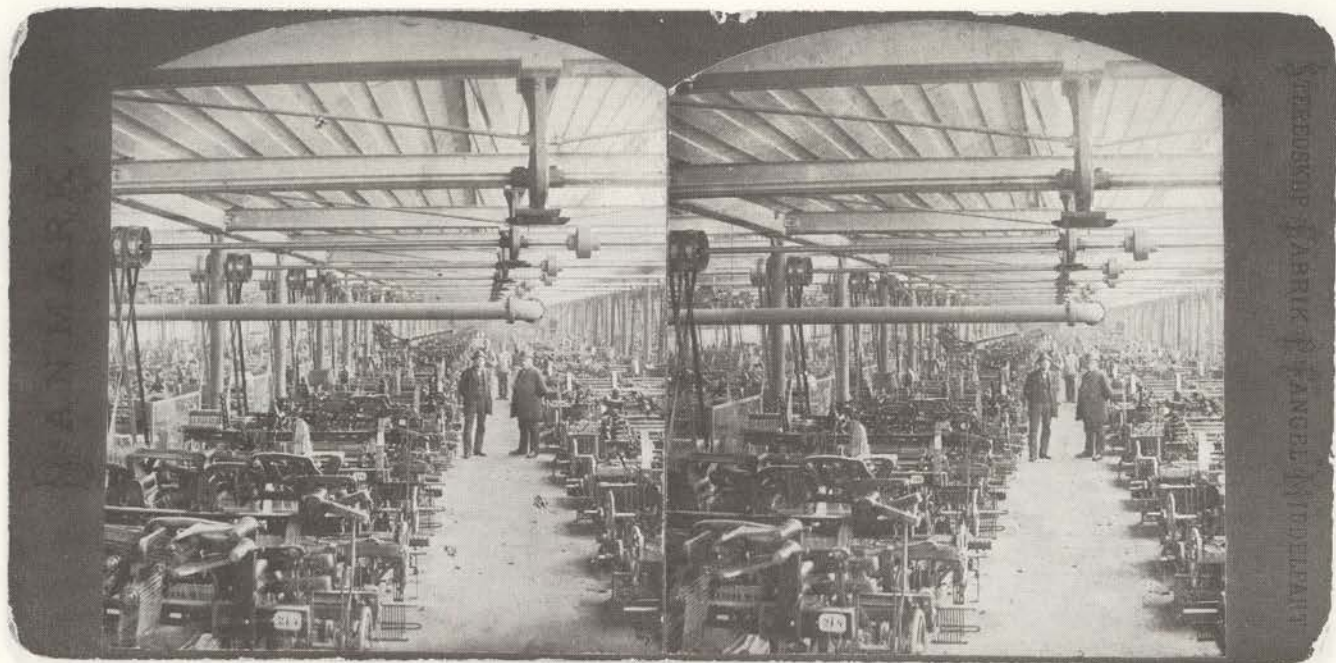

Fiskerkoner i Gilleleje. Samling: A.T.M.

at jeg maaske selv kunde tage nogle Plader, naar jeg kom ud og saa lade Fotografen besørge Resten med at fremkalde og lave Billederne.

Allerede 8 Aar forud i 1879 havde jeg fundet at vi kunde have det mere roligt og bedre naar jeg kastede mig udelukkende over Stereoscoper og lignende og opgav almindelig Snedkeri og dermed at holde Folk da megen Tid tabtes ved at betjene dem med Materialer og desl., men da Moder brummed hver gang jeg vilde sige Nei til et Arbejde saa gik der flere Aar før det blev Alvor. Imidlertid havde jeg nu begyndt med andre Apparater Pantoscoper og andre, hvorfor jeg ikke kunde tænke paa andet end at tage Pladerne, jeg kendte jo heller ikke Fremgangsmaaden. Jeg vilde altsaa forsøge om jeg kunde tage Plader. Jeg satte et Par acromatiske Glas som jeg havde i et Apparat hos Sick og dermed lod jeg ham tage 1 Plade i Atelieret og 1 i Haven; da de var fremkaldt og kopieret sagde jeg: Godt! jeg laver mig et Apparat og tog strax fat og bestilte samtidig en Bog "Fremskridtene i Fotografien siden 1879" men den nyttede mig ikke meget, saa bestilte jeg 7, 8, 9 Hefte af "Haandbog i Fotografi" af Professor Eder i Wien, den beskriver Fabrikation og Behandling af Pladerne, altsaa den negative Proces. Det tog lang Tid at faa Apparatet med 12 Dobbelkassetter færdig, men samtidig studerede jeg ogsaa Bogen, selv under Arbejdet gik jeg til Bogen, naar der var noget der

ikke var mig klart; paa den Maade lærte jeg mig selv Pladernes Behandling, i visse Henseender bedre end mange fotografere, der havde lært med de vaade Plader og ikke haft saa grundig Vejledning med de tørre Plader, som Eders Bog gav; jeg købte Plader og saasnart Apparatet var færdig gik jeg ud at prøve og lod Sick fremkalde Pladerne, første Plade tog jeg i Grimmerhus Have, Louise var med, den ødelagde Sick ved Uforsigtighed. Saa var jeg først en tur i Kolding, derpaa i Slagelse, Sorø og Ringsted, og en fotograf i Sorø fremkaldte nogle, saa var jeg i Berlin hvor jeg fik andre Plader, som jeg fik af i mange Aar, tilbage til Kjøbenhavn og en Tur til Lolland, her lod jeg Fotograf Christensen i Nakskov fremkalde ca. 40 Plader, men kun én blev taalelig de andre var saa og sige ubrugelige; han sagde at de var overbelyst, men de var jo taget øieblikkelig. Nei sagen var at lagde 6 a 8 Plader paa en Gang i en stor Skaal med Fremkaldelsen, der kunde man umuligt passe dem alle, især da Fotografene tog Opløsningen som til Atelierplader. Efter Bogen indsaa jeg godt Grunden til Sløringen. Fotografene fik intet for at fremkalde, men Betaling for de Plader de lavede derefter. Saa opgav jeg at tage Plader til, jeg kunde faa Tid til selv at experimentere med at fremkalde, selvfølgelig ventede jeg ingen gode Resultater i Begyndelsen, men det gik bedre end jeg havde ventet. Jeg tog da Pladen No. 159 = Anstalten fra Mosen og vilde selv fremkalde den hos Sick; da jeg saa hældte

Chrome & Goldschmidts vævefabrik i Horsens. Samling: Andreas T. Mørch.

Jernvitriol i Vædsken tog jeg kun halvt, men Sick var lige ved at vilde hælde Flasken over og sagde: "De skal skam ha' mere i" nei, lad mig nu prøve med det først sagde jeg, og fik en dejlig klar Plade, Dagen efter tog jeg Marsvinene ved Teglgård og Pladerne blev saa udmærkede som det kunde ønskes. Fra den Tid har jeg, kun en Gang, da jeg var indesneet i Ringe og til Tidsfordriv vilde fremkalde hos Fotografen, Broder til Hansen i Odense, ladet ham fremkalde den første, som han ødelagde totalt, derefter fortsatte jeg selv med et godt Resultat. Selvfølgelig har jeg ogsaa ødelagt Plader, men da jeg kendte Midler til at kurere dem, hvor Skaden hidrørte fra Fremkaldelsen, saa var deres tal saa ringe at Fotograf Høeg i Aalborg, da jeg i 1891 fremkaldte Plader hos ham og han havde set min Behandling, sagde: "Det skal nok gaa sært til, hvis en Plade skal blive ubrugelig for Dig".

Fotograferne lavede stadig Billederne, men om jeg havde nok saa klare Plader saa fik jeg dog graa Billeder, skulle jeg selv til at indøve mig i at lave Billeder saa maatte jeg opgave Pantoskoper og deslige. Saa bestilte jeg 12. Hefte af Eders Bog, som beskriver den positive Proces som jeg studerede og sagde Stop til at lade andre kopiere, men tog selv fat og fik Laura, som tjente i Ryslunge hjem til Hjælp. Saa krydsede jeg Landet igennem flere Gange var ogsaa i Christiania og Slesvig at tage Plader, saa

jeg naaede over 7.100 Numre, hvoraf der er mange som godt kunde undværes, men de er heller ikke alle af Forretningshensyn og før jeg tog dem har jeg godt tænkt mig at de ikke vilde bringe Fordel, men naar jeg syntes godt om Partiet, saa kunde jeg, ligesom Amatør, nok tillade mig at tage dem til min egen Fornøjelse og dog har mange af disse været mere gangbare end andre, som jeg var nødsaget til at tage, for at have noget fra Stedet, saa er der tillige det at hvis jeg f.E. tog 10 Plader ved en Herregaard, men godt kunde nøies med 5 saa træffer der dem som vil have alle 10; desuden tænkte jeg altid: hellere en Plade for mange end en for lidt, naar jeg er paa Stedet, da muligt nogle stykker kunde mislykkes hvad dog sjælden skete.

Pladernes antal vilde heller ikke være naaet saa høit hvis jeg ikke ved Aarhundrede Skiftet havde faaet en Kunde i Amerika. C.C. Lange en Søn fra Gaarden Flintholm pr. Stenstrup. Han havde reist her hjemme som Agent, først en Grosserer i Odense, senere for 2 Forsikringselskaber og skulde, efter hvad jeg har hørt, være en udmærket Forretningsmand som ved sin noble Figur og sin tiltalende Optræden næsten var uimodstaelig. Men én Feil havde han at være hengiven til Spil og at det ikke har været Smaapenge ses deraf, at hans Spillegæld naaede 80.000 Kroner, som hans Fader afviklede, (selvfølgelig ikke fuldt) gjorde ham arveløs og tvang

ham til at reise til Amerika; hans Kone og Børn blev tilbage og underholdtes af Familien. Lange skrev til Hoteller rundt i Danmark hvor han havde boet og spurgte om der i Byen var en Fotograf som tog Stereoskopbilleder, i saa Fald bad han give ham Brevet for at komme i Forbindelse med ham. Jeg fik 3 af Brevene tilsendt; fra Veile, Horsens og her. Det var heldigt for ham at faa det hele samlet et Sted. Skulde han have samlet Bestillinger derovre og saa bestille nogle faa i hver By vilde han snart være kørt i Staa, da ikke alle er lige præcise med at levere det bestilte. I Kolding havde en Fotograf faaet hans Brev og forhørte hos mig om prisen paa Billeder til Udførsel og jeg svarede ham, at hvis det var til Lange, saa nyttede det ikke, da jeg havde givet ham Tilbud, men han gav ham saa Tilbud paa andre Fotografier og fik ogsaa en Bestilling til 120 Kr. som han sendte, men aldrig fik en Øre for. Jeg tilbød Lange mine Billeder á 30 Øre pr. Stk. portofrit og han betingede sig en Maanedes Kredit for 2 Gros og bestilte strax dette Tal; da han tog saa mange paa en Gang satte jeg Prisen ned til 40 Kr. pr. Gros ca. 2 Øre Nedsættelse pr Stk. og fik 21/2 Gros altsaa for 100 Kroner; jeg mente at maatte vove dette for om der kunne blive Afsætning; men der kom ingen Penge før efter 1/2 Aar, og da kun lidt, hvorfor han igjen fik Billeder; saa tænkte jeg; de 100 Kr. maa jeg regne for tabt, lad mig saa køre videre med ham og levere Billeder for de Penge han sender; næste Foraar fik han igen lidt, men først i April 1901 syntes der at komme Fart i Forretningen og jeg satte da Prisen op til 30 Øre, som først tilbød og lod som ligeglad om han vilde fortsætte, da jeg vidste, at ingen kunde gaa mig iveien. Med Forhøielsen vilde jeg dække det Tab, som jeg forudsatte at maatte faa til Slut, jeg noterede Forhøielsen særlig i en Bog og da den løb høit gav jeg ham af og til Prøvebilleder af ny Plader gratis, men jeg noterede dem (ved Forhøielsen) til fuld Pris, saa et Aar lovede jeg ham 10 Kr. Præmie, naar han naaede 4,000 Billeder og 10 Kr. for hvert 1,000 mere, han naaede 9,600 og fik 66 Kr. i Præmie, saa nedsatte jeg Prisen med 5 Øre for de Billeder, han havde faaet mindst 20 Gange, men det kunde altsammen ikke forslaa; Forhøielsen udgjorde dog tilsidst 4 a 500 Kr. mere end alt det gratis og Præmier og mit Tilgodehavende endte med 130 Kr. som var godt dækket,

han fik ialt 46 a 47 Tusinde og betalte over 13 Tusinde Kroner, saa om de 130 Kr. ikke var dækket havde det kun været 1% tab.

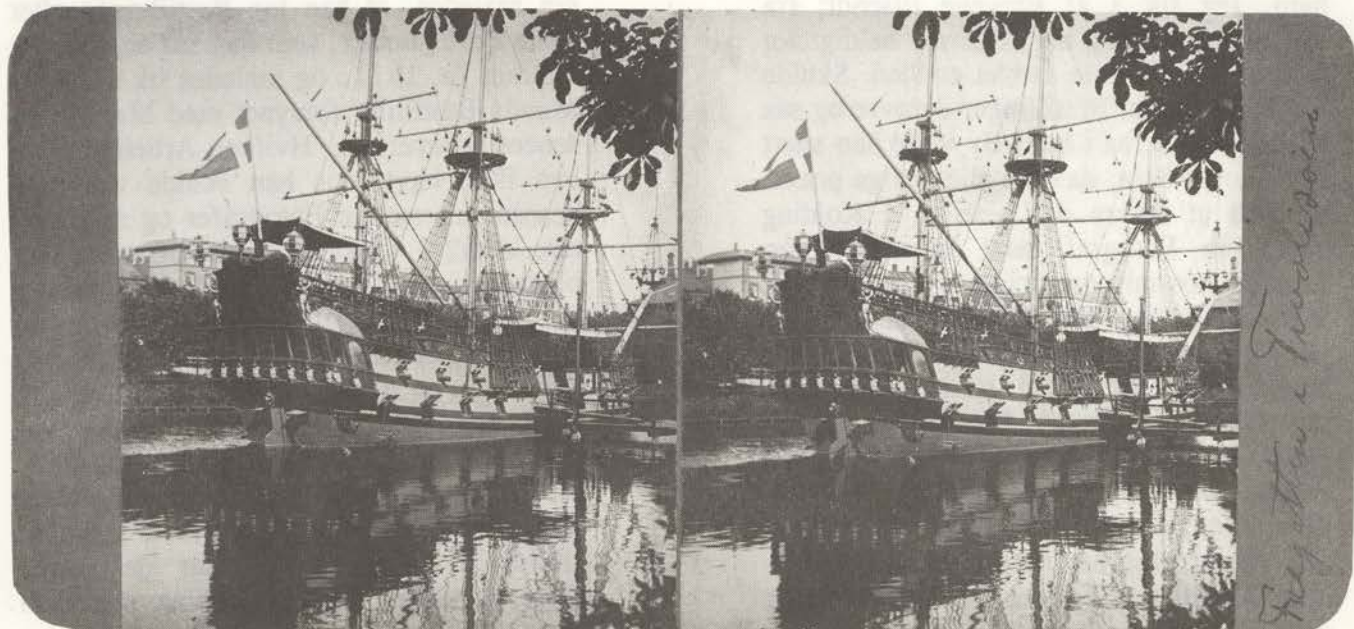
De første Billeder bestilte han og solgte deraf til Danske, men senere blev det ordnet saaledes, at han tog Bestillinger efter mine Fortegnelser, som han saa sendte mig mærket 1a, 1b, 1c og saaledes fik han hver Mands Bestilling forsynet med Mærket og senere afleverede. Hvilket Arbeide vilde han ikke havt hvis han skulde vente de bestilte fra mange Fotografer og selv sortere dem? I Oktober 1910 forsvandt han pludselig, sandsynligvis er han død, thi der laa 800 bestilte Billeder pakket som han kun havde at aflevere og hæve en Fortjeneste paa over 200 Kr., det havde han ikke ladet ligge om han levede; desuden var Efteraaret den bedste Forretningstid, hvorfor jeg havde lavet ca. 1800 af de mest gangbareste Billeder færdig, for ikke at komme i Forlegenhed, naar de mørke Dage kom, men jeg brændte inde med dem alle.

Langes Portræt har jeg engang faaet og hvis jeg finder det, har jeg tænkt at lade det kopiere for at hvert af mine Børn kan faa et Billede til taknemmelig Erindring om ham, som de har at takke for Halvdelen af hvad de faar efter deres Forældre. Efter Langes Forsvinden er min Forretning omtrent gaaet i Staa, thi i hans Tid gjorde jeg ingen Anstrengelser for Afsætning og nu da der er kommen andre Ting som Amatører og Biografer der hæmmer Afsætningen vil det næppe lønne sig at gøre noget i den Retning.

NOTER:

(1) I temanummeret "STEREOSKOPI", Objektiv nr. 38. S. 66-69.1987, præsenterede Erik Fersling en bemærkelsesværdig fotograf i dansk fotohistorie. Ligkistesnedker stereoskop- og billedfabrikant Peter Lorents Fangel samt et uddrag af dennes erindringer. Det mest interessante afsnit i Fangels erindringer bringes her i sin helhed.

TRYLLEHAVEN T · I · V · O · L · I

I forbindelse med Den Store Nordiske Kunst- og Industriudstilling i 1888 blev fregatten Sankt Georg bygget. Koncertsalens gæster blev fra denne sejlet ud til skibet der var indrettet som restaurant.
Samling: Andreas T. Mørch.

Mag. art. Ida Haugsted, forfatter til tema-nummeret "Lysets Spor" (1989) har i anledning af Tivolis 150 års jubilæum skrevet en historisk-leksikal bog om havens arkitektoniske udvikling, med udgangspunkt i Tivolis førstearkitekt H.C. Stilling. Med den poetiske titel "Tryllehaven Tivoli" bliver man forventningsfuld opstemt -og sandelig ikke skuffet. Ida tager læseren ved hånden, man føres fra sted til sted, alt medens de faglige, historiske og anekdotiske beretninger bliver fortalt i et stemningsfuldt, uhøjtideligt og ordrigt sprog. Et tidskrævende researcharbejde er fundamentet for denne, til tider utrolig detaljerede beskrivelse af steders opkomst, funktion og hvorledes det blev modtaget, anvendt og kommenteret. Som bekendt er fotografiet (daguerreotypiet) kun få år ældre en Tivoli. Porten til Tivoli blev åbnet den 15. august 1843, og allerede den 5. september åbnede det første daguerreotypi-atelier i Basarbygningens forretning nr. 9. Dette fotohistorisk betydelige afsnit i bogen er en viderebearbejdning af kendte oplysninger, bl.a. fra Bjørn Ochs-

ners hånd. Det er dog lykkedes Ida Haugsted at supplere med nye. Vi får bl.a. at vide at komponisten H.C. Lundbye har komponeret en melodi med teksten "Daguerreotypi-Galop" opført i Koncertsalen. Dette afsnit i bogen vil vi vende tilbage til i 1994. Bogen beskriver det oprindelige Tivoli. De over 100 fotografier, skitser og tegninger viser de stilling'ske pavilloner og de mange forlystelser. Arkitekt H.C. Stillings gulmalede træarkitektur blev kaldt "tivoli-stil" og blev indbegrebet af Guldalderens københavner-tivoli. En bog gave som enhver julemand med glæde vil placere til HAM eller HENDE under juletræet!

TRYLLEHAVEN TIVOLI er smukt illustreret, i usædvanlig grafisk opsætning af Thora Fisker. 243 sider, format 21x25 cm stift bind. Veldisponeret kapitelinddeling samt fyldestgørende register- og noteapparat.

Museum Tusulanums Forlag.
Københavns Universitet 1993.
ISBN 87 7289 238 2.

Pris kr. 250,00. *Flemming Berendt*

Erik Nørgaard

MARY WILLUMSEN

En dejlig billedbog
- men mysteriet om Mary Willumsen

- UOPKLARET!

Erik Nørgaard:

Mary Willumsen - verdens første kvindelige erotiske fotograf. Format: 22,5x22,5 cm. 104 billeder. Stift bind. Holkenfeldt 3. 1993. Kr. 225,00.

ISBN 89-89906-14-4.

Andrew Daneman

Erik Nørgaard har sammensat en flot billedbog om fotografen Mary Willumsens fotografiske virke (1). Den præsenterer et bredt udsnit af hendes bedste billeder. Man kunne muligvis havde sparet det flotte 4-farvetryk på omslaget, til fordel for bogens øvrige tryksider med f.eks. duotone tryk, eller lak på de sorte sider, som nemt bliver snavsede. Bogen er nydelig at se på og i stil med hans øvrige bøger. Der er dog visse problemer på tekstsiden, som læserne måske ikke umiddelbart opdager. Ofte glemmer Erik Nørgaard at forklare, hvornår han gætter sig frem til sine konklusioner ("digter historien"). Det mest åbenbare eksempel er, når han skriver om Mary Willumsen og Emil Ebbesens såkaldte "samarbejde". Jeg har selv forsket omhyggeligt på dette område. Desværre er der ikke nogen nøjagtig forklaring på, hvorfor disse to fotografers billeder ligner hinanden så meget. Af tre mulige forklaringer er der ingen konkrete beviser i nogen af dem. For mig at se ville den sandsynligste løsning være, at Mary Willumsen var fotografen bag samtlige billeder, men det kan ikke bevises på nuværende tidspunkt. Selvfølgelig er et samarbejde en anden forklaring, men her findes der heller intet bevis!

Fotograf Emil Ebbesen fortalte under sin afhøring hos politiet, at HAN var fotografen bag alle de Århusianske billeder, såvel dem fra Marselisborg skov og strand, samt badeanstalterne i Århus, og fra søsteren Ebbas lejlighed. Han nævner IKKE Mary Willumsen i sagen, som Nørgaard også fortæller, og politiet tog ham på ordet. Indtil videre må vi antage det samme, fordi

intet tyder på, at de kendte hinanden på noget tidspunkt. Og når man ved dette, hvorfor bruger man så et fotografi på bogens omslag, som lige så godt kan været optaget af Emil Ebbesen som af Mary Willumsen? I virkeligheden er det eneste, man kan sige med sikkerhed, at billederne fra Helgoland og en serie fra en ukendt sandklit, er optaget af Mary Willumsen. Læseren bør vide, at der er tale om SPEKULATION, og ikke FAKTA.

En anden opdigtet historie finder vi på side 27: "En dag i sommeren 1919 fandt et Virgilia-medlem et "utugtigt" postkort af en badepige i Scala-Kiosken i København. Kioskejeren, Hr. Brix, oplyste, at kortet stammede fra H. Andersen-Ebbesens forlag i Århus". Forklaringen skulle være den, at politiet havde besøgt Hans Andersen-Ebbesen, men blev henvist til sønnen. Således skete det ikke. Kendsgerningen er, at den 14. juni 1919 klagede en ukendt person W. Culmsee til politiet i København over, at "Aza" foto der forhandlede utugtige postkort. Tre fotografer blev nævnt i den OP-RINDELIGE politirapport, herunder Emil Andersen-Ebbesen, Lauritz Einer Nielsen og Hans Rudolf Olsen. Den 1. juli 1919 blev Emil Ebbesen afhørt af politiet i Århus og kunne have nævnt Brix som køber, men da Brix døde allerede den 17. december 1918 af Den Spanske Syge, er det meget tvivlsomt, at han har oplyst noget som helst i sagen, som Erik Nørgaard anfører.

Det bør også nævnes - for at pointere, at Nørgaard IKKE vidste det - at den rigtige Mary Willumsen intet havde at gøre med MARIE WILLUMSEN i Vestbirk! Erik Nørgaards informationer om hende er baseret på oplysninger, som jeg præsenterede i bladet Samvirke nr.10 1991, men som senere viste sig at være ukorrekte. Først længe efter artiklen i Samvirke og Erik Nørgaards bog var færdigtrykt, kom jeg på sporet af den rigtige Mary Willumsen.

Når dette er sagt, bør det også siges at Erik Nørgaards bog er fyldt med dejlige, sensuelle optagelser, som på alle måder vil glæde det publikum, som værdsætter dejlige damer, hvadenten de er fotograferet af Mary Willumsen eller Emil Ebbesen! En fin julegave til den fotointeresserede!

Note:

1. Objt.nr.49/90.S.50-59.

Undertegnede Mary Willumsen, født Nielsen, erklærer herved, at jeg for at undgaa Tiltale og Straf er villig til at efterkomme ethvert Paalæg, der maatte blive givet mig af Myndighederne med Hensyn til Tilvirkningen af Fotografier af Badescener m.v.

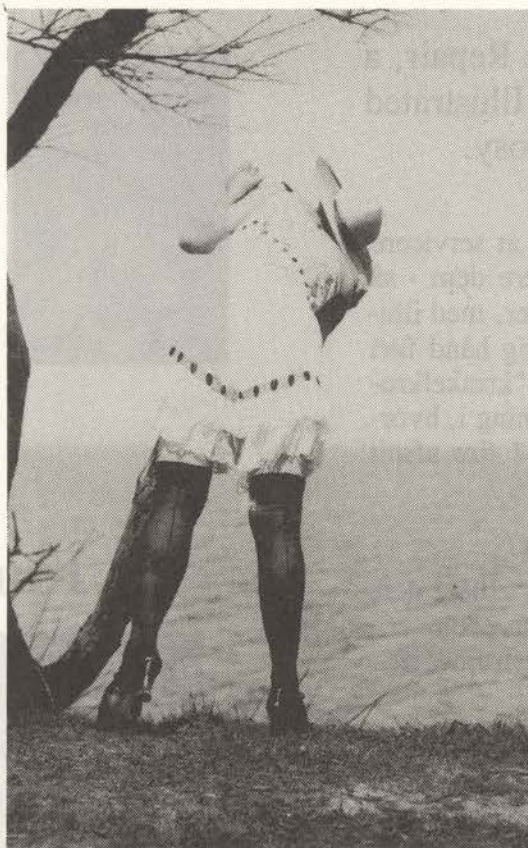
Mary Willumsen.

Mary Willumsens erklæring til politiet den 3. februar 1922, hvori hun erklærer at ville efterkomme myndighedernes anstændighedskrav.

(1) Et Mary Willumsens postkort fra Helgoland, udgivet i 1918 af Pacht & Krone, både med og uden fotografens navn. Samling: Det kgl. Bibliotek.

(2) En variation til nr.1, muligvis et tidligere forsøg, "pudset" op til udgivelse. Dette er uden navn, men samme sted, stil og materiale som de øvrige M. W. billeder. Samling: Andrew Daneman.

(3) Et af de postkort fra Marselisborg Skov, som Emil Ebbesen forklarer politiet var hans produktion. Den utrolig sammenfaldende komposition skyldes muligvis et samarbejde, eller et plagiat fra Ebbesens side. Det er også muligt, at Mary Willumsen er fotografen til samtlige optagelser, men der findes ingen beviser på nogen af de tre forklaringer! Samling: Michael Fornitz.

(4) Optaget på en af de uidentificerede badeanstalter i Århus. Igen ser vi en sammenfaldende komposition. Samling: Andrew Daneman.

(5) Her ser vi en ukendt fotograf takle det samme motiv, uden mistanke om, at det kunne være optaget af Mary Willumsen. Samling: Michael Fornitz.

Foto: Andrew Daneman.

"Camera Maintenance & Repair, a Comprehensive, fully Illustrated Guide" by Thomas Tomosy.

F. Berendt

Elsker du kameraer, elsker du at servicere dem, eller måske endda reparere dem - så er denne bog sagen. På 172 sider, med illustrationer, bliver du med kyndig hånd ført ind i mekanismens "gåder" og "krinkelkroge" - plus instruktion og vejledning i, hvorledes du slipper godt fra det. I fire afsnit får man besked om:

1. Hvad man skal, eller ikke skal
2. Rensning af objektivet og de ædlere dele
3. Hvorledes man får fat i reservedele
4. Test af reparationen uden instrumenter
5. Sempel fejlfinding
6. Testinstrumenter man selv kan lave

Det lyder utroligt, men selv uden brug af en skruetrækker fortæller forfatteren os, hvorledes du kan klare problemerne. Gamle og nye kameraers "indvolde" bliver analyseret, lukker, filmtransport o.s.v. alt bliver gennemgået punkt for punkt. Denne bog bør købes af enhver fotografika-samler, som ønsker, at den gamle mekanik skal fungere.

Skriv til:

Amherst Media, Inc., 418 Homecrest Drive, Amherst, NY 14226. USA.

Tlf/fax 716-874-4450.

Pris US 24,95.

Katalog

"Museet for Fotokunst", Brandts Klædefabrik, udsendte i juni måned sit kvartårige tidsskrift, Katalog nr.4, juni 1993. Sædvanligvis beskæftiger man sig med avanceret billedbeskrivelse- og analyse, men her er der næsten tale om et temanummer omhandler den svenske fotograf (skyggefangeren), John Anderson, (se Objektiv nr. 59. S.54). Artiklerne: "Et historisk tilbageblik", "En svensk fotograf blandt Siouxindianere", "100 år senere", og "Skyggebillede", skrevet af Vagn Lundby er kun lidt af bladets indhold - suppleret med billeder fra udstillingen, som samtidigt vises i billedgalleriet. Et ualmindeligt smukt hefte om et tragisk kapitel i menneskehedens endeløse række af blodige etniske udrensninger. 64 sider i ypperste layout og tryk. Kr.75,- incl. porto.

Kun for damer!

Redaktionens julegave til vore damer! Kongelig hoffotograf Peter Elfelt optog dette flotte billede af en flot mand i 1905. Manden var Jens Peter Müller. En herre, som gik ind for alt, hvad der er sundt og godt: afspænding, nudisme, renlighed, grøn kost, evig ungdom - og fri sex og prævention før ægteskabet. Det sidste skrev han om i *Kønsmoral* og *Livslykke*, som blev en bestseller. I 1903 var han i øvrigt blevet kåret til dansk skønhedskonge. Den første skønhedskonkurrence herhjemme var nemlig for mænd.

"To veninder på tandem af safety-typen. Med støvler og pludderbukser og stråhat er de meget comme-il-faut klædt, men alligevel var synet af damer på skrævs over en af de nye maskiner voget i den ældre generations øjne. Mange havde knap nok set deres egne mødres ankel" - Det flotte ovale fotografi er optaget af ingen ringere end Sofus Juncker-Jensen i 1892. Samling: Det kgl. Bibliotek.

Postbudet overrækker altid kuverten fra forlaget Palle Fogtdal med en vis værdighed. Det gør han klogt i - man tåler ikke æselører eller lignende. For 100 år siden fik København et vokskabinet, som indeholdt et rædselskabinet, til glæde for den indre svinhund, men også en tro kopi af Café á Porta på hjørnet af Kongens Nytorv og Lille Kongensgade. Øverst oppe havde fotograf frøken Thora Hallager (1821-1884) sit atelier, men var også H.C. Andersens værtinde fra 1866-69. I stuen lå kafeen, på første sal en restaurant, på tredje boede en læge. Herom skriver digteren: "Man ser altså, at jeg har Mad og Drikke nær ved, at jeg ikke kan savne Selskab, at jeg ikke dør uden Lægehjælp, og at Fotografen kan bevare mit Billede for Fremtiden, det er jo at være godt stillet".

Aprilnummeret indeholdt endnu et flot billede af Sofus Juncker-Jensen. Et ovalt håndkoloreret fotografi visende to cyklende damer fra 1892. S.J.J. har villet forevige disse dristige veninder, idet Illustreret Tidende gør opmærksom på, at "De tohjulede trafikanter udgør en fare for sikkerheden, bør der indføres forbud mod cykler?" Vi oplever fodboldspillet start i Danmark, elektricitetens magiske kraft, "Vi Sejle op ad åen", nipsenåle til leg og pynt, men også hovedstadens fattigste i byens baggårde, som bedsteborgeren romantiserede og Fritz Bentzen på sine postkort betegnede "Det maleriske gamle København" - "Det er ganske vist", at Illustreret Tidende byder på lidt af hvert, et kalejdoskop af oplevelser for den billedglade!

Memento mori Svend Nielsen FAG-FOTO

Flemming Berendt

FAG-FOTO's mangeårige indehaver, fotohandler Svend Nielsen, døde den 28. august 1993. Et langt og ofte sygdomspræget liv fik pludselig en ende. Det hele begyndte for godt 25 år siden. Den 22. marts 1966 var den officielle åbningsdato for FAG-FOTO, dengang med adressen Livjærggade på Østerbro. FAG-FOTO var ikke den første forretning, som specialiserede sig i brugte fotografiapparater og fotografika, men det blev igennem næsten en menneskealder den førende på området. Som navnet antyder med speciale i forhandling af fagfotografernes udtjente, eller blot lidt umoderne udstyr. Svend Nielsen havde også interesse for det fothistoriske - han var blandt de første medlemmer af Dansk Fothistorisk Selskab i 1975, og da Objektiv blev forvandlet fra "løsbledsstadiet" til et tidsskrift, var Svend den første til at yde økonomisk støtte med sin forretningsreklame. Når bevarelsværdige genstande dukkede op, blev Danmarks Fotomuseum orienteret. FAG-FOTO blev for mange amatørfotografer stedet, hvor det var muligt at erhverve sig et kamera eller andet udstyr til en overkommelig pris. Man skal huske på, at fotografiapparater og udstyr var forholdsvis kostbart til langt op i 1980'erne.

Svend Nielsen og hans kone Inger kørte et sjældent synkroniseret parløb. Svends enorme faglige viden og Ingers økonomiske sans gjorde, at forretningen efterhånden fik opbygget et legendarisk lager af fotografika. Hvad man ikke hittede den ene gang, var måske at finde den næste. Trods Svend Nielsens stædige kamp mod sine lungers svigtende kapacitet, opnåede han at se sin forretning blomstre og kunne i 1991 fejre 25 års forretnings jubilæum. Et kapitel i "brugt-genrens" historie er nu til ende. I skrivende stund er det uvist, hvad som skal ske. Vi er mange, som med stor glæde har stået foran FAG-FOTO's vinduer og trykket snuden flad - lige så mange vil savne Svend's imødekommende og altid venlige handle måde.

Mogens von Haven

Jeg har altid elsket byens gode foto-marskandisere, fra Jens Rolighed til Jyden, Platan, Bingo, Centrum Foto etc - og Svend Nielsen. Den sidstnævnte har i 1993 forladt denne verden og vil blive savnet. Lad en gammel ven riste en rune...

I vore dage er det slet ikke pænt at kalde dem marskandisere. Med Dansk Fothistorisk Selskab oprettelse er de blevet forfremmet til foto-antikvitethandlere!. Enhver køber af dyrt fotoudstyr i dagens Danmark bør vide, at i samme øjeblik han bærer investeringen over butikkens dørtærskel falder værdien med 50%. Efter få år er det "håbløst forældet". Så kommer perioden, hvor bedstefars gamle kukkasse er overflødigt røgelse, som arvingerne hånligt smider på lossepladsen. Gemmes det gode apparatur i 100 år er det blevet til uvurderlige klenodier!

Køb og salg af brugt fototilbehør er både kunst og en tillidssag for såvel køber som sælger. Svend Nielsen har jeg kendt fra han som novice beskedent åbnede i Livjærggade på Østerbro og videre til Fag-Foto på Frederiksberg Allé. En hædersmand, som havde næse for at købe det rigtige til en billig penge, men han solgte sandelig også krammet i fineste stand til rimelige priser. At blive snydt var utænkeligt. Jeg véd at begge parter altid gjorde en reel handel. Man kikkede altid på hans butik, når man var på den kant, gik dog aldrig forbi, men stak ind for at få en snak. Tit mødte man andre "osere". Alle følte sig velkomne, for Svend ville gerne snakke om vind og vejr - og ting, han havde købt og ikke kunne drømme om at sælge. Det skal nok vise sig, at Svend bliver én af de sidste ægte mohikanere i den branche. Hans søde og lige så hjerteligt hjælpsomme fru Inger vil og kan ikke fortsætte shoppen.

Æres de som æres bør....

Foto: Per Ask Nielsen.

25 års jubilæum

Lokalhistorisk arkiv for Fredensborg-Humlebæk kommune, trofast medlem af vort selskab, fejrer i år 25 års jubilæum. I den anledning har man under mottoet: "FIND DINE RØDDER" præsenteret sig selv på Fredensborg Messen den 25-26 september. Arkivet omfatter 25.000 fotografier, heraf mange originalbilleder optaget af Peter Elfelt. 100 hyldemeter arkivalier, avisudklip, protokoller, landkort og lydband indsamlet gennem de mange år. Vi ønsker tillykke med dagen!

Redaktøren har udvalgt dette billede af de udfarende postbude. Billedet er fra en tid, hvor posten kom, ikke blot til tiden, men 3 gange om dagen(!). Samling: Lokalhistorisk samling.

Hammerslag kr. 2.500,00 plus det løse!

SAMLER-DILLEN

Frederiksberg Auktionshus sælger fotografika

Auktionarius Hans Hedegaard håbede på godt salg, og det fik han!

Lørdag den 16. oktober begyndte danmark's første offentlige auktion over fotografika. Efter mange måneders intens annoncering i de københavnske dag- og forstadsblade var antallet af fotografiske effekter kommet op på ca. 500 numre. Det udsendte katalog var fremstillet med "søster" hånd - et fremmøde ved eftersynet var tilrådeligt. På slaget 10:00 begyndte auktionarius at svinge hameren. Hammerslag og bud fløj igennem luften, så man næsten blev stakåndet. Gode ting blev solgt til lave og moderate priser, medens de bedre af slagsen fik pæne bud. Et mahognikamera mærket "Leschner, Wien, fik hammerslag ved kr. 1.100,00. Et magasin-kamera mrk. Hasselblad Svenska Express røg for kr. 1.000,00. De fleste apparater af mærket Leica gik på udenlandske, d.v.s. tyske, bud - til gode priser. Stilheden sænkede sig over de ca. 130 fremmødte købere, da fremviseren præsenterede et originalt "Nellerød-kamera" nr. 196. Buddene lød, 500, 1.000, 1.500 for at slutte på 2.500,00 solgt til en dansk køber. Hurra for det! Ud over en mængde "rodekasser", som skaber glæde i de små hjem, fik auktionarius også afsat en flot Fangel stereobetrager, et Bavaria Laterna Magica, begge til rimelige priser, alle beløbene tillægges salær og moms. Efter adskillige timers hårdt arbejde begyndte mat- og trætheden at melde sig, men ved afslutningen kunne auktionshuset melde næsten udsolgt. Økonomisk har det første danske auktionssalg over fotografika været en ubetinget succes. Fortsættelse følger...

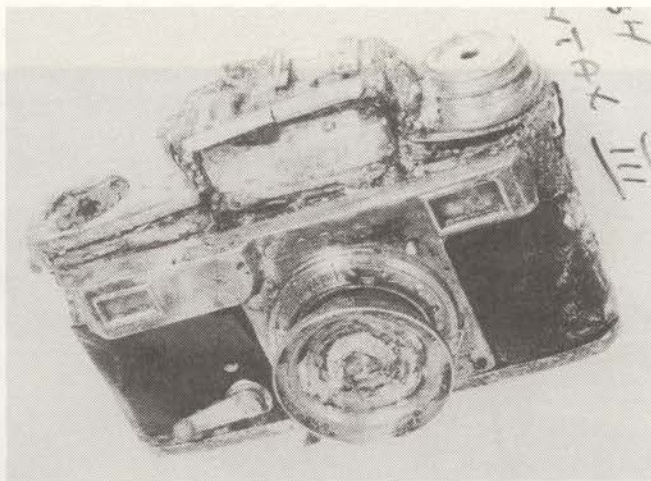
De mange fotografiske effekter på rad og række.

**VI SØGER SPECIELT
NIKON - LEICA - HASSELBLAD M.V.
SAMT SPÆNDENDE ÆLDRE OG
ANTIKKE FOTOEFFEKTER**

FREDERIKSBERG AUKTIONSHUS

Pile Allé 15 - 2000 Frederiksberg
Tlf.: 33 25 50 22 - Fax: 33 25 06 22
Hverdage 12.00 - 17.00 - tirsdag lukket.

Contax III kamera på havets bund i 48 år!

Man siger "Havet sletter alle spor" - men 48 år i saltvand har ikke kunnet udslutte Zeiss-kvalitet!

Danmarks Fotomuseum kunne i dagene fra 5-21. november udstille et fotografisk klenodie hvis opholdssted de sidste 48 år må betragtes som usædvanligt. Kameraet, en Contax III, blev fundet i den tyske ubåd U 534 fra Den Anden Verdenskrig, som blev sænket ved Anholt i 1945, og nu er blevet hævet. Apparatet lå i sin beredskabstaske og trods de mange år i saltvand er det tyske kvalitetsprodukt ikke helt gået til grunde. Det var nødvendigt at udstille kameraet under vand, for at forsinke yderligere korrosion. Muligvis skal apparatet konserveres i Hirtshals, hvor U 534 foreløbig ligger.

Der er tale om et CONTAX III, som kom på markedet i 1936 - et af de første kameraer forsynet med indbygget fotoelektrisk belysningsmåler. Apparatets nummer er: M. 36.349, med et Zeiss Sonnar objektiv 1:2/5 cm nr. 2.683.565. Begge dele fremstillet i 1941.

I 1930'erne blev specielt to kameramærker regnet for de ypperligste. Det var LEICA og CONTAX. Den første Leica kom i 1925, og Contax i 1932. Det "forliste" kamera kostede i 1942 kr. 1.455,00. Denne pris bør sammenholdes med, at den gennemsnitlige timeløn for en faglært arbejder var kr. 2,06!

A - B - C - D

Desværre har enkelte medlemmer svært ved at definere begrebet: **ET KAMERAS TILSTAND.** Medlemmer, der ønsker at byde ved formidlings-salget, har **KRAV** på at tilstandsbetegnelsen på den fremsendte formidlingssalgsliste er så korrekt som muligt.

Følgende tilstandsbetegnelser anvendes:

A = som ny, B = god stand, C = tydeligt brugt, D = dårlig stand.

Anfør tillige, om genstanden er defekt eller dele mangler.

"SKROT" = (AFFALD) -
UKOMPLETTE ELLER DEFEKTE DELE
MED RINGE VÆRDI.

Anmelderen er **SELV** ansvarlig for, at oplysningerne er korrekte. Minimumspris kan anføres - dog mindst kr. 100,-. Formidlingssalgsvarene sælges som beset, D.F.S. påtager sig **INTET ANSVAR** for eventuelle fejl eller mangler ved effekterne og i tilstandsbetegnelsen.

Herudover de sædvanlige salgsbetingelser, se **FORMIDLINGSSALGSLISTEN.**

Bestyrelsen gør opmærksom på at gentagne brud på disse regler kan medføre udelukkelse fra formidlingssalget!

Sukkertoppen

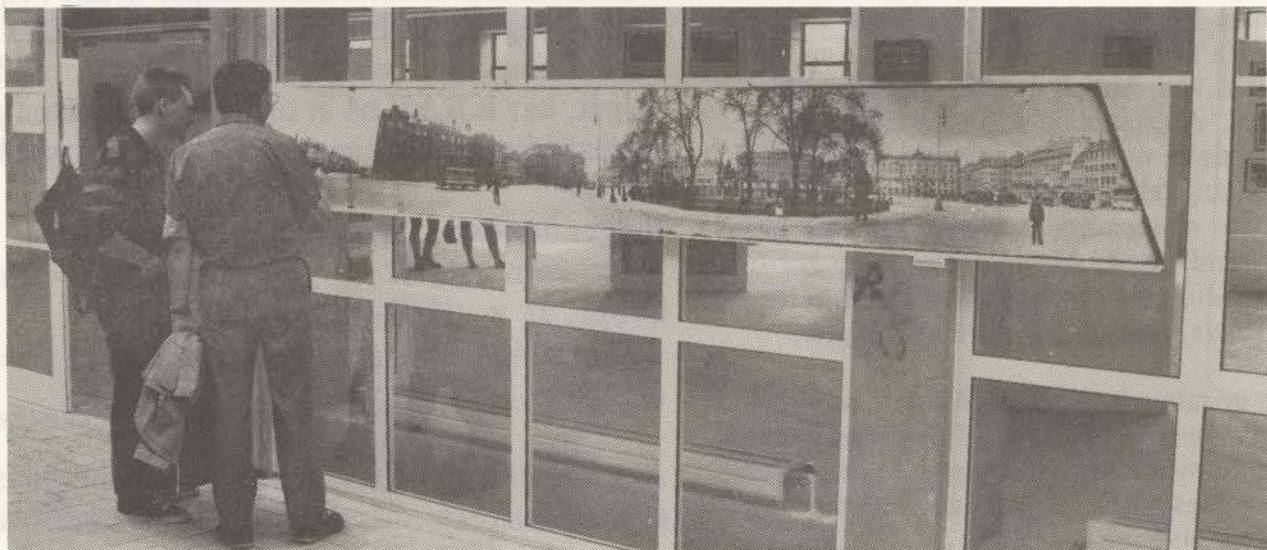
COPEN

HAGEN

Ved hver montre var opstillet en planche som i korthed fortalte periodens fotohistorie. Ca. 100 fotografiapparater dækkede amatørfotoğrafens periode frem til 1980. I baggrunden Danmarks Fotomuseums 3-delte udstillingsstander med brochurer.

Peter Elfelts 3,50 meter lange panoramabillede i s/h af Kgs. Nytorv 1897 prydede baggrunden.

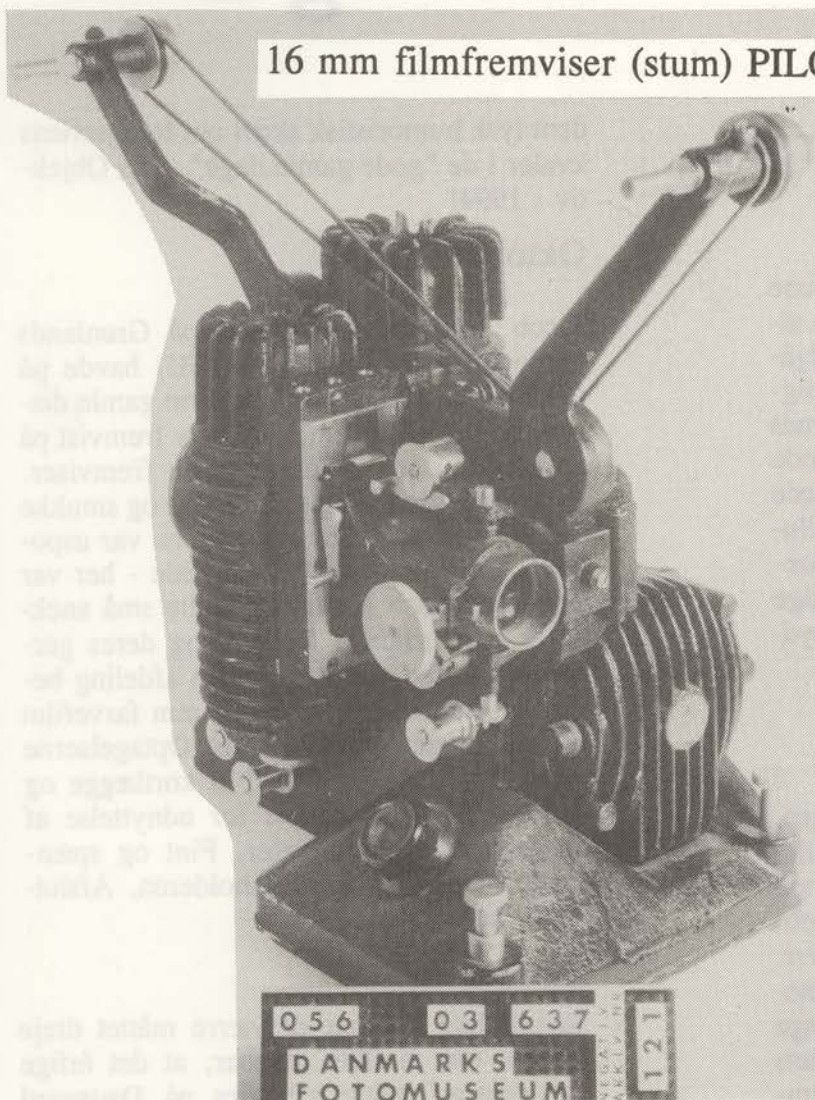
Trods store arrangementsmæssige besværligheder lykkedes det Flemming Berendt at få Danmarks Fotomuseums og Dansk Fotohistorisk Selskabs deltagelse i den månedlange udstilling i kulturcentret Sukkertoppen færdig til tiden. På åbningsdagen mødte en lille trofast skare af vore medlemmer op for at beundre de ca. 100 stk. amatørfotografiapparater, samt det store panoramabillede af

Kgs. Nytorv anno 1897! Museumsleder Sigfred Løvstad havde brugt adskillige uger på at skrive de instruktive skilte til hvert kamera, som var opstillet på kyndig vis. Noget publikumssucces blev det næppe, årsagen var ikke mangel på god vilje, men snarere mangel på økonomiske midler til reklame m.m. Vi håber på bedre styring næste gang.

Museumsklenodie 5

16 mm filmfremviser (stum) PILOT model G-1 (1943-44).

Sigfred Løvstad

**DANMARKS
FOTOMUSEUM**
Museumsgade 28, 7400 Herning

Der var i begyndelsen af 1940'ne et klart behov for en filmfremviser. En dansk fabrikation blev overvejet i mindst to lejre. Det ene var hos Kramme & Zeuthen (1). Men næsten sideløbende med udvikling af KZ filmfremviseren, var et lignende produkt under forberedelse et andet sted i landet. Firmaet Belgisk Import Compagni, København, havde allerede et samarbejde igang med firmaet Bjørka i Glostrup, hvis indehaver Bjørn Jensen, var interesseret i fotografiske opgaver. I 1941 havde han været med til at udvikle en synkronisator, som var blevet meget populær, især blandt pressefotografer på den tid. Bjørn Jensen blev sat igang med konstruktionen af en filmfremviser.

Der var lagt et stort forarbejde i PILOT gengiveren, men den var lige knap færdig til præsentation, da KZ-apparatet blev lanceret i 1943. Det var en meget stor overraskelse for grosserer Sv.Bech-Bruun, Belgisk Import Compagni. Man havde ikke haft viden om, at et konkurrerende projekt var i gang.

Hvor mange PILOT-fremvisere der er fremstillet er uklart. Museet har 2 eksemplarer. Det ene har nr. 172. På det andet er det indrammede nummerfelt ikke blevet udfyldt. Noget tyder på, at nummereringen er påbegyndt ved 100. Firmaet oplyste i 1976, at der formentlig var fremstillet mindre end 100 stk., idet der var store vanskeligheder forbundet med fabrikationen, tillige med at det konkurrerende produkt KZ var bedre. På det ene hedder objektivet: PILOTAR 1:1,6 / 5 cm., der er intet fabrikat angivet. På det andet er graveret: Meyer Görlitz, Germany, KINON Superior f: 5 cm. Navnet: PILOT blev iøvrigt anvendt til en række forskellige danske produkter, og et filmudlejningsfirma.

Mødereferat

»Dit og Dat«

dent tysk humoristisk skrift om fotografiens kvaler i de "gode gamle dage" - læs Objektiv i 1994!

Marts-mødet.

Minolta' & Canon, hvem kender ikke disse kvalitetsprodukter. Således har det ikke altid været. Poul Westheimer fortalte indgående om sit firma og om de startvanskeligheder, der var forbundet med produkternes markedsføring. En spændende og levende beretning, som de mange fremmødte lyttede intenst til. To 16 mm film fra tiden illustrerede det talte ord. Westheimer besvarede mange spørgsmål fra det videbegærlige publikum. Aftenen afsluttede med udbydning af lidt "skrot".

Tak til Poul Westheimer!

September-mødet.

Aftenens foredragsholder, Peter Haagen, måtte desværre melde afbud. En hasteindkaldt substitut, Andrew Daneman, overtog med bravour at fortælle om visitkortfotografiets historie med supplerende lysbilleder. Danemans store viden og interesse for fotografier kom tydeligt til orde i hans mange små detaljer omkring visitkortfotografiets mangfoldighed. Et usædvanlig stort fremmøde (64) gjorde aftenen til en ubetinget succes. Et parti "skrot" nød samme skæbne. TAK til Andrew Daneman som redningsmand!

Loppemarkedet, lørdag den 2. oktober.

Årets loppemarked 1993 - var ikke noget at prale af. Enten havde medlemmerne glemt datoen - fremmødet var under gennemsnit (44) - hvilket vi er opmærksom på - men det er også ved at tynde ud i rariteterne! Stort set alt, som vi har set 28 gange før, var opstillet til forhåbningsfuldt salg. Salget gik trægt men efterhånden kunne man mærke at købelysten steg, man ville have et eller andet med sig hjem. Hyggeligt samvær og fælles diskussion har også sin værdi. Ét lyspunkt; redaktørem fandt et meget sjæl-

Oktober-mødet.

Jacob Lautrup, fagfotograf på Grønlands geologiske undersøgelse (GGU) havde på Geologisk Museum lånt en serie gamle diapositiver (s/h 8x8 cm) som blev fremvist på en moderniseret "oldsag" af en fremviser. Billederne viste os det storslåede og smukke Grønland på en tid hvor alt endnu var uspolet. Isbjørne, isgrotter, isfjelde - her var det hele. Jacob Lautrup fortalte små anekdoter om fortidens forskere og deres gerninger på den store ø. Anden afdeling bestod af fremvisning af to 16 mm farvefilm fra slutningen af 1950'erne. Optagelserne viste forskere i færd med at kortlægge og undersøge mulighederne for udnyttelse af de grønlandske mineraler. Fint og spændende. TAK til foredragsholderen. Afslutning: mere "skrot".

Kaj Kempel

Randbøldal kro har desværre måttet dreje nøglen om, hvilket indebar, at det årlige jyllandstræf måtte afholdes på Daugaard kro. Ca. 60 medlemmer deltog og medbragte diverse "loppesager", som skiftede ejermænd, mere eller mindre. Formidlingssalget blev afviklet efter den sædvanlige recept. Jan Klinksgaard svingede hammeren flittigt og budene indbragte kr. 16.300,00! Blandt de mange gode sager var, efter sigende, den største rodekasse som er set vest for Storebælt. Mange ville købe, og den heldige skaffede sig vinterbeskæftigelse i rigt mål. Enkelte formidlingseffekter var desværre opført som A-varer, men burde have været noteret som B eller C. En gentagelse af denne procedure bør medføre udelukkelse fra formidlingssalget. I pausen blev der serveret flæskesteg med tilbehør, maden varm, isen kold. Forsøget med at medlemmer fremviser en lille udstilling blev kun efterlevet af nogle få. Arrangøren opfordrer til større deltagelse næste år!

FORMIDLINGSSALG

Laugård kro, lørdag d. 30 oktober 1993.

1. Topcon UNI, lukker ujevnt	C	70	200	46	Mamiya ZE Quartz 1,7/50mm, lukker ?	A	200
2. Zeiss Contaflex I med taske	B	100	150	47.	Voigtlander Vitomatic I, 2,8 Skopar	B	150
3. Yashica Elektro 35 GS +tele og vidvinkelforsats	A	20	100	48.	Agfa Billy, Igetar 8,8	B	100
4. Zeiss Ikonomatic A (126 film)	C	40	160	49.	Zeiss Ikonette 504/18, Frontar 9/80mm	B	160
5. Zeiss Colora, Novica 2,8, BT	C	210	220	50.	Orion Daphne VP, Corygon Ana. 6,8/8,5cm	B	220
6. Liesegang Rax, Enna Trigmat 4,5/6cm, forstørrelsesapp.	D	210	100	51.	Agfa Billy Record, Igestar 7,7	B	100
7. Etareta, Star 3,5/50, BT	C	380	120	52.	Kodak No.2 Folding Autographic	B	120
8. Rollop automatic 2-øjet, Ennit 2,8, BT	A	675	30	53.	Kodak Six-20 A, Angénieux 6,5	B	30
9. Bessamatic med Skopar 2,8/50	A/B	650	700	54.	Voigtlander Bessamatic 50mm+135mm Dynarex	A	700
10. Rolleiflex No. 301743+BT	A/B	20	200	55.	Agfa Coloriflex 2,8/50	A	200
11. Agfa Sillette-L, lukker ?	A	20	200	56.	Zeiss Ikonarex, Tessar 50 + 135mm	A	200
12. Akarellie, Westar 2,8/50 +BT, lukker ?	B	220	125	57.	Edixa Reflex u. optik	B/C	125
13. Zeiss Nettar 517/2, 6x9 Novar +BT	A	340	450	58.	Rodekasse		450
14. Zeiss Nettar 517/2, 6x9 Novar +BT	A	400	50	59.	Exakta Varex 2,8/50 +135		50
15. Yashica Mat-124, 6x6 2-øjet	A/B	500	20	60.	Liesegang projektor 5x5		20
16. Retina Reflex III, Xenar 2,8/50 +BT	A	200	40	61.	Diverse mørkekammerudstyr		40
17. Retina Curtagon 2,8/35	B	250	220	62.	Filmprojektorer 2stk	B/C	220
18. Retina-Tele-Xenar 4/135	A	350	90	63.	Leitz Forstørrelsesapparat		90
19. Minolta SR T101, uden optik, lukker ?	B	275	60	64.	Rodekasse, STOR.		60
20. Minolta SR T101, uden optik, lukker ?	B	175	30	65.	Zeiss Ikonlux 150, + div. Billede		30
21. Fujica ST 705 W, uden optik, lukker ?	A	350	40	66.	Singer Coramate II		40
22. Zeiss Contaflex II, lukker ?	A	250	340	67.	Kasse med fotoapparater		340
23. Ernemann Bob 00, 6x9, original aske	C	250	90	68.	Objektiver 2 stk, aske med filtre		90
24. Kodak Vest Pocket	C	200	60	69.	Blitz, Bauer E528 m. aske	A/B	60
25. Magasin kamera 9x12	B	160	30	70.	Yashica EE Automatic 8	C	30
26. Kodak Autographic +BT	B	160	50	71.	Afstandsmåler Rimek, (leicatype)	B	50
27. Zeiss Contessa Tessar 2,8 +BT	A	170	190	72.	Lysmåler, 4stk.		190
28. Canon EX 3,5/95mm satsoptik +BT	A	160	50	73.	Sankyo 8-CM smal filmoptager	C	50
29. Canon EX 3,5/35mm	C	40	50	74.	Brochurer mm. Leica, Rollei, Hasselblad		50
30. Dagslyskopiramme ca. 16x21cm	B	260	300	75.	Zeiss Movilux 8mm i kuffert	A/B	300
31. Pathé Kid filmfremviser i metalkasse	A	1200	120	76.	Dallmeyer Dalmac 5" f:3,5	A	120
32. Leitz Trinovid 10x22 med skindetui.	A	150	450	77.	Wray 18" Apo Iustrar med repro-prisme/spejl, kuffert.	A	450
33. Kodak Magazine Cine 1,9/25, BT og magasin	A	150	600	78.	Voigtlander Apo Skopar 9/45cm. (reprooptik)	A	600
34. 3 bøger: An Age of Cameras, La. Fot. Fore. looar, Myrhøj Fakta om f.	A	100	140	79.	Wray London, 12" f:6,3 objektiv	A	140
35. Minolta 7 S, lidt defekt	A	30	55	80.	Hauk slukur, 1/5-60 sek. Nvt.		55
36. Agfa Billy Record m. taske	B	300	140	81.	Fostex M 301 mikrofon. Ny.		140
37. Revue 450 AF, blitz defekt	B	300	140	82.	Rumtermostat. Ny.		140
38. Agfa Coloriflex, taske, modlys, gulfilter	A	150	100	83.	Ferrania Fer-Color, kuffert-bordprojektor.	B	100
39. Kodak box 9x12, ca 1909	B	50	120	84.	Wray-matskivelup	A	120
40. Kodak box 6x9, olivenfarvet	B	50	100	85.	Hugo Meyer matskivelup	B	100
41. Zeiss Contina IIA, Novar 3,5/50	B	50	100	86.	Rolleiflex		100
42. Voigtlander Vito CL	B	40					
43. Agfa Sillette-L	B	40					
44. Ricoh 126 C Automatic, dims mangler	B	40					
45. Minox 35 EL, lukker ?	B	325					

Foto: F. Berendt

10 vilde heste

Andreas Trier Mørch og Tune Laug forsøger at afhænde et stykke "skrot" på et af de velbesøgte aftenmøder.

Årets julegave - en Roller Ball!

Den usædvanlig flotte PARKER ROLLER BALL pen i sort med D.F.S.'s logo og inskription.

Dansk Fotohistorisk Selskab har fået fremstillet et begrænset antal originale sorte PARKER Roller Ball penne med indgraveret logo af et Nellerød-kamera, samt ordene Dansk Fotohistorisk Selskab. En Roller Ball pen skriver flydende og legende let i enhver temperatur, såvel over som under vandet! Det er en pen, som vil blive dig misundt i ethvert fotohistorisk selskab. Masteren er destrueret - derfor vil denne unikke pen blive et efterspurgt samlerobjekt om få år. Se den, prøv den, køb den, der er intet at fortryde - det er PENNOGRAFIKA for alle pengene. Prisen er helt i bund, 75,- alt inklusive. Ring til Jylland, 75 81 45 11, eller København, 42 19 22 99. Dette tilbud vil aldrig blive gentaget. Med venlig hilsen 'Den Fortrinlige Service' (D.F.S.).

Nye medlemmer:

The Swedish Camera Collection
Kameramuseets Vänner
Park Vägen 21, Lindom
Sverige.

Jens Holm
Sottrupskov 33
6400 Sønderborg.

Bertil R. Runow
Gullregnsvåg 27
S-223 56 Lund
Sverige.

Torben Boetius
Østerbrogade 230 st.th.
2100 København Ø.

Åke Hultman
Villagatan 40 A
S-89137 Örnsköldsvig
Sverige.

Poul Brandt Pedersen
Jagtvej 167. 2.tv.
2100 København Ø.

Egon Andersen
Dalgas Boulevard 72.st.
2000 Frederiksberg.

Grønnings Foto
Perlegade 54
6400 Sønderborg.

Jan Olsen
Vadstrupvej 14.3.th.
2880 Bagsvær.

Wenzel Knuth
Egeløkkevej 5
5953 Tranekær.

Mogens Andersen
Vestergade 6
6771 Gredstedbro.

TIL SALG!

LEICA FOTOGRAFIE
1951 - 1965 KOMPLET.
46 73 27 44.

Freddy Åxman
Højeloft Vænge 96
3500 Værløse.

Byhistorisk Arkiv
Torvegade 47
6700 Esbjerg.

Marius Laursen
Hornshøjparken 215
7500 Holstebro.

Per Sindbøl Jensen
Nørresøgade 17
4930 Maribo.

Jens Nymose
Åvej 72
3500 Værløse.

Velkommen!

Landsmøde og generalforsamling 24. april 1994.

Foreløbig bedes man reservere dagene - nærmere udførligt program følger i april-nummeret af Objektiv. Foruden det sædvanlige loppemarked & formidlingssalg får man lejlighed til at se Danmarks Fotomuseum flottere end nogensinde!

Møderækken

20/1 - 17/2 - 17/3 -
23 & 24 APRIL

Torsdag den 17 februar

Vore mødeaftener afholdes i:
Østerbro Medborgerhus,
Århusgade 103,
2100 København Ø.
Kl. 19:30.

Københavns Fotografiske Amatør-Klub stiftet i 1895 eksisterer stadig i bedste velgående. Vi har til aftenens møde inviteret repræsentanter for denne ærværdige klub, som vil komme og fremvise nogle af foreningens klenodier. Foruden et udvalgt af de gamle mesters fotografier skal vi opleve fremvisning af nogle originale autochromplader fra århundredskiftet. Redaktør Flemming Berendt vil fremlægge til eftersyn, en række sjældne fotografiske bøger fra tiden. Medlemmer som måtte ligge inde med gamle fotografier bedes medtage disse til glæde for vore gæster! Vi afslutter, traditionen tro, med endnu et udbud af "skrot" - alle er velkommen med "ting & sager".

Torsdag den 20 januar

I 1950'erne kaldte man på Life's billedredaktion i New York de japanske NIKON-kameraer for "billige og uanstændige", en betegnelse man nok er fraveget siden. På aftenens første møde, i 1994, vil Claus E. Neble & Niels R. Jensen fortælle os om deres syn og erfaringer med, at bruge og samle på disse legendariske kameraer. Bordet vil vrimle med "små" japanere. Man er velkommen til at medtage sine NIKON'er. Aftenen afsluttes med salg af medbragt "skrot".

Torsdag den 17 marts

På denne kolde marts-aften vil Gunni Jørgensen varme os lidt i skæret af et gammelt tysk "adelsmærke" - Voigtländer. Kendt af nogle, som teknikkens højdepunkt, af andre som noget snørklet og indviklet mekanik. Under alle omstændigheder taler vi om god tysk mekanik fra bl.a. 1950'erne. En mindre diasserie, samt de rigtige varer, vil supplere Gunni Jørgensens causeri. Medlemmer som har "skrot" til salg er velkommen!

Landsmøde og generalforsamling
24. april 1994.

SPALTELUKKEREN

"AMATØR-FOTOGRAFEN 1839-1970" er blevet udsendt til ca. 300 fotohandlere, som er medlemmer af DANMARKS FOTOHANDLERFORENING. Foreningen ønskede at markere sit 60 års jubilæum med lidt "nostalgi". Særlig de unge medarbejdere har været begejstret over at få lidt at vide om fortidens fotohandel.

Danmarks Fotomuseum har erhvervet to originale H.C. Andersen fotografier. Det drejer sig dels om et visitkortbillede (Registreret af Bjørn Ochsner som nr. 102), dels om et cabinetsbillede nr. 132. Sammen med den nyerhvervede H.C. Andersen buste vil lokalet med H.C.A. effekterne få et helt nyt udseende.

Nellerødmanden, hvis borgerlige navn var Jens Poul Andersen, vil blive præsenteret i Objektivs næste temanummer. Nummeret udsendes i forbindelse med Danmarks Fotomuseums 10 års jubilæum i april 1994. Redaktionen efterlyser endnu engang oplysninger, vore medlemmer måtte være i besiddelse af. Selv de mindste har interesse. Telefon: 42 19 22 99.

Herregårdsliv 1887-1900. Herregården "Rådegård" har skiftet ejer. Ejendommen renoveres for et millionbeløb. En serie af de fortællende fotografier af en "svunden tid" vil permanent blive ophængt på værelser, korridorer og andre fællesarealer. Rådegård omdannes til et finere pensionat for turister, som vil besøge det smukke Sydsjælland.

Foredragsholdere søges! Medlemmer, som kunne tænke sig at delagtiggøre os andre i deres fotohistoriske hobby eller fremvise gamle fotografiapparater, billeder eller andet grafik, bedes kontakte Flemming Berendt på 42 19 22 99 eller på førstkommende mødeaften.

Tidsskriftet RAMBAM, som udgives af Selskabet for dansk jødisk Historie og C.A. Reitzels Forlag A/S, har publiceret artiklen om I.B. Melchior (Objt. nr.57 s.1). Den eksklusive opsætning og tryk bør fremhæves.

Dødsfald. Den kendte amerikanske fotohistoriker, BEAUMONT NEWHALL er død i en alder af 85 år. Hans kærlighed til fotografiet og dets historie spirede allerede, da han var en stor dreng. Han blev direktør for den fotografiske afdeling på Metropolitan Museum of Art, New York. Fra 1958-71 var han direktør for George Eastman House, Rochester. Beaumont Newhall underviste en menneskealder i fotohistorie på University of Rochester samt på New York State University at Buffalo. Bedst kender vi B.N. fra hans mange bøger. "Photography 1839-1937" blev oversat til fire sprog. Hans bibliografi tæller mere end 600 titler. Bedst kendt er: "Airborne Camera", "Latent Image", "Frederick H. Evans", "The Daguerrotype in America" og - ikke at forglemme - hans "History of Photography", udkommet i 4 oplag. Beaumont Newhall var desuden hædret med adskillige ærestitler bl.a. en doktorgrad. Et stort "træ" er faldet!

Jørgen Gregersen har skænket Lyngby-Taarbæk en uvurderlig gave. Ca. 5.000 billeder ordnet i 30 forskellige emnegrupper blev i september måned overgivet Lyngbys borgmester Kai Aage Ørnkov. Samlingen vil blive opbevaret og gjort tilgængelig for borgerne på Byhistorisk Samling på Frieboeshvile, Lyngby Hovedgade.

PPPPPEEEEEEEEEENNNNNNNNNNNNNGGGGGGGGGGGGGGEEEEEEEEEEEEEE!!

DET FREMSENDTE GIROKORT BEDES INDBETALT SÅ HURTIGT SOM MULIGT, DA OMKOSTNINGERNE I FORBINDELSE MED NÆSTE TEMANUMMER ER BETYDELIGE OG KONTANTE!

PPPPPEEEEEEEEEENNNNNNNNNNNNNGGGGGGGGGGGGGGEEEEEEEEEEEEEE!!

COLOR FOTO

Color Foto Frederiksberg

Godthabsvej 32 31 10 82 13

Color Foto Lyngby

Hovedgaden 47 42 88 36 76

Color Foto Espergærde

Espergærde Centret 42 23 23 77

HERBST & PREUSS FOTO

ØSTERBRUGADE 64 . 2100 KØBENHAVN Ø . TLF. 31 42 71 17

KAMERASPECIALISTEN

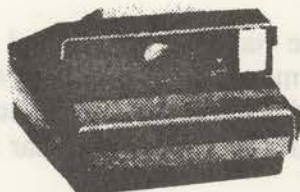

v/ Ib Helsted Larsen

Frederiksbundvej 136 - 2700 Brønshøj - 31 60 63 17

Giro 552 84 37

GOECKER
PROF-SERVICE
31 10 06 66
SOLBJERGVEJ 3 - 2000 FREDERIKSBERG

Polaroid.

The Total Imaging Company

Polaroid a.s. Blokken 75, 3460 Birkerød , Tlf. 42817500

Platan Foto

FOTO SLARAFFENLAND

VESTERBROGADE 179

Telefon 31 21 44 76 - Telefax 31 31 14 16

Åbent: ma.-to 9-1730, fr 9-19, lø 9-13
50% RABAT PÅ FOTOARBEJDE - POSTORDRE

qabs
Professionel
Fotolaboratorium

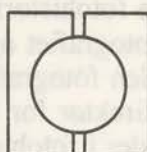
Fabriksvej 7 DK-6270 Tønder

Telefon 74 72 32 11

NJAL FOTO

NJALSGADE 22 - 2300 KBH. S. 31 54 55 90

KODAK & H-COLOR

DE FORENEDE FOTOLABORATORIER A/S

FLASHTRONIC

FLASHTRONIC

REPARATION OG FORHANDLING

FOTO, OPTISK OG AUDIOVISUELT UDSTYR

Frederiksborggade 29, 1360 København K, Tlf: 3314 6226

Christianshavns

FOTO

artikler TORVEGADE 55

brugt foto
købes -
køb - salg -
bytte

FILM frækaldes
og kopieres

Telefon: 31 57 78 71.

ALT I TRYKSAGER

Idé/layout - sats - repro.

Tryk af: 4-farve brochurer, hæfter, brevpapir,
labels, visitkort, kuverter, blanketter, plakater.
Lyntryk med kap. på 100.000 kopier/limen

Eget bogbinderi.

TOBEMO OFFSET A-S

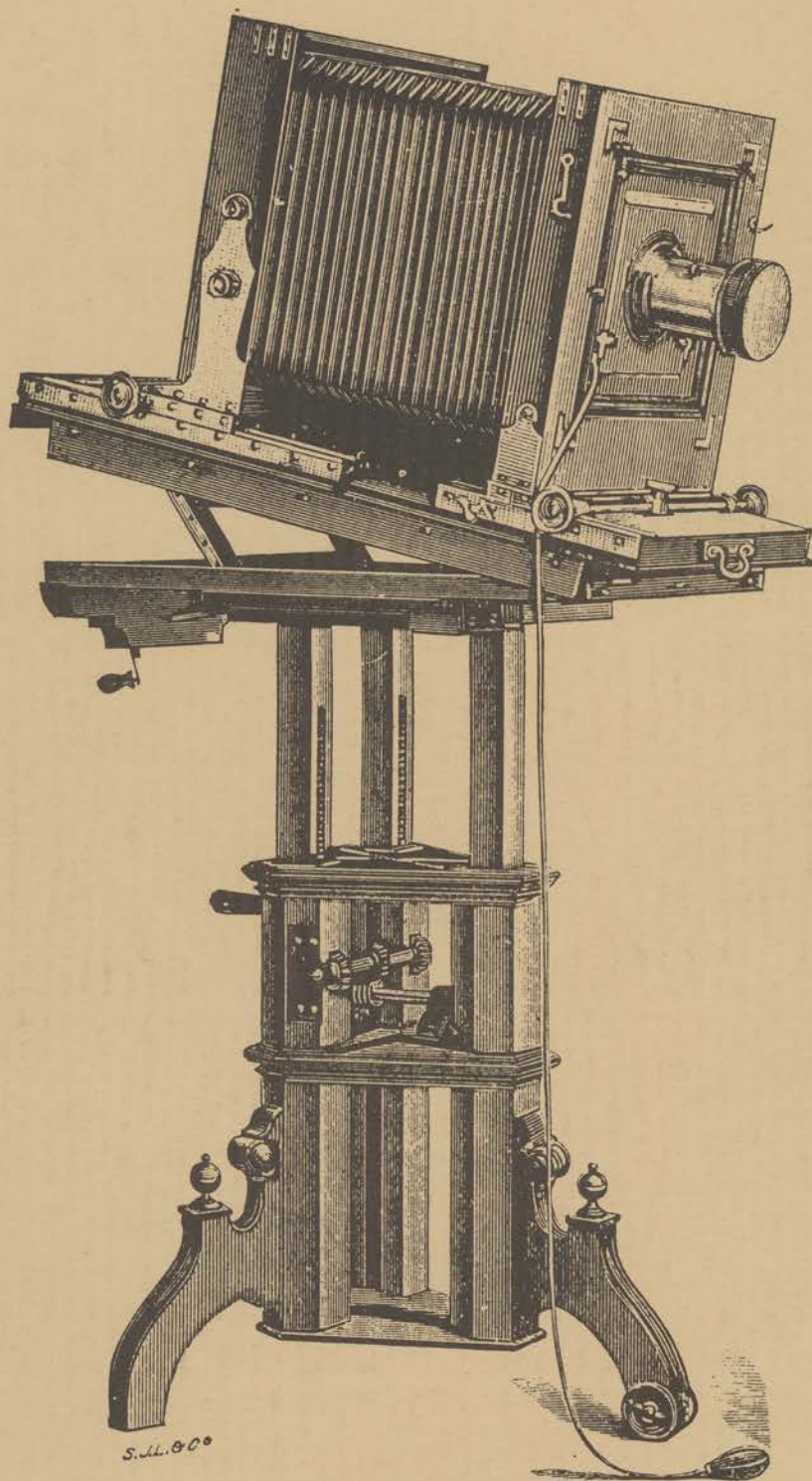
Vesterbrogade 95A, 1620 Kbh. V, Tlf. 31 22 00 15

- Redaktion:** Objektiv udsendes i april, september og december.
Gamle numre kan købes.
Henvendelse: **Flemming Berendt.**
- Økonomi:** Kontingent: 200,-.
Medlemsperiode: 1. januar til 31. december.
Girokort udsendes sammen med december-nummer af Objektiv.
Kontingentet skal være betalt senest 1. februar.
DFS's gironummer: 1 50 64 47.
Henvendelse: **Niels-Ove Rolighed.**
- Adresseændring:** Ca. hvert andet år udsendes en opdateret medlemsliste.
Indholdsfortegnelse over alle numre af Objektiv kan rekvireres.
Henvendelse: **Niels-Ove Rolighed.**
- Formidlingssalg:** Tilmelding af fotografika senest 1. marts og 1. november.
Medlemsskab af DFS er obligatorisk for at kunne deltage i køb og salg.
Sælger og køber betaler hver 10% i salær til DFS. Skriftligt bud fremsendes til formidlingssalgslederen.
Formidlingssalg afholdes på generalforsamlingen i april og på decembermødet.
Derudover loppemarked i april og september.
Henvendelse: **Niels Resdahl-Jensen.**
- Møder:** 3. torsdag i måneden kl. 19.30 i sæsonen i:
Østerbro Medborgerhus
Århusgade 103, København Ø.
31 38 12 94.
- Bestyrelse:**
Formand
Niels Resdahl-Jensen
Rygårds Allé 33A
2900 Hellerup
31 62 09 62	Næstformand
Tune Laug
Vanløse Allé 80
2720 Vanløse
31 79 07 15
Redaktør
Flemming Berendt
Teglgårdsvej 308
3050 Humlebæk
42 19 22 99	Kasserer
Niels-Ove Rolighed
Terpetvej 585
9830 Taars
98 96 15 41
Kontakten
Svenn Hugo
Poulsvej 1
4040 Jyllinge
46 73 27 44	Vest for Storebælt
Kaj Kempel
Overager 10
7120 Vejle Øst
75 81 45 11
- Æresmedlemmer:** **Flemming Anholm**
Sigfred Løvstød

Udgivet med støtte af Kulturministeriets bevilling til de almen kulturelle tidsskrifter.

ISBN 0107-6329 Denmark.

Alle rettigheder forbeholdes. Mechanisk, fotografisk eller anden gengivelse af skriftet samt dele deraf er ikke tilladt efter skriftlig tilladelse fra Dansk Fotohistorisk Selskab. No part of this publication may be reproduced in any form without prior permission in writing from the Copyright holder. Copyright D.F.S. All rights reserved under international Copyright Convention.

Med venlig hilsen
PHOTOGRAFICA
Skindergade 41 · Tlf. 33 12 62 52.